İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE MÜLTECİLERİN EKONOMİK UYUMU

HANİFE ARSLAN

2501181486

PROF. DR. AYŞEGÜL KOMŞUOĞLU ÇITIPITIOĞLU

İSTANBUL, 2023

ÖZ

TÜRKİYE'DE MÜLTECİLERİN EKONOMİK UYUMU

ARSLAN, HANİFE

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Bu yüksek lisans tez çalışmasının amacı, günümüzün en önemli sorunlarından biri olan göç meselesini ekonomik boyutu ile ele alıp, mültecilerin ekonomik entegrasyonlarına ilişkin çerçeveleri açıklamaktır. Mültecilerin ekonomik entegrasyonunda rol oynayan aktörler ve kurumlar irdelenmiş, ekonomik entegrasyon boyutu hukuki ve tarihsel temelde açıklanmış ve entegrasyon teorilerine ilişkin çerçeveler aktarılmıştır. Tezin amacına yönelik olarak öncelikle göç olgusunun kavramsal boyutu detaylı şekilde aktarılmış, göç teorilerine yer verilmiş ve göç kavramının tarihsel olarak gösterdiği gelişimlere yer verilmiştir. Tezin öncelikli amacı, entegrasyon meselesinin en önemli ayağı olan ekonomik entegrasyonu tartışmaktır. Bu bağlamda entegrasyon teorilerine, ekonomik entegrasyona ve mültecilerin ekonomik alanda yaşadıkları süreçlere ve zorluklara yer verilmiştir. Mültecilerin temel istihdam alanlarına, ekonomiye katılımda yaşadıkları zorluklara ve ekonomiye katılımları yönünde yapılan çalışmalara, projelere ve bu projelerin etki alanları da detaylı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın son iki bölümünde Türkiye'de Suriyelilerin ekonomik entegrasyonuna dair çalışmalar ve araştırmalar değerlendirilmiş ve entegrasyonu güçlendirmeye yönelik projeler tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci, Entegrasyon, Ekonomik Entegrasyon, İstihdam

ABSTRACT

ECONOMİC İNTEGRATİON OF REFUGEES İN TURKEY

ARSLAN, HANİFE

Master Thesis, Political Science and İnternational Relations

The aim of this master thesis is to deal with the issue of migration, one of the most important promlems of today, with its economic dimension, and to explain the frameworks fort he economic integration of refugees. The actors and institutions that play a role in the economic integration of refugees have been examined, the economic integration dimension has been explanined on a legal and historical basis, and the frameworks related to integration theories have been presented. For the purpose of the thesis, first of all, the conceptual dimension of the phenomenon of migration is explained in detail, the theories of migration are given and the historical development of the concept of migration are given. The primary aim of the thesis is to convey the economic integration, which is the most important pillar of the integration issue. İn this context, integration theories, economic integration and the processes and difficulties experienced by refugees int he economic fields are inculed. The basis employment areas of refugees, the difficulties they exprerience in participating in the economy, and the studies, projects and impact areas of these projects are given in detail.

Key Words: Migration, Refugee, İntegration, Economic İntegration, Employment

ÖNSÖZ

"Türkiye'de Mültecilerin Ekonomik Uyumu" başlıklı tezde entegrasyon meselesinin en önemli ayağı olan ekonomik entegrasyon tartışılmaktadır. Tez yazımının ve araştırma süreçlerinin başlamasının Covid 19 salgını sürecine denk gelmesi sebebi ile pek çok aksaklık yaşanmıştır. Bu sebeple tez yazım süreci oldukça sancılı ve beklenildiğinden uzun sürmüştür.

Ancak bu güzel yolculuğun sonuna varmış olmanın mutluluğunu benimle yaşayan, bu dönemde manevi desteklerini esirgemeyen, beni her zaman motive eden değerli aileme, tüm arkadaşlarıma ve canım nişanlıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tezin yazımı sırasında geçirilen zorlu ve uzun süreçte desteğini ve inancını esirgemeyen danışmanım sayın Prof. Dr. Ayşegül Komsuoğlu'na teşekkürlerimi ve minnetimi sunuyorum.

HANİFE ARSLAN

İSTANBUL, 2022

ÖZ ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vii**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **iv**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Göç ve Göç Eden Kişiye Dair Temel Kavramlar 6
1.2.Entegrasyon Kavramı 11
1.3.Entegrasyon Teorileri 19
1.4.Ekonomik Entegrasyon 22

İKİNCİ BÖLÜM

HUKUKSAL ÇERÇEVE

2.1.Temel Hukuki Çerçeve 27
2.2.Suriyeli Mülteciler ve Çalışma İzinleri 31
2.2. Göç İdaresi Başkanlığı ve İlişkili Diğer Aktörler 35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SURİYELİLERİN EKONOMİK ENTEGRASYONU

3.1.Suriyelilerin Ekonomik Entegrasyonuna dair bir Durum Tespiti 44
3.2.Suriyeli Girişimcilere Dair Bilgiler 49
3.4.Mültecilerin Temel İstihdam Alanları 56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİNDE TEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜME YÖNELİK ÇALIŞMALAR

4.1.Ekonomik Entegrasyonla İlişkili Sorunlar 63
4.1.1.Hukuki Sorunlar 63
4.1.2.Türkçe Öğrenimine Dair Sorunlar 66
4.1.3.Kayıtsız İstihdam, Güvencesiz İş Modelleri ve Ücretlendirme 67

4.1.4.Kadınlar ve Çocukların Yaşadığı Sorunlar 69
4.1.5.Önceki Öğrenmenin Tanınması ve Diploma Denklikleri 74
4.1.6.Önyargılar ve Göçmen Karşıtlığı 78
4.2. Düzenlenen Mesleki Eğitim Kursları ve İlişkili Projeler 80
SONUÇ.....87
KAYNAKÇA.....92

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD:	Afet ve Acil Durum
BİLMER:	Bilgi Merkezleri
BM:	Birleşmiş Milletler
BMGK:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CAT:	İşkenceye Karşı Sözleşme
ÇSGB:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
FRIT:	Mali Yardım Programı
GSM:	Göçmen Sağlığı Merkezleri
EHRC:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ICCPR:	Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi
IOM:	Uluslararası Göç Örgütü
İŞMEP:	Mesleki Eğitim ve Gelişim Programı
KİGEB:	Kayıtlı İstihdama Geçiş Birimi
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
MYK:	Mesleki Yeterlilik Kurumu
ORSAM:	Ortadoğu Araştırma Merkezi
ÖSO:	Özgür Suriye Ordusu
SIHHAT:	Türk Yetkilileri Tarafından Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Nüfusun Sağlık Durumunun İyileştirilmesi ve Ek Hizmetlerin Sağlanması
SGK:	Sosyal Güvenlik Kurumu
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
SUKOM:	Suriyeli Kayıt Otomasyon Merkezi
SUT:	Sağlık Uygulama Tebliği
TEPAV:	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNHCR:	United Nations High Commissioner for Refugees
YÖK:	Yükseköğretim Kurulu
YUKK:	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Suriyeli Mültecilerin Yaş Yapısı……..……..……..……..……..……..……..……..…47

Tablo 1.2. Suriyeli ortaklı kurulan yabancı sermaye şirketlerin genel görünümü (Temmuz, 2019……51

Tablo 1.3. Yabancı Ortak Sermayesi ile Kurulan Şirketlerin En çok Faaliyet Gösterdikleri Alanlar…52

Tablo 1.4. Dünya'da Çocuk İşçiliğinin Sektörel Dağılımı (2012-2016) ……..……..……..……..……70

Tablo 1.5. Ekonomik faaliyette bulunan çocukların çalışma sebepleri……..……..……..…….71

Tablo 1.6. 2018 yılı itibari ile denklik verilen ilk beş ülke……..……..……..……..……..……..…77

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1. Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mültecilerin Sayısının Yıllara Göre Dağılımı……..……..46

Grafik 1.2. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 ile göre Dağılımı……..……...49

GİRİŞ

Göç tarihsel bir olgu olmakla beraber, günümüzün en önemli meselelerinden biridir. Milyonlarca insan çeşitli sebeplerle bulundukları ülkeleri terk etmektedir. Göç etme sebepleri ne olursa olsun, bu kişiler için yeni bir ülkede yaşam kurmak zor bir süreçtir. Göçmenler ev sahibi ülkeler için de sağlıklı yürütülmesi kapsamlı çalışmalar gerektiren hazırlıklara ve kararlara yol açmaktadır. Ancak göç süreçlerinin ve göçmenlerin hem kendileri hem de göç ettikleri için birçok fırsatı da beraberinde getirdiği unutulmamalıdır.

Suriye'de başlayan iç karışıklıkların ardından yaklaşık 300-400 Suriyeli sığınmacının 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay Cilvegözü sınır kapısına gelmesi, Türkiye'nin göç politikaları açısından farklı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Suriye'de yaşanan karışıklıklara ilk olarak Türkiye Başar Esad ile görüşmeler yaparak, reformlar yapılması yönündeki çabalar göstermiştir. Bu çabaların yetersiz kalması ile bürokratik süreç sona ermiş ve iki tarafın diplomatik ilişkileri son bulmuştur. Türkiye daha sonraki süreçlerde uluslararası aktörlerin bölgede devreye girerek süreci yönetmesini desteklemiş ancak bir çözüm yoluna ulaşılamamıştır. Esat rejimi ile diplomatik ilişkilerin sona ermesi ile Türkiye muhalif güçleri desteklemeye ve Suriye Ulusal Koalisyonunu asıl temsilci olarak görmeye başlamıştır.[1] Bu doğrultuda Türkiye hükümeti "açık kapı politikasını" benimseyerek Suriyelileri kabul etmeye başlamıştır. Türkiye'nin göç tarihinde benzer göç akınları yaşanmış olsa dahi, Suriyeli mülteci akınının zamanla kitlesel bir hale gelmesi ve sayıların çok kısa bir zaman da milyonlara ulaşması durumun ciddiyetini arttırmıştır. Türkiye hükümeti tarafından "misafir" olarak nitelendirilen Suriyeliler durumun aciliyeti göz önüne alınarak, hızlıca Suriyelileri sınır şehirlerde yer alan kamplara yerleştirmiştir.

[1] Kirişci, Kemal; "Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınavı ("Syrian Refugeesand Turkey's Challenges: Going Beyond Hospitality" nin genişletilmiş ve güncellenmiş Türkçe Versiyonu.) **Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)**, Haziran, 2014, s.11.

Nisan 2011 yılında başlayan ilk mülteci akını ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Kızılay ilgilenmiş ve polis ekipleri tarafından kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Ekim ayı itibariyle 8 adet mülteci kampı hazır hale getirilmiştir. Duruma hızlıca müdahale edilmiş ve kriz insani bir bakış açısı ile halledilmeye çalışılmıştır. Kitlesel akınla ilk olarak AFAD ilgilenmiş, Suriyeliler "misafir" söylemi ile kabul edilmiş, daha sonrasında, hukuki statüleri tanımlanmış ve İçişleri Bakanlığı tarafından 2012 yılında hazırlanan gizli bir genelgeye bağlı olarak süreç yönetimi başlamıştır.

İlk olarak kamplarda yaşamaya başlayan mülteciler kamp dışına çıkmaya başlamış ve durumun kontrol edilmesi güç hale gelmiştir. Kamplarda yaşam koşullarının olumlu olmasına rağmen maddi sebeplere bağlı olarak çalışmak için kamp dışına çıkanların sayısında artışlar başlamıştır. Kamp dışına çıkan Mültecilerin sayısının artması ile BMMYK öncülüğünde kayıt altına alma süreci başlamış oldu. Mart 2021 itibari ile Türkiye'de kamplarda ve kamp dışı yaşayan kayıtlı Suriyeli Mültecilerin sayısı 3.6 milyona ulaşmış ve bu sayı içerisindeki mültecilerin yaklaşık %98 şehirlerde yaşamaktadır.[2]

Suriyeli mültecilerin geçicilik sürelerinin uzaması ve kamp dışında yaşayan mültecilerin sayısının artması ile yeni hukuksal düzenlemelerde bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Nisan 2014 tarihinde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Daha sonrasında Ekim 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu kanunlar çerçevesinde Suriyeli mültecilere yönelik göç ve göçmen politikaları belirlenmiştir.

Suriyelilerin hukuksal statülerinin belli olması ile "geçici koruma kimlik belgesi" çıkartılmaya başlanmış ve Suriyelilerin Türkiye'deki iş, sağlık, eğitim, sosyal yardımlar gibi temel ihtiyaçları bu kart ile sağlanmış aynı zamanda kayıt altına alma işlemi devam etmiştir. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ise 15 Ocak 2016'da yürürlüğe girmiştir. Bu sayede şehirlerde yaşayan

[2] Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü(UHRC), Çevrimiçi, (Erişim Tarihi: 18.03.2021) https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri

Suriyeli göçmenlerin iş hayatına katılımı ve hayatlarını idame ettirmelerinin önü açıldı.

Türkiye'de mülteci krizine yönelik çalışmalar yapılmaya devam ederken, Suriye'den ve diğer çevre ülkelerden göçler devam etmiştir. Göçün bir kısmı Türkiye'de kalmaya yönelikken bazıları ise Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmaya çalışan göçmen grupları içermektedir. 2 Eylül 2015 tarihinde Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçmeye çalışan bir mülteci botunun batması ile cansız bedeni kıyıya vuran Aylan Kurdi bebeğin basında yer alması ise Suriye krizinin büyüklüğünü gözler önüne sermiştir. Bu ve benzeri birçok haberin basında yer alması göçmenlerin yaşadıkları ölüm-kalım savaşını da uluslararası gündeme taşımıştır. Elektrikli çitlerin örülmesi veya sınıra ses bombası yerleştirilmesi gibi insanlık dışı önlemlerin yanı sıra çeşitli anlaşmalar aracılığı ile mülteci krizi kaynak veya çevre ülkede tutulmaya çalışılmıştır. Bu durumun Türkiye'ye yansıması olan ve uzun zamandır devam eden görüşmeler neticesinde 16 Aralık 2013 tarihinde AB ile Geri Kabul anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Türkiye üçüncü ülke vatandaşları ve vatansız kişileri geri kabul etmeyi taahhüt ederken, Türkiye ile AB arasında vize serbestliği için süreç başlatılmıştır. Sözleşme kapsamında AB ülkelerine izinsiz giriş yapan Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye geri iadesi mümkün olacaktır.[3]

Son yıllarda artarak devam eden göç dalgasının en arzulanan bölgesi olan Avrupa ülkeleri göçmen yükünü üçüncü ülkelere dağıtmak istemektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin göçün dışsallaşmasına yönelik olarak ortaya koyduğu çabaların en belirgin göstergelerinden biri de Türkiye ile imzalamış olduğu Geri Kabul Anlaşmasıdır. Göçün Avrupa'ya ulaşmadan üçüncü ülkelerde durdurulması amacı ile, göç alan üçüncü ülkelere maddi desek sağlanmakta ve çeşitli projeler aracılığı ile sürdürülebilir entegrasyon çalışmalarına destek verilmektedir. Avrupa'nın göçün dışsallaştırılmasına yönelik bu çabası, en az zararla göçmen akınından kaçınarak, güvenlik temelli politikalar sürdürmesine yol açmaktadır.

[3] Çelik, Didem Şahal, Sühal Şemşit, "Türkiye–Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmasının Uygulanmasında Suriyelilerin Etkisi ve Rolü." **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** No:18, s. 81

Göç meselesi bir ülkenin çabası ile çözülemeyecek kadar önemli ve uluslararası bir meseledir. Türkiye yaşanan kitlesel akın ile tek başına baş etmeye çalışsa bile, Suriye'de yaşanan durum uluslararası gündemin en önemli başlıklarından birini oluşturmaktadır. Yaşanan krizin tek başına bir veya birkaç ülkenin çözüme ulaştırması ve tek başına böyle bir yükü üslenmesi söz konusu olmamalıdır. Bu bağlamda "hak temelli" ve "ihtiyaç temelli" çeşitli ulusal ve uluslararası yardımlar yapılmıştır. AB ve Türkiye arasındaki görüşmeler neticesinde Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım(FRİT) ismiyle bir fon oluşturulmuş ve iki dilim halinde gönderilecek 6 milyar Avroluk proje karşılıklı bir bütçe ayrılmıştır.[4] Ancak yardımlar yeterli maddi desteği sağlamamakta ve kısa vadeli çözümler içermektedir. Maddi yardımların yanı sıra Suriye'de yaşanan krizin çözülmesi adına yapılacak askeri ve diplomatik çabalarda oldukça önem taşımaktadır. Suriye'de süren çatışma ortamının kısa bir sürede ortadan kalkmayacağının anlaşılması üzerine, mültecilerin üçüncü ülkeye gönderilmesi veya Türkiye'nin doğusunda bir güvenli bölge oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Cumhurbaşkanı "tampon bölge" ve "güvenli bölge" çağrısını sıklıkla dile getirmektedir.[5] Türkiye'nin Suriyeli mültecilerle yaşadığı kriz devamlılığını ve önemini sürdürmektedir.

Göç coğrafi bir olgu olmasının yanı sıra sosyolojik bir olgudur. Özellikle kitlesel göçler toplumsal yapıda büyük ölçüde değişikliklere sebep olmaktadır. Bu değişikliklerin fırsata çevrilmesi entegrasyon politikaları ile mümkün olmaktadır. Bu çalışma mültecilerin ekonomik entegrasyonlarına ilişkin çeşitli çerçeveleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Türkiye 2022 yılı itibari ile 4 milyona yakın Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Suriyeli mültecilerin durumlarının geçici olmaktan, uzun süreli bir hale dönüşmesi ile beraber entegrasyon çalışmalarının yapılması kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'nin bazı bölgeleri için mülteciler ile ev sahibi toplum arasında kültürel benzerlikler olsa dahi, sosyal ve kültürel entegrasyon için çalışmalar yapılması

[4] Türkiye'deki Mülteciler İçin AB Mali Yardım Programı (FRİD), Çevrimiçi, (Erişim Tarihi: 18.03.2021), https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2018-03/FRIT%20Factsheet%20TR%20version.pdf

[5] BBC Online Haber, "Erdoğan: Suriye'de Güvenli Bölge takvimi işliyor" başlıklı haber, Çevrimiçi. (Erişim Tarihi: 18.03.2021), https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49847842

gerekmektedir. Sosyal ve kültürel entegrasyonun yanı sıra, mültecilik süresinin uzaması ile ekonomik entegrasyon çalışmaları da hayati önem taşımaktadır. Mültecilerin ekonomik açıdan kendi kendilerine yeterli olmaları, ev sahibi toplumla entegrasyonları açısından temeldir.

Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin ekonomik entegrasyonlarına ilişkin olarak 2016 yılında Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik çıkartılmıştır. Tezin temel amacı ekonomik entegrasyon ile ilgili temel kavramlar, alanda yapılan çalışmaları ve araştırmaları tartışarak bir durum tespiti yapmaktır. Konunun farklı parametrelerini genel bir çerçeve içinde değerlendirmek ilgili alanda örnek olay olarak çalışılan Türkiye'deki Suriyelilerin ekonomik entegrasyonu ile ilgili bir yol haritası önerisi oluşturulmasına destek olacaktır. Çalışma ilk olarak göç ve mülteci kavramlarını ekonomik entegrasyon temelinde incelemektedir. Ekonomik entegrasyonun mültecilerin uyumları konusunda temel öneme sahip olduğu fikrinden yola çıkan bu çalışma ilgili literatürü analiz etmeyi hedeflemektedir.

Tezin ilk bölümünde kavramsal çerçeve sunulmuştur. Göç, zorunlu göç, mültecilik, geçici koruma ve entegrasyon ve ekonomik entegrasyon kavramları kavramsal açıdan incelenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde hukuksal altyapı sunulmuştur. Suriyeli mültecilerin Türkiye'de bulundukları hukuki statü, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK) ve çalışma izinleri incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde ekonomik entegrasyon kavramına detaylı bakılmış, Türkiye'deki ekonomik entegrasyon çalışmaları incelenmiş, ekonomik entegrasyon konusunda yaşanan sorunlara yer verilmiştir. Ekonomik entegrasyon alanında yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Tezin son iki bölümünde Türkiye'deki Suriyelerin ekonomik sistemde yeri tartışılarak bir durum tespiti yapılmış, takiben alandaki sorunlar ve projeler aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde göç ve göç eden kişiye dair temel kavramlar tartışılacak ve takiben ekonomik entegrasyon kavramı merkeze alınarak ayrıntılı olarak incelenecektir. Ekonomik entegrasyon ülkeye yeni gelenlerin uyum süreçleri ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye örneğinde ekonomik sistemin içinde yer bulmuş bir Suriyelinin toplum içinde kabulü ve ülkeye uyumu çok daha hızlı gerçekleşecektir. Bu süreçte ekonomik entegrasyonun mevzuatı, uygulanması ve göçe ilişkin diğer tüm yasal çerçeve tanımlamalar büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle kavramların etkin ve doğru kullanımı sağlamak amacıyla bu bölümde ilişkili kavramsal çerçeve tartışılacaktır.

1.1.Göç ve Göç Eden Kişiye Dair Temel Kavramlar

İnsanlar, çeşitli nedenlerle bulundukları mekânları değiştirmektedirler. Bir kişinin veya kitlesel olarak bir grup insanın kısa veya uzun süreli, zorunlu veya gönüllü olarak bulundukları ülkeden başka bir ülkeye veya yurtiçinde farklı bir yerleşim yerine yaptıkları yer değiştirme hareketi ise göç olarak tanımlanmaktadır. Göç, en basit tanımıyla bir yer değiştirme olayıdır ve coğrafi bir olgudur.

Uluslararası göç örgütünün sunduğu tanıma göre göç;

"*Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir."*[6]

Göçün mekânsal olarak bir değişim yaratmasının yanı sıra birey ve toplumun anlam dünyasında da değişikliklere yol açmaktadır.[7] Göç coğrafi bir olgu olmasının yanı sıra sosyolojik bir olgudur. Özellikle kitlesel göçler toplumsal yapıda büyük

[6] **Göç Terimleri Sözlüğü**, IOM, N° 31, 2.Baskı, Türkçe, 2019, s.35.
[7] Ekici, Süleyman, Gökhan Tuncel, "Göç ve insan", **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi,** C.5, No:1, 2015, s.10.

ölçüde değişikliklere sebep olmaktadır. Bu değişiklikler bir sorun olmakla birlikte çeşitli fırsatları da içerisinde barındırmaktadır. Her göç olayı için tek bir çerçeve oluşturmak mümkün değildir. Göç kavramını tam olarak tanımlamak ve nedenlerini belirlemenin güç olması sebebiyle her göç olayı kendi içerisinde değerlendirilmektedir. Her göç olgusunun farklı olmasının sebebi, terk edilen ve yerleşilen yer ile, göçenler ve ev sahibi ülkedeki insanların nicel ve nitel farklılıklarıdır. Aynı zamanda göçün öncesinde göçe sebep olan olguların farklılığı, göç esnasında yaşanan hareketlilik veya göç sonrasında yaşanan toplumsal ve siyasi olaylar her göç olayının temel farklılıklarını içermektedir. Ancak yine de göçleri genel anlamda sınıflandırmak mümkündür.

Dış Göç**,** kişinin veya kitlesel olarak bir grubun bulunduğu ülkenin sınırını aşarak farklı bir ülkeye geçici veya kalıcı olarak, yasal veya yasal olmayan yollardan geçmesidir. Uluslararası Göç Örgütü göç tanımlamasında uluslararası bir sınırın aşılmasını ifade etmektedir. Bu tanım eylemi gerçekleştiren mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenleri ifade etmektedir.[8] Uluslararası göç siyasi ve toplumsal bir olgudur. Göç, grup halinde gerçekleşen ve toplumlarda yaşanan değişimin sonucunda gerçekleşen bir eylemdir ve göç alan ve göç edilen ülkelerdeki toplumları önemli ölçüde etkilemektedir.[9] Bu etkilenme düzeyi, politik, sosyal, kültürel, eğitim, ekonomi vb. yapılarda meydana gelmektedir**.**[10]

Dış göç hareketi esas olarak ulusal kimlikler ve sınırlarla ilgilidir. Göç eden kişiyi, ev sahibi toplumda farklı kılan ve bir soruna dönüştüren şey kişinin sahip olduğu ulusal kimliğiyle alakalıdır. Bu sebeple göç eden kişiler toplumda yabancı olarak tanımlanır ve bu durum göçmen ve toplum açısından bir huzursuzluğa sebep olabilmektedir. Göç eden kişiler ev sahibi toplum açısından bazı fırsatlar ve sorunlar ortaya koymaktadır. Göçmen kimliği bazen aşırı sağ ve ırkçı ideolojileri yükseltirken aynı zamanda homojen bir toplum oluşmasına ve ülkelerin demokratik olarak

[8] Kahraman Fatih, "Mültecilik, Refakatsizlik ve Çocukluk: Suriyeli Refakatsiz Mülteci Çocukların Türkiye'deki Durumu", **21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi,** Nobel Akademik Yayıncılık, Ed. By. Hasan Hüseyin Akgül, Erdal Eke, Ekim, 2018, s.213

[9] StephenCastles, Mark J. Miller: **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, (çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s.29.

[10] Kahraman, **a.g.e.,** s.212

gelişmelerine de katkı sağlayabilmektedir. Ancak hiçbir devlet etnik olarak farklılaşmış bir toplum fikriyle yola çıkmasa da, toplumsal ilişkiler, kamu politikaları, ulusal kimlik ve uluslararası ilişkilerle birlikte etnik azınlıklar oluşmaktadır.[11] Ekonomik sebeplerle dış göç hareketi ev sahibi ülkenin politika yapıcıları tarafından bazı durumlarda desteklense dahi toplumsal alandaki ilişkilerde olumsuz sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Dış göç esas itibariyle bir eksiklikten kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır, bu eksiklik bazen ekonomik alanda bazense kişilerin can güvenliği gibi önemli alanlarda ortaya çıkmaktadır. Savaş gibi zorunlu ve kitlesel bir eyleme sebep olan yer değiştirme hareketi zorunlu göçü ortaya çıkarmaktadır.

Zorunlu Göç, IOM'a göre,

"Doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi"[12] olarak tanımlanmaktadır.

Bu zorunluluk savaş, kimyasal veya nükleer felaketler, açlık gibi sebepleri içermektedir. Kavram, bireylerin gönüllü ve planlı olarak göç etmeyi düşünmedikleri halde genellikle aniden, kitlesel ve büyük zorlayıcı sebeplerle kişilerin sınırları aşmasıyla ilgili olarak kullanılmaktadır. Göç eyleminin bir zorunluluk içermesi, uluslararası arenada yasal olarak bazı düzenlemeleri gerekli kılmıştır.

Göç ile ilişkili hukuki ve sosyolojik olarak kullanılan ve bu çalışma ile ilişkili birçok kavram bulunmaktadır. Bu kavramların genel çerçevesi alt bölümlerde tartışılmaktadır.

Göçmen kavramına ilişkin uluslararası hukukta genel kabul görmüş bir tanımlama bulunmamakla birlikte, kavram göç eden tüm bireyleri kapsayan genel bir ifadedir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) hazırlamış olduğu sözlüğe göre *"göç eden kişi"*[13] olarak tanımlanmıştır. TDK'ya göre göçmen *"kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden, muhacir"*[14] olarak tanımlanmaktadır.

---

[11] Castles, Miller, **a.g.e.,** s.29.
[12] **Göç Terimleri Sözlüğü**, IOM, N° 31, 2.Baskı, Türkçe, 2019, s.103.
[13] **Göç Terimleri Sözlüğü**, IOM, N° 31, 2.Baskı, Türkçe, 2019, s.36.
[14] Türk Dil Kurumu Web Sitesi, Türk Dil Kurumu Online Sözlük, **Göçmen Tanımı**, (Çevrimiçi), https://sozluk.gov.tr/ , (Erişim Tarihi: 25.12.2020)

Mülteci kavramı, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine göre,

"*meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişiler"*[15] olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye mülteci kavramını, yukarıdaki tanıma ek olarak bir coğrafi kısıtlama getirerek kabul etmiştir. Sözleşmenin 2. maddesinde bahsi geçen olayları, *"Avrupa'da meydana gelen olaylar"* şeklinde kabul etmektedir. Bu sebeple mülteci statüsünü yalnızca Avrupa vatandaşlarına vermektedir. Tezimize konu olan Suriyelilerin hukuki statüsü mülteci olmamakla birlikte, tezin içerisinde mülteci olarak tanımlanması, kavramın sosyolojik genel kabul görmüş tanımıyla ilgilidir. Türkiye'de bulunan Suriyeliler Geçici Koruma altındadırlar.

Göçmenler ve mülteciler arasında göçe neden olan sebepler ve niyet bakımından belirgin farklılıklar bulunur. Ekonomik sebeplerle ve daha iyi bir hayat sürmek için kendi rızası ile göç eden kişilere göçmen denilmektedir. Bu konumdaki bireyler ülkelerin yasalarına tabi olarak ancak başvuru ile belirli haklardan yararlanabilmektedirler.

Şartlı Mülteci, uluslararası hukukta tanınan bir hak olmamasına karşın Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'nde uygulamış olduğu coğrafi çekince gereği ihtiyaç duyulan bir statüdür. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK) madde 62/1'e göre şartlı mülteci,

"*Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku*

[15] Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, (Çevrimiçi), http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf (Erişim Tarihi:24.12.2020)

nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişi"[16], olarak tanımlanmaktadır.

Bu statü Avrupa Konseyi ülkeleri dışında kalan ve yukarıda belirtilen şartlara uygun kişilerin Türkiye'deki yasal statüsünü göstermektedir.

Sığınmacı, Cenevre Sözleşmesinde yukarıda sayılan şartlar gerçekleşmesine rağmen, henüz mülteci statüsü elde edemeyen kişiler için kullanılan bir tabirdir. Ancak yasal olarak başvuru yapmalarından mülteci statüsü elde edinceye kadar, mültecilerle aynı haklara sahiptirler. Mülteci statüsü alana kadar geçen süredeki bireylere verilen geçici bir statüyü ifade eder. YUKK sığınmacı kavramını,

"Güvenli bir üçüncü ülke buluna kadar kendisine geçici oturma izni verilmiş olan Avrupa dışındaki ülkeden gelen kişi[17], olarak tanımlamaktadır."

Türkiye'de bulunan Suriyelilerin durumunu ise yukarıdaki hiçbir kavram tam olarak açıklayamamaktadır. Suriyelilerin Türkiye'de bulundukları statüyü Geçici Koruma kavramı açıklamaktadır. Geçici Koruma, Yabancılar ve Uluslararası Koruma kanununda düzenlenmiştir. YUKK 91.maddesine göre, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. Geçici korumanın sınırları, ülke sınırlarına kabul edilme, temel ihtiyaçların karşılanması ve geri göndermeme ilkesini kapsamaktadır. Geçici bir durumu ifade etmesi sebebiyle, üçüncü ülkeye geçiş veya ana ülkesine dönene kadar kişilere koruma sağlamaktadır. Geçici Koruma'nın getirdiği hukuki statü tezin ikinci bölümünde anlatılacaktır.

Türkiye'de bulunan Suriyeliler Geçici Korumaya sahiptirler. Tezimize konu olan Suriyelilerin hukuki statüsü mülteci olmamakla birlikte, tezin içerisinde "mülteci" olarak kullanımı ilgili literatürle uyum ve kavramın sosyolojik genel kabul görmüş tanımıyla ilgilidir. Tezin bundan sonraki bölümlerinde ilgili popülasyon

[16] Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Md. 61, (Çevrimiçi), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf (Erişim Tarihi:24.12.2020)
[17] Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, (Çevrimiçi), https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf (Erişim Tarihi:24.12.2020)

hukuki statüsünden bağımsız olarak "Suriyeliler" veya "Suriyeli mülteciler" olarak kullanılacaktır.

1.2.Entegrasyon Kavramı

Entegrasyon kavramsal olarak 20. yüzyılın başlarında Chicago okulu tarafından popülerleştirilmiştir. Kavram ilk ortaya çıkışında asimilasyon ile birlikte kullanılmış ancak kavramların kullanımı zamanla farklılaşmıştır. Asimilasyon kavramı mültecilerin zaman içerisinde ev sahibi topluma benzeşmesini ve kültürel farklılıkların tamamen ortadan kalkmasını ifade etmektedir. Entegrasyon ise, kültürel farklılıkların ortadan kalkmadan, ev sahibi toplum ve mültecilerin uyum içerisinde yaşamalarını öngören iki taraflı bir süreci ifade etmektedir. Kavramsal olarak farklılıklar olmasına rağmen her iki kavram da göç süreci, etkileşim ve göç ile birlikte yaşanan sosyal değişimle ilgilidir.[18]

Entegrasyon kelime anlamı olarak Türkçe'de bütünleşme, uyum kelimeleriyle eş anlamlı kullanılıyor olsa da esasen kavram Fransızca 'integration' kelimesinin Türkçe okunuşudur. Entegrasyonun kavramsal olarak sorunlu olması ve göç süreçlerinin farklılık göstermesi sebebi ile sınırları belirli bir tanımı bulunmamaktadır. Kavram Türkiye'de uyum kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılıyor olsa da uyum, entegrasyondan daha geniş bir çerçeveyi izah etmektedir. Entegrasyona kavramsal ve tarihsel olarak bakmakta fayda vardır.

Entegrasyon kavramı ilk olarak Sosyolojinin alt dalı olan kent sosyolojisi çalışmalarında kullanılmaya başlanmış modern bir kavramdır. Batı kökenli bir kavram olan entegrasyon öncelikle Batılı ülkelere, diğer ülkelerden gelen yeni aktörler ve kültürlerin var olan kültüre ve yerli halka kentsel alanda nasıl dahil olacaklarını açıklamak için kullanılmıştır. Bu bağlamda 1920 ve 1930'lu yıllarda Chicago'da yapılan göç çalışmaları çerçevesinde entegrasyon kavramı iki model ile karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki Wirth'in göçmenlerin dahil edilmesi ve şehir gelişimi

[18] Favell, Adrian, "The fourth freedom: Theories of migration and mobilities in 'neo-liberal' Europe"**, European Journal of Social Theory**, 2014, s.63.

üzerine yapmış olduğu ekolojik modelidir.[19] Chicago'daki Yahudi mahalleleri üzerinde yapmış olduğu çalışmayı tüm etnik gruplara genellemiştir. Diğeri Robert Park'ın ırk ilişkileri döngüsüdür. Göçmenler ve göçmen olmayanlar arasında ilişkileri temas, rekabet, uyum ve asimilasyon kavramları çerçevesinde geliştirmiş ve Darwin'in evrim teorisini referans alarak ırk ilişkileri döngüsü modelini oluşturmuştur.[20]

19. yüzyıldan beri Sosyolojinin ilgi alanı olan entegrasyon konusuna Durkheim'ın sosyal uyum, sosyal çözülme ve uyumsuzluk alanlarındaki fikirleri temel oluşturmaktadır. Durkheim'a göre karmaşa ve sosyal parçalanmayı ifade eden sosyal çözülmenin yaşanmaması için, farklı kültür ve değerlere önem verilmelidir. Entegrasyon konusunda öncü isimlerden bir diğeri olan Weber Entegrasyon kavramına iki farklı şekilde yaklaşmaktadır; dahil etme ve dışlama. Modern bağlamında entegrasyon kavramını en çok etkileyen kişi Parsons ve onun sosyal düzen konusundaki düşünceleri olmuştur. Parsons sosyal sistemin alt sistemlerini belirlemiştir. Parsons daha sonra sistemlerin birbiri arasındaki uyum üzerine fikirler sunmuştur ancak çatışma kavramı üzerine yoğunlaşmamıştır.[21]

Çatışma teorisyenleri ise entegrasyon meselesini uyum ve çatışma bağlamında değerlendirmişlerdir. Ancak konuyu yalnızca bu boyutu ile ele almak yetersiz kalmıştır. Bulcha için entegrasyon, farklılıkların hoşgörüsüne, dayanışmaya ve pozitif etkileşime dayanan karşılıklı 'yaşa ve yaşayalım' tutumudur.[22] Bu, farklı gruplar arasında ahenkli bir denge veya statik bir denge olduğu anlamına gelmez. Çatışma doğal olarak ilişkinin bir parçasıdır. Asimilasyondan farklı olarak, toplum içerisinde kendini ait hissetmeli ancak öz kimliğini saklamak veya unutmak zorunda kalmamalı. Bu nedenle titizlikle yürütülmesi gereken bir süreçtir.

Lockood entegrasyon çalışmalarında farklı bir bakış açısı sunarak sistem ve sosyal entegrasyonu birbirinden farklı ele almıştır. Lockwood'un çalışmalarından

---

[19] Heckmann, Friedrich, and Wolfgang Bosswick. "Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities.", **European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions**, 2006, s.4.

[20] **A.g.e**., s.4.

[21] Şahin, Birsen. "Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: Kültürleşme." **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 55**, 2010, s.106.

[22] Bulcha, Mekuria, "Flight and integration: Causes of mass exodus from Ethiopia and problems of integration in the Sudan", **Nordic Africa Institute**, 1988, s. 86.

etkilenen Esser'de sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyon ayrımına gitmiştir. Sistem entegrasyonuna göre, göçmenler eğer çalışma hayatına katılmışlar ve vergilerini ödüyorlar ise entegre olmuş sayılırlar. Ev sahibi toplum ile sosyal ilişkiler kurmaları ve hatta dil öğrenmeleri dahi gerekli değildir. Özellikle Almanya'daki göçmenler üzerine araştırma yapan Esser entegrasyon konusunu ekonomik boyutu ile almış ve entegrasyonu ekonomiye yapılan katkı bağlamında değerlendirmiştir. Sosyal entegrasyon için kültürel bağların kurulması topluma her alanda entegre olunması şarttır.

King ve Lule'a göre entegrasyon, birçok bükülme içeren bir şemsiye terimdir: hem bir süreç hem de bir son noktadır. Entegrasyonun şekli ve sonucu, ev sahibi toplumun ve göçmenlerin ve onların soyundan gelenlerin bu toplumdaki normatif veya arzu edilen rolü hakkındaki benlik kavramına bağlıdır.[23] "*Treibel'e göre entegrasyon bir bütünün tekrar oluşturulması veya çeşitliliğin bir bütüne dönüştürülmesidir.*"[24] "*Penninx ve Garcés-Mascareñas entegrasyon konusunda yararlı, sadeleştirilmiş bir tanım sunar: toplumun kabul edilen bir parçası olma sürecidir.*"[25] Kuhlman'ın tanımlamasına göre entegrasyon,

> ''*Mültecilerin ev sahibi ülkenin ekonomisine uyumlu olarak katıldığı, kültürel olarak asgari bir yaşam standardı elde ettiği, yaşamış oldukları sosyo-kültürel değişime rağmen kendi kimliklerini korumalarına ve yeni duruma entegre olmalarına izin verildiği aynı zamanda mülteci akını nedeniyle ev sahibi toplumun üyeleri için yaşam standartlarında ve ekonomik olanaklarında bir değişimin olmadığı ve mülteciler ile göç edilen ülkenin sakinleri arasındaki sürtünme, ev sahibi nüfusun içinde hali hazırda var olan çatışmalardan kötü*

[23] King, Russell, and Aija Lulle. 2020. "Research on Migration Facing Realities and Maximising Opportunities : A Policy Review. A Policy Review". **Loughborough University**. https://hdl.handle.net/2134/13079600.v1 , 2020, s.52.
[24] Triebel, Hans, "Bases in function spaces, sampling, discrepancy, numerical integration", **European Mathematical Society**, No:11, 2010.
[25] Penninx, Rinus, and Blanca Garcés-Mascareñas. "The concept of integration as an analytical tool and as a policy concept." **Integration processes and policies in Europe**. Springer, Cham, 2016

olmadığı ve göçmen grupların var olandan daha fazla ayrımcılığa maruz bırakılmadığı bir süreçtir."[26]

Heckman'a göre entegrasyon, göçmenlerin onları kabul eden toplumun temel kurumlarına, ilişkilerine ve statülerine dahil edilmesi ve kabul edilmesi için uzun süreli bir dönem olarak ifade edilir.[27] Göçmenler için entegrasyon, yeni bir kültürü öğrenme, hakların kazanılması, konum ve statülere erişim, ev sahibi toplumun üyeleriyle kişisel ilişkiler kurma ve topluma yönelik aidiyet ve kimlik duygularının oluşumu sürecini ifade eder. Entegrasyon, göçmenler ile göç edilen ülke sakinleri arasında etkileşimli bir süreçtir, ancak bu süreçte göç alan toplum çok daha güçlü ve prestijlidir.

BMMYK tarafından yapılan tanıma göre entegrasyon, birbiriyle ilişkili ekonomik, yasal, ve sosyo-kültürel gibi çeşitli boyutları olan canlı, çok yönlü ve iki taraflı bir işlemdir.[28] İki taraflı bir işlem olması, bu süreçte iki tarafa da çeşitli görevlerin düştüğünü ve karşılıklı eylemlerin gerekliliğini göstermektedir. Ev sahibi ülkedeki politika yapıcılar göçmenlerin topluma, ekonomiye ve sosyal yapıya entegre olması için çeşitli aşamaları düzenlemelidir. Bu süreçler teşvik etmekten, desteklemeye ve zorlamaya kadar değişiklik göstermektedir. Göçmen topluluklarının da ülkeye entegre olma ve ev sahibi topluma uyum sağlama konusunda çeşitli çabaları göstermeleri gerekmektedir. Bu istek ve çabalar göçmen topluluklarının kendi öz kimliklerinden vazgeçmeleri gibi bir anlamı ifade etmemektedir. Süreç, hem yeni gelinen ülkenin kültürü ve yapısına katılmak hem de kendi öz kimliğini korumak anlamını taşımaktadır.

Castles göçmen ve mültecilerin entegrasyonu konusunda genel ve yaygın bir tanımlamanın yapılamayacağından bahseder.[29] Göç meselesinin her durumda kendine has özellikler barındırması, entegrasyon meselesinin ülkelere ve duruma göre farklılık göstermesi bir tanım yapmayı zorlaştırmaktadır. Ager ve Strang'e göre ise entegrasyon

---

[26] Kuhlman, Tom. "The economic integration of refugees in developing countries: a research model." **Journal of refugee studies**, C.IV, No:1, 1991, s.7

[27] Heckman and Bosswick, **a.g.e.,** s.15

[28] BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Türkiye Resmi Web Sitesi, (Çevrimiçi) https://www.unhcr.org/protection/operations/52403d389/new-beginning-refugee-integration-europe.html (Erişim Tarihi: 18.01.2021)

[29] Castles, Stephen, Mark J. Miller: **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, (çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

ve ilgili alanlar konusunda 49 farklı tanımlama yapmak mümkündür.[30] Kavramsal olarak farklı alanlardan pek çok tanımlama bulunsa da entegrasyon ile ilgili geniş ve herkes tarafından hemfikir olunan, uluslararası mülteci mevzuatından belirlenmiş kesin bir tanım yapılmamıştır. Bunun sebebi hem entegrasyon sürecinin nasıl olacağı konusunda çeşitli fikirler olmasından hem de farklı göçmen durumları (yasal göçmen, zorunlu göç vs.) için tek bir entegrasyon fikri ortaya konulamadığından kaynaklanmaktadır. Ancak entegrasyona yönelik ortak fikirler bulunmaktadır.

Entegrasyon süreci yasal, ekonomik ve sosyo-kültürel olmak üzere 3 temel başlığı bulunmaktadır. Ev sahibi toplumun politika yapıcılarının göçmenlerin yasal haklarını düzenlemeleri gerekmektedir. Bu haklar temel insan hakları ile eşdeğer olacak şekilde eğitim, sağlık, iş piyasasına katılım, hareket ve ikamet özgürlüğü, sosyal yardımlara erişim gibi çeşitli alanları kapsamalıdır. Bu hakların anayasal olarak düzenlenmesi ve göçmenlerin bu haklardan çeşitli kanallar aracılığı ile haberdar edilmesi gerekmektedir.

Ekonomik entegrasyon süreci ise göçmenlerin iş piyasasına uygun kanallar ile katılması ve sürdürülebilir geçim kaynaklarına ulaşarak kendi kendilerine yetecek maddi imkanlara ulaşmalarını kapsamaktadır. Ekonomik hayata dahil olan göçmenlerin sosyo-kültürel alanda daha çabuk kabul görmeleri mümkündür. İş piyasalarına uygun kanallar aracılığı ile dahil olmaları önemlidir. Hak kayıplarının yaşanmaması için ev sahibi toplumdaki politika yapıcıların bu alanları yasal olarak düzenlemeleri ve gerekli denetimlerin yapılması önemlidir.

Sosyo-kültürel entegrasyon alanı ise göçmenlerin sosyal hayata katılımlarını ve ev sahibi toplum tarafından kabul görmeleri sürecini ifade etmektedir. Sosyo-kültürel entegrasyon birlikte yaşam alanlarının oluşması, kamusal alanda göçmenlerin varlığı ve ayrımcılık ve sömürünün olmadığı bir süreci ifade etmektedir. Yasal ve ekonomik entegrasyon süreçleri ne kadar doğru ve etkili olursa sosyo-kültürel entegrasyonda o kadar hızlı olacaktır.

[30] Ager, Alastair, and Alison Strang. "Understanding integration: A conceptual framework." **Journal of refugee studies**, Cilt:21. No:2 ,2008.

Ager ve Strang başarılı entegrasyonun çerçevesini yapmış oldukları çalışma ile ortaya koymaktadırlar. Entegrasyonun temel alanlarını tanımlayan kavramsal çerçeveyi şöyle ifade etmektedirler;

- **İşaretler ve araçlar;** İstihdam, konut, eğitim ve sağlık alanlarını kapsamaktadır
- **Sosyal bağ kurma;** Sosyal köprüler, sosyal bağlantılar, sosyal bağların kurulması
- **Kolaylaştırıcılar**; Dil ve kültürel bilgi, güvenlik ve istikrar
- **Kurumsal;** Haklar ve vatandaşlık[31]

Eğitim, istihdam, konut ve sağlık alanlarına erişim için yapılacak çalışmalar entegrasyon konusunda en önemli araçları oluşturmaktadır. Bu alanlar önceliklidir ve entegrasyon konusunda belirleyici araçlardır. Ancak yalnızca eğitim ve sağlık haklarının düzenlenmesi yeterli değildir, politik kazanımlar ve sosyal etkileşim gereklidir. Özellikle sosyo-kültürel entegrasyonun sağlanması için sosyal bağların kurulması önemlidir. Bu sebeple göçmenler ve ev sahibi toplum arasında sosyal köprüler inşa edilmeli ve sosyal bağların güçlenmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Topluluk içindeki ilişki süreçlerini dil ve kültürel bilgi kolaylaştıracaktır. Göçmenlere yeterli dil ve kültürel bilgi eğitimlerinin verilmesi önemlidir. Göçmenlerin haklarının düzenlenmesi ve korunması ve ileriye yönelik düzenlemelerin yapılması önemlidir. Entegrasyonun son basamağını vatandaşlık oluşturmaktadır. Ancak vatandaşlık verilmesi entegrasyon için yeterli değildir. Entegrasyonun birden fazla boyutu bulunmaktadır ve bütünsel olarak değerlendirilmelidir.

Birçok kaynakta belirtildiği üzere, entegrasyon göçmenler ve ev sahibi toplum arasında gerçekleşen interaktif bir süreçtir.[32] Adaptasyon ve uyum ile eşanlamlı olarak kullanılan entegrasyon, bütünleşmenin olduğu sosyal bir alanı ifade etmektedir. Uyum kelimesi entegrasyondan daha geniş bir kapsamı ifade etmektedir. Entegrasyon ise, aynı ülke sınırları içerisinde yaşayan ve farklı kültürlere sahip bireylerin kendi kültürel değerlerini kaybetmeden ama aynı zamanda yeni kültüre uyum sağlayarak birlikte

[31] Ager, Alastair, and Alison Strang, **a.g.e,** s.168.

[32] Heckmann, Friedrich, and Wolfgang Bosswick. "Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities.", **European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions**, 2006, Ager, Alastair, and Alison Strang. "Understanding integration: A conceptual framework." **Journal of refugee studies**, Cilt:21. No:2 ,2008, s.168, Castles, Stephen, Mark J. Miller: **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, (çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

yaşamalarıdır.[33] Bu kültür grupları arasında yaşanan ilişki kültürlerarası özellik taşımaktadır.[34]

Entegrasyon konusunda sınırları çizmek mümkün olmasa dahi bir topluma kabul ediliş sürecidir. Entegrasyon başka bir ülkeye giden göçmenlerin, o ülkenin toplumsal sistemine entegre olması, iş bulması, sosyal hayata katılması, siyasi hayata katılması ve kamu hizmetlerine erişimini kapsamaktadır.[35] Entegrasyon aynı zamanda karşılıklı bir işbirliği sürecini ifade eder. Göçmenlere yönelik siyasi ve sosyal hakların verilmesinin yanı sıra, göçmenlerden ülkenin ekonomik hayatına katkı sağlanması ve toplumsal huzur ve güvenliği tehdit etmemesi beklenmektedir. İstihdama dahil olması ve ev sahibi topluma yapacağı katkının görünür olması bu sebeple önemlidir. Yeni aktörler olan göçmenlerin yeni geldikleri ülkeye ne ölçüde dahil oldukları, verdikleri katkı, aldıkları haklar ve sistemin içinde veya dışında kalmaları entegrasyonun ne ölçüde başarılı olduğu konusunda bazı ipuçları sunmaktadır.

Entegrasyonun dinamik ve çok boyutlu yapısı göçmenlerin, ev sahibi toplumun, ev sahibi ülkenin politika yapıcıları ve kurumlarının çok boyutlu çabasına ihtiyaç duymaktadır. Yalnızca göçmenlerin değil ev sahibi toplumun üyelerinin de entegre olmasına ihtiyaç duyar. Bu bakımdan entegrasyon göçmenlerin kültürel kimliklerini koruyarak topluma aktif olarak katıldıkları bir süreçtir.[36]

Göçmenlerin yeni geldikleri toplum ile bir arada yaşamalarını öngören entegrasyon aynı zamanda 'yeniden toplumsallaşma' sürecinin aracıdır.[37] Entegrasyon dinamik, çift yönlü hem göçmenleri hem de alıcı ülkeyi etkileyen her iki tarafında bağlılığını gerektiren uzun bir süreçtir. Entegrasyon sürecinin yasal çerçevesi ülkeler tarafından belirlenmektedir. Avrupa birliği, Uluslararası Göç Örgütü gibi çeşitli kurumlar aracılığı ile entegrasyon süreçleri desteklenmekte ve zaman zaman finanse

[33] Bilgin, Nuri, **Kimlik İnşası**, Aşina Kitaplar, İzmir, 2007, s.265.
[34] Şahin, **a.g.e.,** s.105.
[35] Castles, S., Korac, M., Vasta, E., & Vertovec, S., Integration: Mapping the field, report of a project by the University of Oxford Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre, contracted by the Home Office, **Integration Research and Statistics Service (IRSS)**, Home Office online report, 2002, s.113.
[36] Berry, John W. "Immigration, acculturation, and adaptation." **Applied psychology** , Cilt:46, No:1 1997.
[37] Adıgüzel, Yusuf. **Göç sosyolojisi**, Nobel Akademik Yayıncılık, Vol.1, 2016, s.174

edilmektedir. Avrupa Birliği tarafından hazırlanmış olan *Entegrasyon Konusunda Politika Yapıcılar ve Uygulayıcılar İçin El Kitabı*'nda iki tarafa düşen sorumluluklar ve entegrasyon süreci şöyle sıralanmaktadır;

1. *"Entegrasyon, üye ülkelerde yaşayan bütün göçmenler ve yurttaşların ortak katılımıyla işleyen dinamik ve iki yönlü bir süreçtir.*
2. *Entegrasyon, Avrupa Birliği'nin temel değerlerine saygıyı gerektirir.*
3. *İstihdam, göç sürecinin önemli bir parçasıdır ve göçmenlerin toplumsal hayata katılımının, ev sahibi topluma yapacakları katkının ve söz konusu katkıları görünür kılmanın temelidir.*
4. *Ev sahibi toplumun dili, tarihi ve temel kurumları hakkında temele bilgi sahibi olmak, entegrasyon için vazgeçilmez bir koşuldur. Göçmenleri bu temel bilgilere sahip kılmak, başarılı bir entegrasyon için zorunludur.*
5. *Eğitim alanında gösterilecek çabalar, göçmenleri ve özellikle sonraki nesilleri daha başarılı olmaya ve toplumda daha aktif katılım göstermeye hazırlamada kritik öneme sahiptir.*
6. *Göçmenlerin kamu ve özel sektör hizmet ve ürünlerine ülke vatandaşlarıyla eşit temelde ve ayrım gözetmeyen bir tarzda dahil olmaları, iyi bir entegrasyon içi önemli bir adımdır.*
7. *Üye ülke vatandaşlarıyla göçmenler arasında sık ilişkiler, entegrasyon için temel bir mekanizmadır. Ortak paylaşılan forumlar, kültürlerarası diyalog ve göçmenler ve göçmen kültürleri hakkında eğitim ve yaşam koşullarının uyarlanması, göçmenler ve üye ülke vatandaşları arasında ilişkileri arttırır.*
8. *Farklı kültür ve dinlerin pratiği, Temel Haklar Sözleşmesi altında garanti altına alınmıştır ve söz konusu pratikler ulusal kanunlar veya diğer çiğnenemez Avrupa haklarıyla çelişmedikçe muhafaza edilmelidir.*
9. *Göçmenlerin, demokratik sürece ve entegrasyon politikalarıyla önlemlerinin belirlenmesine özellikle mahalli seviyede katılımları onların entegrasyonunu destekler."*[38]

[38] King, R. ve Lulle, A.,Research on migration: facing realities and maximising opportunities: a policy review. Luxembourg: Office of the European Union, 2016, s.52

1.3.Entegrasyon Teorileri

1950'lerden itibaren asimilasyon teorilerinden vazgeçilmiş ve göçmenlerin entegrasyonu üzerine teoriler geliştirilmiştir. Asimilasyon teorilerinin başarısızlığı ve tam asimilasyonun sağlanmasının güç olması sebebiyle, göçmen grupların topluma entegre olmasını aynı zamanda kendi kültürlerini korumalarını amaçlayan teoriler geliştirilmiştir. Entegrasyon, ev sahibi ülkeye girişte başlayan, göçmenlerin geldiği ve vardıkları ülkeleri içerisine alan, çok boyutlu ve iki yönlü bir süreci ifade eder.[39] Asimilasyon teorileri göçmenlerin kendi kültürlerinden tamamen koptukları, ev sahibi toplumun kültürüne ve toplumuna dahil olunan tek yönlü bir süreci içermektedir. Entegrasyon teorileri tümdengelimsel bir yaklaşımı içermekte, bu yaklaşım içerisinde göçmenlerin geldikleri ve vardıkları ülkelerin karakteristik özellikleri, etnik grupları, göçmenleri ve onların ilişkilerini kapsamaktadır.[40] Entegrasyon teorilerinde, göçmenlerin kendi kültürlerini yaşarken aynı zamanda ev sahibi toplumun kültürüne uyum sağlamaları beklenmektedir.

Entegrasyon teorileri, göçmen toplulukların ev sahibi topluma nasıl eklemleneceklerinin belirlenmesine odaklanmaktadır. Bu sebeple sonuca değil, sürece odaklanır. Politik, ekonomik, sosyal entegrasyonun nasıl sağlanacağı, hangi süreçlerin işlenmesi gerektiği, marjinalleşme ve dışlanma yaşanmadan uyum sürecinin nasıl gerçekleşmesi gerektiğine odaklanmaktadır. Ancak her toplumun farklı ekonomik ve sosyal özellikleri olması, göç durumunun nasıl başladığı veya hangi koşullarda gerçekleştiği toplumdan topluma farklılaştığı için entegrasyona yönelik genel bir tanım yapılamamaktadır.

Entegrasyon teorilerinde kullanılan Esser'in "sosyal entegrasyon teorisi"[41], sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyon olarak iki başlıkta incelenmektedir.

---

[39] Bakker, Linda, Jaco Dagevos, and Godfried Engbersen. "The importance of resources and security in the socio-economic integration of refugees. A study on the impact of length of stay in asylum accommodation and residence status on socio-economic integration for the four largest refugee groups in the Netherlands." **Journal of International Migration and Integration,** C.XV, No:3, 2014, s.43

[40] Köse, Ceceli Sezen, "Çokkültürcülük politikalarından entegrasyon politikalarına geçiş: Hollanda'daki türkiye kökenli göçmenler üzerine bir inceleme*"* **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2012. s.17

[41] Esser, Hartmut. "Does the "New Immigration Require a New Theory of Intergenerational Integration? 1" **International Migration Review**, C.XXXVIII, No:3 ,2004

Günümüzde entegrasyona yönelik olarak yapılan çalışmalar sosyal entegrasyon başlığına vurgu yapmaktadır. Sosyal entegrasyon, göçmenleri politik-sosyal-ekonomik konumları, kültürleşme ve etkileşimleri gibi süreçlere odaklanır.[42] Esser, sosyal entegrasyon sürecinde göçmen toplulukların ilk kuşakları için yapılan çalışmaların uyuma yönelik olmalarına karşın, ikinci kuşaktan sonra sosyal entegrasyonun daha çok asimilasyona benzerlik gösterdiğini ifade etmektedir. Kuşaklar ilerledikçe, bireylerin öz kültürlerine yönelik bağlarının azaldığını ve geldikleri topluma daha fazla duygusal bağ geliştirdikleri ifade edilmektedir. Özellikle Avrupa ülkelerinde ve genel olarak dünyada görülen göçmen karşıtı söylemler, aşırı sağcı politikaların uygulanması bu süreci tetiklemektedir. Günümüzde çok kültürcü toplum fikri yerine milliyetçi ve göçmen karşıtı söylemlerin artması, entegrasyon sürecini de çıkmaza sokmaktadır.

Esser'e göre entegrasyonun dört farklı boyutu bulunmaktadır[43], bunlardan birincisi ev sahibi toplum ile uyum sağlamak için bazı temel bilgi ve becerilerin kazanılması ülkenin kültürünün ve dilinin öğrenilmesini içeren *kültürel uyum(acculturation)* sürecidir. Bir diğeri, göçmenlerin istihdam, eğitim ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının sağlandığı, *sosyo-ekonomik-politik konumları(placement).* Bir diğeri sosyal etkileşimim gerçekleşmesi, sosyal çevrelerin oluşması arkadaşlık ve evlilik ilişkilerinin dahil olduğu *etkileşim(interaction).* Son olarak ev sahibi ülkeye yönelik duygusal bağların kurulduğu, bireylerin kendini topluma ait hissettiği *kimlik(identity)* aşamasıdır. Esser'a göre son aşamanın oluşması için ilk üç aşamanın en az belli bir dereceye kadar gerçekleşmesi gereklidir.

Yukarıda bahsedilen dört aşamanın sonuncusunun yaşanması entegrasyonun gerçekleştiğini göstermektedir. Ancak bu süreçlerde yaşanacak değişiklikler ve sıkıntılara göre göçmenlerin ev sahibi toplumdaki konumları farklılık göstermektedir. Esser'e göre, göçmen grupların ev sahibi toplumla tamamen iç içe olduğu ve kendi kültürünü ortadan kaldıran *asimilasyon*, ev sahibi toplumla ilişkilerin hiç olmadığı

[42] Şahin, Birsen. "Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: Kültürleşme." **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, No:55, 2010, s.105

[43] Bakker, Linda, Jaco Dagevos, and Godfried Engbersen. "The importance of resources and security in the socio-economic integration of refugees. A study on the impact of length of stay in asylum accommodation and residence status on socio-economic integration for the four largest refugee groups in the Netherlands." **Journal of International Migration and Integration,** C.XV, No:3, 2014, s.433

göçmen grupların kendi kültürlerine bağlılıklarının devam ettiği *segrasyon*, göçmen grupların hem kendi kültürlerini yitirdikleri hem de göçmen toplumla uyum sağlamadığı *marjinalleşme* ve her iki kültüre uyumun devam ettiği *entegrasyon* durumudur. Berry[44] ve diğerleri de benzer modeller geliştirmiş ve entegrasyon sürecini bu dört aşamada incelemiştir.

1960'lı yıllarda yaşanan işçi göçlerine artık ihtiyaç duymayan ülkeler için göç durumu istenmeyen bir hal almıştır. Bu durum göçmen kabul politikalarında ve gündelik söylemlerde farklılığa yol açmaktadır. Vasıfsız işçilere ihtiyacın azalması ve özellikle Avrupa ülkelerinde göçmen nüfusun hızlı artışı 1990'lardan itibaren entegrasyon ve göç politikalarını da etkilemiştir. Günümüzde göçmen entegrasyonu meselesi liberal demokrasiler için zorlayıcı bir hale dönüşmüştür.[45] Bu sebeple göç ve entegrasyon meselesi farklı bir boyut kazanmıştır. Göç politikaları ülkelerin gelişme seviyelerine göre nitelikli göçmenlere yönelmiştir. Bu sebeple özellikle sınırlarda insan haklarına aykırı ve uluslararası sözleşmeleri ihlal edici katı sınır politikaların uygulandığı görülmektedir. Yasal olmayan yollarla ülkeye girmeye çalışan göçmen gruplara karşıda sert sınır politikaları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu durum yalnızca dış politikaya yansımamakta aynı zamanda iç politikada göçmen karşıtı söylemlerin yükseldiği görülmektedir.

Entegrasyon teorileri genel olarak, zorlayıcı ve baskılayıcı bir süreci içermez. Genel olarak toplum içerisinde hem ev sahibi toplumun hem de göçmen toplulukların zamanla birbirlerine uyumlu ve kültürlerin bir arada olduğu bir yapıyı ifade eder. Asimilasyonun aksine baskılayıcı politikaları içermese de entegrasyon teorilerinde de ev sahibi toplumlar bazı sınırları belirler ve göçmen grupların bu sınırlar dahilinde uyumunu öngörür. Günümüzde göçmen karşıtı söylemlerin ve politikaların çoğalması entegrasyonu zora sokmaktadır. Uyumun nasıl olacağı ev sahibi toplumun politika yapıcılarının belirlediği sınırlar dahilinde olsa dahi, uyumun doğru gerçekleşmemesi

[44] Kuhlman, Tom. "The economic integration of refugees in developing countries: a research model." **Journal of refugee studies**, C.IV, No:1, 1991, s.6

[45] Köse, Ceceli Sezen, "Çokkültürcülük politikalarından entegrasyon politikalarına geçiş: Hollanda'daki türkiye kökenli göçmenler üzerine bir inceleme" **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2012, s.19

yalnızca göçmen grupları etkilememektedir. Ayrıca entegrasyonun tek bir tanımı olmadığı gibi doğru entegrasyonun da sınırları kesin göstergeleri bulunmamaktadır.

1.4.Ekonomik Entegrasyon

Entegrasyon hem göçmen bireyler hem de ev sahibi toplumun bireyleri açısından büyük önem taşımaktadır. Ekonomik entegrasyon başarılı bir entegrasyon sürecinin en önemli adımıdır. Sosyal ve kültürel entegrasyonun sağlanması uzun vadeli bir süreci ifade ederken, ekonomik entegrasyon ise daha hayati ve öncelikli bir konudur. Göçmen bireyler ülkeye yerleşmelerinden sonra çeşitli dernekler, vakıflar veya siyasi kurumlar aracılığıyla çeşitli yardımlar almaktadırlar. Bu yardımın boyutu maddi imkanlardan, mültecilere gerekli dil ve mesleki becerilerin kazandırılmasına kadar çok boyutlu bir süreci ifade etmektedir. Ancak bu durum geçici olmakla birlikte uzun vadede işlevsel değildir. Bu sebeple göçmen grupların ekonomiye katılımları hem kendileri hem de yaşadıkları toplum açısından büyük önem teşkil etmektedir.

Ekonomiye katılımın sağlanması ile göçmenlerin sosyal ve kültürel çevreye uyumları daha hızlı gerçekleşecektir. Yukarıda da vurgulandığı gibi, tezimizin ana fikri bu konuya odaklanmaktadır. Ekonomik özgürlüğü yakalamış, ekonomiye katkı sağlayan göçmenlerin kendilerini güvenli ve yeterli hissetmelerinin yanı sıra, ev sahibi ülkenin toplumu tarafından da göçmenlerin daha çabuk kabul görmelerine fayda sağlayacaktır. Bu durum çift taraflı olarak entegrasyona olumlu etki sağlayacaktır. Ekonomik entegrasyonun sağlanması çeşitli göstergeler ile ölçülmektedir. Göçmenlerin ekonomik statüsü, yoksulluk oranları, istihdam, refah kullanımı, mülk edinme durumları ve benzeri ekonomik göstergelerle ölçülen oranlarına bakılarak, ölçülen sonuçlar en azından herhangi bir yerli azınlık grubuna eşitse[46], mültecilerin ekonomik entegrasyonundan söz edilebilir.

İstihdam konusu ekonomik entegrasyonunun en çok ilgilenilen alanıdır. İstihdam, mültecilerin geleceğe yönelik planlar yapması, ekonomik bağımsızlığın

[46] Potocky, Miriam. "Toward a new definition of refugee economic integration**." International Social Work,** C.XXXIX, No:3,1996, s.246

teşviki, dil becerilerin geliştirilmesi, sosyal bağlantıların kurulması ve kendine güvenmeyi teşvik etmesi konuları ile birlikte incelenmektedir.[47] İstihdam olanaklarının sağlanması, entegrasyon basamaklarının her biriyle bağlantılıdır.

Ekonomik entegrasyonu kısaca göçmen bireylerin, ekonomiye katıldığı, kendi kendilerine yeterli oldukları bir durum olarak tanımlayabiliriz. Kuhlman ekonomik entegrasyonun göstergelerini ekonomiye yeterli katılım, ülkenin yaşam standartlarına uygun bir gelir, ev sahibi toplumun olanaklarına eşit erişim, sosyo-ekonomik konumların dengesi bozulmadan göçmenlerin ev sahibi toplumun bireylerine etkilerinin dengeli olması olarak değerlendirmektedir.[48] Ancak bunlar kesin sınırlar değildir ve entegrasyon süreci ülkelere özgü bir çerçeve sunmalıdır. Çünkü mültecilerin ekonomiye katılımı olsa dahi ekonomik entegrasyonun tam olarak gerçekleştiğini söyleyemeyebiliriz. Ancak ekonomik entegrasyonun göstergelerini Castles, Korac, Vasta ve Vertorec yapmış oldukları çalışmada şöyle özetlemektedirler;

- Esas mesleğini, kalifiye eleman olarak yeniden yapabilenlerin istatistikleri,
- Nitelikli akademik veya nitelikli istihdama katkı sağlayanların istatistikleri,
- Yapılan iş başvurularının, gerçekleşen mülakatların ve iş tekliflerinin sayısı,
- Başarılı serbest meslek sahibi göçmenlerin sayısı,
- Başarılı işletmeler kuran göçmenlerin sayısı,
- Göçmenler arasındaki işsizlik oranları,
- Mesleki ve sektörel istihdam dağılımları,
- Çoğunluk nüfusa kıyasla göçmenlerin gelir seviyelerinin dağılımı gibi ekonomik çıktıları.[49]

Göçmenlerin ekonomik entegrasyonuyla ilgili olarak, ekonomi temelli ortaya koyulan teorilere göre, yerli işçilere göçmenlerin ikame edilebilirliği ne kadar yüksek olursa, göç durumu o kadar önemlidir. Çünkü bu durumda ücretlerin düşüşü veya

[47] Ager, Alastair, and Alison Strang. "Understanding integration: A conceptual framework." **Journal of refugee studies**, Cilt:21. No:2 ,2008.s.170

[48] Kuhlman, **a.g.e.,** s.16

[49] Castles, S., Korac, M., Vasta, E., & Vertovec, S., Integration: Mapping the field, report of a project by the University of Oxford Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre, contracted by the Home Office, **Integration Research and Statistics Service (IRSS)**, Home Office online report, 2002, s.131

işsizliğin artacağı öngörülür. Bu durumda ev sahibi toplumun mültecilere bakışı değişecek ve entegrasyon konusu çıkmaza girecektir.

Genel olarak vasıfsız işler göçmen işi olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple eğer ev sahibi ülkede, vasıfsız işlere olan talep yerel halk tarafından karşılanmıyorsa, göçmenlerin ekonomiyi canlandırıcı bir etki yarattığı söylenmektedir. Bu durum ülkenin genel ekonomisini etkileyebilir veya bölgesel farklılıklar ortaya çıkabilir. Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin ekonomi üzerinde nasıl bir etki yarattığı ile alakalı çalışmalara bakıldığında, bölgesel bazda değişiklikler olduğu görülmektedir. Bahçekapılı ve Çetin'in çalışmasına bakıldığında bazı illerde(Elazığ, Malatya, Konya, Kilis, Adıyaman, Bingöl, Gaziantep) işsizliğin arttığından bahsedilmektedir.[50] Ayrıca yapılan çalışmaların büyük bir bölümü Suriyelilerin ekonomik maliyetine odaklanmaktadır. Genel olarak Suriyeli mültecilerin ekonomiye nasıl etki ettikleri ile ilgili bir çalışma bulunmamaktadır. Suriyeli mültecilerin büyük bir çoğunluğunun kayıt-dışı işlerde çalıştığı bilinmektedir. Bu durum kayıt tutmanın ve etkilerin araştırılmasının önüne geçmektedir.

Mültecilerin ekonomiye katılımını öngören, ekonomik entegrasyon konusunda ev sahibi ülkenin politika yapıcılarına, STK'lara ve uluslararası örgütlerin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda, göçmenlerin ülkeye geldikleri ilk aşamalarda sağlanacak maddi desteğin nasıl kullanılacağı, sonrası için ekonomiye nasıl dahil edilecekleri ile ilgili planların hazırlanması, çeşitli mesleki kursların verilmesi, varsa kendi mesleğiyle ilgili diploma uyum süreçlerinin yürütülmesi oldukça büyük önem teşkil etmektedir.

Ekonomiye katılım sağlayamayan, ekonomik özgürlüğünü elde edemeyen göçmenlerin sosyal ve kültürel uyum süreçleri de zarar görecektir. Ancak bu durum göçmenlerin yalnızca ekonomiye katılımını ifade etmemektedir. İşgücü arzı sağlamasının yanı sıra, göçmenlerin ülkede hangi iş kollarında çalıştığı ve haklarının nasıl gözetildiği önemlidir. Ekonomik olanakların sağlanması için çeşitli projelerin gerçekleşmesi ve maddi fonların ayrılması gerekmektedir. Türkiye'de göçmenlerin ekonomik entegrasyonu için, çeşitli STK'ların yanı sıra, Birleşmiş Milletler,

[50] Bahcekapili, Cengiz, and Buket Cetin. "The impacts of forced migration on regional economies: The case of Syrian refugees in Turkey." **International Business Research**, C.VIII, No:9, 2015

Uluslararası Göç Örgütü, BM Mültecileri Yüksek Komiserliği ve Avrupa Birliğini sağlamış olduğu çeşitli projeler ve fonlarla desteklenmektedir. Yapılan projelere dördüncü bölümde yer verilecektir.

Zorunlu göç deneyimi yaşamış göçmenlerin ekonomiye katılımları, işgücü göçüne göre daha zor bir süreci ifade etmektedir. Özellikle bir iş için göç etmemiş bireylerin, göç etmeden önce yeterli hazırlığı yapamamış olmaları, meslek ve okullarını yarıda bırakmış olmaları, yeterli dil ve becerileriyle ilgili ön hazırlığı yapamamış olmaları ve göçün başlangıcı sebebiyle çeşitli travmatik durumlara maruz kalmaları sebebiyle entegrasyonları daha zor ve daha önemli bir hal almaktadır. Bu sebeple göçmen bireylerin hem sosyo-kültürel hem de ekonomik entegrasyon çalışmaları yapılırken bu durumların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Göç öncesi ve göç sonrasında yaşanan durumlar göz önünde bulundurularak bir eylem planı hazırlanmalıdır. Faist, göçmenlerin ekonomik yaşama katılmaları konusunda 3 modelden bahsetmektedir;

"*Çoğunluk Gruplar ile Sosyo-Ekonomik Eşitlik*; Bu modelde yerli halkın veya erken göçmenlerin prestij merdiveninde tırmanmaları sonucunda istihdam alanında oluşan boşlukları yeni göçmen gruplarının doldurmasıdır. Model 2. Dünya savaşı sonundan 1970'lere kadar Avrupa'da yaşanan göç ve 19. Yüzyılın sonundaki Amerika'da yaşanan göç süreçlerine uymaktadır.

Göçmen Nişleri ve Adacıkları; Göçmenlerin meslek edinme ve ekonomiye katılım süreçlerinde hangi araçları kullandıkları ile alakalıdır. Bu model göçmenlerin kendi başlarına iş arama sürecine katılmaları veya etnik köken ve akrabalık bağları sayesinde iş hayatına dahil oldukları durumları ifade etmektedir. Niş ekonomileri dayanışmayı gösterir.

Ulusaşırı Girişimcilik; Göçmen toplumlardaki 1980 ve 1990 yılındaki uluslararası girişimcilik faaliyetleri bu bağlamda değerlendirilir. Ulusaşırı girişimcilik göçmenler için ücretli emeğe uygun bir alternatif olmasa dahi bir dönem önem kazanmıştır. Bu model, ekonomik faaliyetler modelinin bir parçasıdır."[51]

[51] Faist, Thomas, **Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**, (Çev. Azat Zana Gündoğan, Can Nacar) İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003, s.348-352.

İstihdam konusunda yaşanan bir diğer sorun hukuksal sıkıntılardır. Yabancıların çalışma izinleri ülkelerin iç hukukuna tabidir. Göçmenlerin hukuksal açıdan yaşadığı sorunlar giderilmelidir. Bu durum ekonomik entegrasyonun sağlanması için oldukça önemlidir.

Ekonomik entegrasyon göstergeleriyle ilgili kesin bir tanım yapılamaması da göç durumlarının kendine has olmaları ile alakalıdır. Göçün nasıl başladığı, göçün yoğunluğu ve göç sonrası yaşanan durumlar farklılık göstermektedir. Türkiye'de göç politikalarının nasıl belirlendiği ve ekonomik entegrasyon alanında yapılan çalışmalar sonraki bölümde aktarılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

HUKUKSAL ÇERÇEVE

Türkiye, Cumhuriyet öncesi dönemde ve sonrasında coğrafi konumu sebebiyle birçok göç hareketine ev sahipliği yapmıştır. 1922'den günümüze kadar 5 milyona yakın kişiye kucak açmıştır. Bu sebeple Türkiye'deki göçmenlerin durumu ve entegrasyonu her zaman önemli bir konu olmuştur. Bu bölümde tarihsel süreç dikkate alınarak konu ile ilgili hukuki çerçeve temel belgeler kapsamında incelenecektir. Bu çerçeve ekonomik entegrasyon için önem taşıyan düzenlemeler ile ilgili etkin bir değerlendirme yapılabilmesi için önem taşımaktadır.

2.1.Temel Hukuki Çerçeve

Göçmenler, Sığınmacılar ve Mültecilerle ilgili ilk belge, 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunudur.[52] Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 protokolüne imza atan taraf devletlerden biridir. Mülteciler konusunda uluslararası sözleşmeleri kabul etmiş ve iş birliğini onaylamıştır. Türkiye aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (EHRC)[53], Uluslararası Sivil ve Politik Haklar Sözleşmesi (ICCPR)[54] ve İşkenceye Karşı Sözleşmeye (CAT)[55] taraf olmuş ve işbirliğini onaylamıştır.

[52] İskan Kanunu, (Çevrimiçi) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf (Erişim Tarihi:25.11.2019)
[53] Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi, (Çevrimiçi) https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
(Erişim Tarihi: 25.11.2019)
[54] BM Genel Kurulu (1966), Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, (Çevrimiçi) https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx (Erişim Tarihi: 25.11.2019)
[55] BM Genel Kurulu İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme, (Çevrimiçi) https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx (Erişim Tarihi: 25.11.2019)

Türkiye'ye daha önce Avrupa dışından gelen çeşitli mülteci akınları olmuştur. Bunlardan biri Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak'tan yaşanan göç dalgasıdır. Tezin ana konusunu oluşturan ve günümüzde etkileri devam eden 2011 Suriye göçmen dalgası da bunlardan biridir. Henüz Suriye'de çatışmalar yaşanmadan ve kitlesel akına maruz kalmadan önce Türkiye'nin mülteci konusundaki görüşlerinde belirleyici olan ana etken, kamusal ve politik alanda yaşanan tartışmalar Avrupa Birliği katılım süreci üzerine olmuştur.[56] Suriyelilerin yoğun kitlesel akını neticesinde acil bir eylem planının ortaya konulması zorunlu hale gelmiştir. İlk aşamada 'açık kapı politikası' uygulamaya koyulmuş ve gelen kişiler 'misafir' olarak nitelendirilmiştir. Çeşitli yasal düzenlemeler durumun aciliyeti sebebiyle hızlıca ortaya konulmuştur.

Avrupa Birliği uyum sürecinde, Türkiye'de kapsamlı bir bakış açısına sahip göç politikası oluşturulması zorunlu hale gelmiştir. Öncesinde var olan tüm hukuki uygulamaların eksik kalması sonucunda Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu oluşturulmuştur. Bu kanun Türkiye'de göç ve sığınmacıların korunması konusunda en geniş yasal çerçeveyi oluşturmaktadır.[57] Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye'de bulunan yabancıların statüsü konusunda geliştirilmiş, uluslararası mevzuatlara uygun olarak hazırlanmış geniş ölçekli bir düzenlenmedir. Kanun, Göç İdaresi Başkanlığının kurulmasına olanak sağlamıştır. Kanunun 1. Maddesinde açıklandığı üzere, YUKK, "*yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.*"[58]

Kanunun ilk bölümü amaç, kapsam ve genel tanımlamalardan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise geri göndermeme ilkesine yer verilmiştir.

---

[56] Memişoğlu, Fulya. "Assessing the Development-Displacement Nexus in Turkey", **International Center For Mıgratıon Policy Development,** 2018 s.7, (Çevrimiçi) https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Assessing%20the%20Development-Displacement%20Nexus%20in%20Turkey_FINAL.PDF (Erişim Tarihi: 25.11.2019)

[57] **Durable Solutions Platform ve İGAM İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi**, 'Kendi kendine yeterliliğe yönelik çalışmalar: Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin ekonomik katılımı', 2019 s:16 (Çevrimiçi) https://igamder.org/uploads/belgeler/DSP-IGAM-Turkey-Final-Report-Mart-2019-TR.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2019)

[58] YUKK, (Çevrimiçi) 1.5.6458.pdf (mevzuat.gov.tr) (Erişim Tarihi: 10.10.2022)

Geri göndermeme ilkesi Cenevre Sözleşmesinin getirdiği en önemli uygulamalardan biridir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma kanununda 4. Madde ile düzenlenmiştir. Geri göndermeme ilkesi; *"hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez."*[59]

Geri göndermeme ilkesi hukuken mülteci statüsünde bulunan yabancıların yanı sıra, bu statüyü elde edemeyen ancak korunma amacıyla sığınmış tüm yabancıları kapsamaktadır. En önemli konu düzenlemelerden biri olan Geri Gönderme Yasağı, mülteci hakları konusunda geniş bir koruma alanını ifade etmektedir. Mültecilerin, sığındıkları ülkeden geri gönderilmeleri belirli şartlara bağlanmıştır. Bu ilke ile Türkiye'ye sığınan ve geçici koruma altında bulunan Suriyeli mültecilerde bu kapsamda koruma altındadırlar. Geri göndermeme ilkesinde, yabancıların üçüncü bir ülkeye geçiş veya ana ülkesine dönme ihtimalleri vardır.

Kanun gereği işkence, ceza ve kötü muameleye uğrayacağından haklı sebeple endişe duyan hiç kimse sınır dışı edilemez. Ancak bu hüküm her koşulda geçerli değildir.

"*Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci hükümden yararlanmayı talep edemez.*"[60]

Devletler sığınmacıları, sınırdan kabul etmeseler dahi, zulme uğrayacakları kesin olan ülkelere geri gönderme işlemi de gerçekleştirmemektedirler. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi 6. maddesi yaşam hakkını kapsamaktadır. Bu maddeye göre "*Hiç kimse yaşama hakkından keyfi olarak yoksun bırakılamaz.*" 7. Maddesinde ise hiç kimsenin işkenceye veya zalimane bir davranışa maruz bırakılamayacağı hususu düzenlenmiştir. Uluslararası kanunlar aracılığıyla Mültecilerin yaşam hakları ile geri gönderme yasağı ilkesi korunmuştur. Ancak

[59] YUKK, (Çevrimiçi) 1.5.6458.pdf (mevzuat.gov.tr) (Erişim Tarihi: 10.10.2022)
[60] 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi 1 (umhd.org.tr)

günümüzde uygulama kısmında sorun yaşanan uygulamalardan biridir. Mültecilerin sığınma hakkı ve geri gönderme yasağı bulunsa dahi pek çok ülke sınırlarına tel örgü çekerek hatta askeri müdahale gerçekleştirerek mültecilerin ülkeye girmesini engellemektedir.

Geçici Koruma Statüsü, mülteci hakları konusunda tamamlayıcı bir statüyü ifade etmektedir. Suriyelilerin kitlesel göçünün ardından hukuksal statüleri ile ilgili boşluğu tamamlamak amacıyla çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği statünün şartlarını belirlemektedir. Kitlesel akın olaylarında, acil afet durumlarında veya hak ihlallerin de sınıra gelmiş mültecilerin sorunlarına acil çözüm bulmak amacıyla geliştirilmiştir. Mülteci hakları konusunda önemli bir uygulamadır. Yaşama hakkı kapsamı gereğince, devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde ülkenin sınırlarına gelmiş mültecilere acil ve insani haklar veren bir uygulamadır. Özellikle kitlesel akınlarda duruma acil müdahale edilmesi açısından önemlidir. *"Geçici korumanın üç temel unsuru, güvenli topraklara erişime izin verilmesi, geri gönderme yasağının uygulanması, temel ve acil insani ihtiyaçların karşılanmasıdır."*[61]

Türkiye geçici koruma statüsünü Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91 maddesi ile düzenlemektedir. Bu maddeye göre geçici koruma statüsü verilecek kişiler

"*Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar"*[62] olarak tanımlanmıştır.

Uygulamanın kapsamına girmeyen kişiler Geçici Koruma Yönetmeliğinin 8. maddesinde sayılmıştır. Ülkelerin haklarının gözetilmesi amacıyla ulusal güvenliğini tehlikeye atabilecek durumlar göz önünde bulundurulmuştur. Türkiye çeşitli göç dalgaları ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan ilki Körfez Savaşı sonrasında Irak'ın kuzeyinden gelen göç dalgasıdır. Son yıllarda Türkiye'de yaşanan Suriyeli mültecilerin kitlesel hareketi de bir diğer toplu göç dalgasıdır. Suriyeliler için

[61] İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, **Geçici Korumanın Unsurları**, (Çevrimiçi) https://www.goc.gov.tr/gecici-korumanin-unsurlari (Erişim Tarihi: 26.11.2019)

[62] Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), madde:91, (Çevrimiçi) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2019)

uygulanan geçici koruma esasına göre, sınırlara gelen mültecilerin, kriz düzelince ve hayati tehlike atlatıldıktan sonra ülkelerine geri dönmeleri beklenmektedir.

2.2.Suriyeli Mülteciler ve Çalışma İzinleri

Nisan 2011 yılında başlayan yoğun kitlesel hareketin ardından sayıları gittikçe artan geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin çalışma hayatına nasıl dahil olacakları oldukça önemli bir konu haline gelmiştir. Genel kanı itibariyle göçmen, mülteci veya sığınmacılar genellikle ucuz iş gücü olarak görülmüş ve kayıt dışı ekonominin içerisine dahil olmuşlardır. Bu durum hem mültecilerin haklarının ihlal edilmesine ve çok düşük miktarlarda çalışmak zorunda bırakılarak sömürülmelerine neden olmuştur, hem de ev sahibi ülkenin vatandaşları açısından işsiz veya kayıt dışı ekonomide var olan göçmenler huzursuzluğa sebep olmuştur. Bu konu ev sahibi ülkenin üzerinde durması gereken en önemli konulardan biridir.

Mültecilerin çalışma hayatına nasıl dahil olacakları aynı zamanda o ülkede yaşayan vatandaşlar içinde oldukça önemli bir konudur. İhtiyaç duyulan iş gücü piyasalarının canlanmasına yarar sağlayabileceği gibi, işsizlik oranının yüksek olduğu yerlerde endişeye ve huzursuzluğa sebep olabilmektedir. Türkiye'de Nisan 2011'de başlayan kitlesel hareketin üzerinden zaman geçmesiyle birlikte, kamp dışında yaşayan kişi sayısı oldukça artmıştır. Şehirlerde yaşamaya başlayan yabancıların çalışma hayatına katılımları kaçınılmaz olmuştur. Devlet ve çeşitli STK'lar aracılığı ile yardımlar yapılsa dahi zaman içerisinde Suriyeli göçmenler kayıt dışı ekonomide veya kayıtlı olarak çalışmaya başlamıştır. Kamplarda yaşayan ve temel gereksinimleri giderilen sığınmacıların %30'unun günlük izinle çalıştıkları yapılan çalışmalardan ortaya çıkmıştır.[63]

İstihdam konusunun Türkiye'de gündeme gelmesiyle birlikte çalışma koşullarının nasıl olacağı konusu çeşitli kesimlerde endişeye sebep olmuştur. 2015

[63] Erdoğan, Murat ve Çorabatır, Metin, ''Suriyeli Mülteci Nüfusunun Demografik Gelişimi, Türkiye'deki Eğitim, İstihdam ve Belediye Hizmetlerine Yakın Gelecekte Olası Etkileri'' **UDRA Pogramme Research Panel**, s.37, (Çevrimiçi) https://igamder.org/TR/igam/suriyeli-multeci-nufusunun-demografik-gelisimi-turkiyedeki-egitim-istihdam-ve-belediye-hizmetlerine-yakin-gelecekte-olasi-etkileri-raporu%E2%80%99 (Erişim Tarihi:18.01.2021)

yılında hazırlanan TİSK Raporunda, işini ucuz işgücü sebebiyle kaybetme riski taşıyan emekçilerin endişesinin yanı sıra, kayıt dışı ekonomi nedeni ile ortaya çıkan olumsuzluklardan çekinen işverenlerde olduğu gözlenmiştir.[64] Ancak en büyük endişe çalışma hayatına kayıt dışı olarak başlayan mülteciler olmalıdır. Mültecilerin çalışma hayatına katılımları zorunludur. Türkiye'de Suriyeli mültecilerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak ve düzenli işte çalışmalarının önünde yasal, ekonomik ve sosyo-kültürel engeller bulunmaktadır.[65] Bu sebeple katılımın nasıl olacağı kısmında hukuki düzenlemelerin doğru yapılması önemlidir. İlk aşamada Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Nisan 2014'de hızlandırılmış bir prosedür ile Suriyelilerin Çalışma izni almalarının önünü açtı. Geçici Koruma Yönetmeliğinin 29. Maddesinde belirlenen hususlara göre, göçmenlerin geçici koruma kimlik belgesiyle, Bakanlar Kurulunca belirlenecek olan alanlarda çalışabilecekleri belirlendi.

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ise 15 Ocak 2016'da yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğe göre, yabancıların çalışma durumları belirli şartlara bağlanmıştır. Öncelikle yabancıların çalışma izinleri olması zorunludur. Ancak mevsimlik tarım ve hayvancılık alanlarında çalışmak isteyen yabancıların bu alanlarda çalışmaları sağlanmıştır. Türkiye'de en az 6 ay geçici statü korumasında olmak ve nüfusa kayıtlı bulunan yerde çalışma şartları da getirilmiştir. Vatandaşların haklarının gözetilmesi amacı ile işyerinde çalışan yabancı sayısının, Türk vatandaş sayısının %10'undan fazlası olmaması şartı eklenmiştir. Ücretlerin asgari ücretten az olmaması şartı da eklenmiştir.

Türkiye'de Suriyeli mülteciler uzun zamandır çeşitli iş kolları ile ekonomik hayata dahil olmaktadırlar. Suriyeli mülteciler 6458 sayılı YUKK kapsamında geçici koruma statüsünde değerlendirilmektedirler. Geçici koruma statüsü kapsamında, Geçici Koruma Yönetmeliği, 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu ve Geçici

[64] Erdoğan, M. Murat, and Can Ünver, "Perspectives, expectations and suggestions of the Turkish Business Sector on Syrians in Turkey". **TISK**, 2015, (Çevrimiçi) https://www.tisk.org.tr/yayin/1262903466-perspectives-expectations-and-suggestions-of-the-turkish-business-sector-on-syrians-in-turkey---2010.pdf (Erişim Tarihi.18.01.2021)

[65] **Durable Solutions Platform ve İGAM İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi**, 'Kendi kendine yeterliliğe yönelik çalışmalar: Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin ekonomik katılımı', 2019, s.5 (Çevrimiçi) https://igamder.org/uploads/belgeler/DSP-IGAM-Turkey-Final-Report-Mart-2019-TR.pdf (Erişim Tarihi: 18.01.2021)

Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik kurallarına tabi olup çalışma hayatına katılım şartları düzenlenmektedir. Geçici koruma kimlik belgesine sahip olan Suriyeliler, belgeyi almalarından 6 ay geçmesinin ardından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına çalışma izni için başvuru yapabilmektedirler. Çalışma izinleri olmadan çalışmaları yasaktır. Verilen çalışma izni süresi geçici koruma süresinden fazla olmamaktadır. Geçici koruma altındaki Suriyeliler turkuaz kart hariç, UİK m.10'da belirtilen kural ve sürelere bağlı olarak bütün çalışma izinlerine başvuru yapabilmektedirler. Ancak geçici koruma sahiplerinin özel statüleri ve özel durumları gereği uzun dönem ikamet iznine başvuru hakları bulunmamaktadır. Kanunen geçici bir süreyle ülkede bulunmalarına izin verilmiş ve bu sürenin dolması ile ülkeden ayrılmaları beklenmektedir. Çalışma izin süreleri, ülkede kalış sürelerinden uzun olamamaktadır. Bu sebeple uzun dönem ikamet izni veya en az sekiz yıl kayıtlı çalışma şartı aranan sınırsız çalışma izin hakkı kazanmış olsalar dahi bu durum, uzun dönem ikamet izni hakkına sahip oldukları anlamını içermemektedir. Ancak süresiz çalışma izni alan yabancının, çalışma izninin Bakanlıkça süresiz olarak onaylanması adaptasyonun örtülü olarak kabulü anlamına gelir.[66]

Suriyeli mültecilerin kamplardan şehirlere geçiş yapmasıyla birlikte çeşitli iş kolları aracılığı ile çalışma hayatına geçiş yapmışlardır. 2021 itibari ile kayıt dışı ve kayıtlı ekonomide çalışmayı sürdürmektirler. Türkiye'de 27 Ağustos 2022 tarihi itibariyle 3.574.800 Geçici Koruma altında Suriyeli bulunmaktadır. Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan'ın yapmış olduğu 31 Mart 2019 tarihli açıklamaya göre Suriye uyruklu çalışma izni verilen kişi sayısı 31 bin 185 kişidir ayrıca en az bir ortağı Suriyeli olan işletme sayısı ise 15 bin 159 adettir.[67] Kayıtlı olarak çalışan Suriyelilerin oranına bakıldığında oldukça düşük bir oran göze çarpmaktadır.

Temmuz 2016 yılında 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu yayınlandı. Uluslararası İşgücü Kanunu'na göre uzun süreli oturma izni almış olan yabancılar veya 8 yıllık çalışma izi olan yabancılar, sınırsız çalışma izni almaya hak kazanmışlardır.

[66] Kaya Ceren, "Geçici Koruma Statüsü Sahibi Yabancıların Çalışma Hakları", **Middle East Journal of Refugee Studies,** C.IV No:2, s.43

[67] **CNNTÜRK**, "Bakan Pekcan; 15bin 159 Suriyeli Şirket Var" (Çevrimiçi) https://www.cnnturk.com/ekonomi/bakan-pekcan-15-bin-159-suriyeli-sirket-var (Erişim Tarihi, 17.05.2021)

Bu sayede istihdam desteklenmiş, Türkiye'de çalışma hayatında veya sosyal hayatta uzun süre bulunan yabancıların işgücü piyasasındaki durumları netleştirilmiştir. İngiltere gibi birçok ülkede mülteci olarak kabul edilen kişilere en fazla 5 yıl çalışma izni verilmekte ve sürecin sonunda yeni bir başvuru ve değerlendirme istenmektedir. Pek çok kanun ve düzenleme ile işgücü piyasasında yabancıların hakları genişletilmiştir.

Bu düzenlemelerin kayıt dışı ekonominin önünü kapatacağı, hak ihlallerinin giderileceği öngörülse de beklenildiği gibi olmamıştır. Resmi iş fırsatlarına erişimi kolaylaştıran yasal değişikliklere rağmen, kayıt dışı piyasa hem Suriyeliler hem de işverenler için daha cazip olmaya devam etmektedir.[68] Kayıt dışı ekonomide çalışan Suriyelilerin çalışma koşullarının yetersiz olduğu, ücretlerin çok düşük olduğu tahmin edilmesi güç bir durum değildir. Bu durum çeşitli hak ihlallerine sebep olmaktadır. Ucuz iş gücü sebebiyle tercih edilen mültecilerin işsizliği arttırıcı etkide oldukları hatta işten çıkarmalarda etkili oldukları kanaati toplumda hakimdir. Bu düşünce göçmenlerin sosyo-kültürel entegrasyonuna zarar vermektedir. Bu durumun önüne geçici, hukuki düzenlemelerin yapılması ve toplumun daha fazla bilgilendirilmesi ve yanlış aktarılan veya yalan bilgilerin önünde geçilmesi elzemdir.

Suriyelilerin çalışma izni konusundaki düzenlemelere rağmen ilgili bölümde daha ayrıntılı aktarılacağı gibi kayıt dışı ekonomide kalmalarının birçok sebebi vardır. Kayıt dışı ekonominin aksine, resmi yollarla işe alımda işverene belirli bir maddi yük düşmektedir. Asgari ücret, sigorta bedeli ve birçok vergi yükü oluşmaktadır. Bu da işverenler açısından özellikle yabancıların istihdamına sıcak bakmamalarına sebep olmaktadır. Ayrıca Suriyeli mültecilerin kayıt dışı ekonomide düşük ücretlerle çalıştıkları bilinmektedir, bu durum sömürülmeye yol açtığı gibi aynı zamanda Türk vatandaşları ile rekabet edebilmeleri için tek yol olarak kalmaktadır. Ancak bu durumun sosyal ve ekonomik açıdan pek çok dezavantaja sebebiyet verdiği açıktır. Özellikle düşük vasıflı sektörlerde, bu durum kayıt dışı sektördeki ücretler üzerinde aşağı yönlü baskı yaratmakta, bu durum sonunda mülteciler ve Türk vatandaşları

[68] İçduygu, Ahmet, and Eleni Diker. "Labor Market Integration of Syrians Refugees in Turkey: From Refugees to Settlers." **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.III, No:1, 2017, s.22

arasında artan sosyal gerginliğe yol açmaktadır.[69] Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin büyük bir kısmının eğitimsiz ve düşük ücretlerde çalışan vasıfsız elemanlar olduğu bilinmektedir. Kayıt dışı piyasada mahsur kalmak, Suriyelilere yönelik yoksulluk döngüsünü farklı şekillerde pekiştirmektedir.[70] Kayıt dışı ekonomide düşük ücretlerle ve genellikle kırsal alanda çalışan Suriyeli göçmenler eğitim ve sağlık olanaklarına erişim konusunda da sıkıntı yaşamaktadırlar. Ekonomik uyuma yönelik kamu politikalarının inşa edilmesi her açıdan oldukça önemlidir.

2.2. Göç İdaresi Başkanlığı ve İlişkili Diğer Aktörler

Türkiye'nin yeni dönem göç politikalarının oluşumu AB uyum sürecinin başlaması ile olmuştur. AB uyum süreci çerçevesinde görüşülen en önemli konulardan biri göç politikalarıdır. 2001 yılı itibari ile AB uyum sürecinin resmi olarak başlaması ile "katılım ortaklığı" belgesi imzalanmış ve ilerleyen dönemde göç konusunda bazı hedefleri ortaya koyan bir "ulusal eylem planı" hazırlanmıştır. Türkiye'de AB uyum süreci kapsamında kurulan ilk yönetim birimi "İltica ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Uygulama Bürosu" dur. 2013 yılında kabul edilen "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" ve buna bağlı olarak kurulan Göç İdaresi Başkanlığı büronun devamı olarak kurulmuştur.[71] Türkiye'nin göç politikalarının yapılmasında ve uygulanması sürecinde etkili olan ulusal aktörler incelenecektir.

Göç İdaresi Başkanlığı, 2013 yılında yürürlüğe giren "6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun" operasyonel görevi olarak, kanunun 103. Maddesi gereği kurulmuştur. Göç İdaresi Başkanlığının kuruluş, görev ve yetkileri 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenmektedir. İlgili kararnamenin, 158. Maddesine göre,

---

[69] İçduygu, Diker, **a.g.e.,** s.23
[70] İçduygu, Diker, **a.g,e.,** ss.24
[71] Sağıroğlu, Ali Zafer. "Türkiye'de merkezi göç yönetimi." Esen, M. Duman, H. Alper, **Türkiye 'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler**, İstanbul, 2016, s.252

"Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek amacıyla kurulmuştur."[72]

Göç İdaresi Başkanlığının görev ve yetkileri ilgili kararnamenin 159. Maddesi gereği düzenlenmekte ve şöyle belirtilmektedir;

"a) Göç alanına ilişkin, mevzuatın ve idari kapasitenin geliştirilmesi konularında çalışmalar yürütmek ve Cumhurbaşkanınca belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını izlemek ve koordine etmek.

b) Göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek.

c) 19/9/2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanununda Bakanlığa verilen görevleri yürütmek.

Ç) İnsan ticareti mağdurlarının korunmasına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek.

d) Türkiye'de bulunan vatansız kişileri tespit etmek ve bu kişilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek.

e) Uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek.

f) Geçici korumaya ilişkin iş ve işlemleri yürütmek.

g) Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek.

Ğ) Kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin programlanmasına ve projelendirilmesine yardımcı olmak, proje tekliflerini değerlendirmek ve onaylamak, yürütülen çalışma ve projeleri izlemek, bu çalışma ve projelerin uluslararası standartlara uygun şekilde yürütülmesine destek vermek.

---

[72]Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Md.158, Çevrimiçi (Erişim tarihi: 06.042021) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf

h) Mevzuatla verilen diğer görevleri yürütmek. ;[73]"

Göç İdaresi Başkanlığı, 81 il ve 148 ilçede teşkilatlanmış olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Uluslararası Koruma Daire başkanlığı, uluslararası koruma ve geçici korumaya yönelik iş ve işlemleri düzenlemektedir. Yabancılar Dairesi Başkanlığı, düzenli göç ve Türkiye'de bulunan vatansız kişiler ile ilgili iş ve işlemleri düzenlemektedir. Göç politika ve Projeleri Daire Başkanlığı, göç alanında belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasında ve koordine edilmesinde, göç alanına ilişkin projeleri yürütmekte, kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin programlanmasına ve projelendirilmesinde görev almaktadır. Uyum ve İletişim Daire Başkanlığı, yabancıların toplumla olan karşılıklı uyumlarına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek ile görevlidir. Uyum konusunda çalışmaların yürütülmesi ve bu konuya bir ilişkin bir başkanlığın kurulması oldukça önemlidir. Entegrasyon yerine uyum kelimesi, genel müdürlük yetkilileri tarafından tercih edilmiş ve uyum kavramını sadece yeni gelen göçmenlerin değil yerli toplumunda değişim ve dönüşümüne işaret etmesi amacıyla kullanılmıştır.[74] Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, yabancı ülkeler ve uluslararası alanda faaliyet gösteren kuruluşlar ile iletişim ve işbirliklerini yürütmek, AB ile göç ilişkilerinin yürütülmesini sağlamak ile görevlidir. Göç İdaresi Başkanlığı'nün görev alanıyla ilgili işlemlerinin yürütülmesi amacıyla 6 farklı dairesi daha bulunmaktadır. Suriye Mülteci Krizinde önemli bir yere sahip olan "Geri Gönderme Merkezleri" ve "Kabul ve Barınma Merkezleri" ilgili müdürlük bünyesinde faaliyet yürütmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı'ne bağlı toplam 15.676 kişi kapasiteli 24 adet Geri Gönderme Merkezi ve 2 adet Geçici Geri Gönderme Merkezi bulunmaktadır.[75] Göç İdaresi Başkanlığı'ne bağlı, 59.877 kişiye barınma imkânı sağlayan 5 ilde 7 geçici kabul ve barınma merkezi hizmetine devam etmektedir.[76]

---

[73] Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Md.159, Çevrimiçi, (Erişim tarihi: 06.04.2021) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf

[74]Sağıroğlu, Ali Zafer. "Türkiye'de merkezi göç yönetimi." Esen, M. Duman, H. Alper, **Türkiye 'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler**, İstanbul, 2016, s.257

[75] Göç İdaresi Başkanlığı, Çevrimiçi, (Erişim tarihi: 06.042021) https://www.goc.gov.tr/genel-mudurlugumuzce-isletilen-geri-gonderme-merkezleri

[76] Göç İdaresi Başkanlığı, Çevrimiçi, (Erişim tarihi: 06.04.2021) https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler

2013 yılında kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 105. Maddesi gereği kurulan Göç Politikaları Kurulu, 2018 yılında 17 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Göç Kurulu ismi ile yeniden yapılandırılmış. Kurulun görevi, "Türkiye'nin yabancılarla ilgili göç stratejilerini belirlemek, koordinasyonunu ve uygulanmasını takip etmekle görevlidir." şeklinde belirlenmiştir. Kurul İçişleri Bakanının başkanlığında, İçişleri Bakanlığınca belirlenecek bakanlık ve kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır. Kurul İçişleri Bakanının çağrısı üzerine toplanmaktadır. Son olarak 18 Aralık 2020 yılında toplanan kurul "Türkiye'nin Uyum Stratejisi Belgesi ve Ulusal Eylem Planı"nı kabul etmiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği(BMMYK,), BM'nin yan kuruluşu olarak 1949 yılında Cenevre'de kurulmuştur. BMMYK, II. Dünya savaşı sonrasında yaşanan göçlere ilişkin olarak önce 3 yıl görev süresi ile kurulmuş daha sonra kalıcı olarak göreve devam etmiştir. BMMYK, mültecilerin sorunlarına çözüm bulmak ve mültecileri korumak amacıyla kurulmuştur. Kuruluş döneminde yalnızca mülteci statüsünde olan kişiler ile ilgili görev alırken daha sonra bu alan genişletilmiş ve görev alanını 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde mülteci tanımına giren ikincil koruma altındaki kişiler, iltica başvuruları değerlendirilen kişiler, gönüllü geri dönüş yapacak kişiler, mülteci olmayan vatansızlar, ülke içinde yerinden edilenler, yerinden edilme veya başka bir sebeple risk altında olup insani yardıma muhtaç kişiler olarak düzenlenmiştir.

BMMYK 2011 yılında Suriye'den gerçekleşen kitlesel akın sonucunda en büyük operasyonel faaliyetini Türkiye'de yürütmektedir. 1960 yılından bu yana Türkiye ile ortak çalışmalar yürüten BMMYK'nın Türkiye'de Ankara merkez olmak üzere 6 farklı ilde daha ofisleri bulunmaktadır. 2008 yılından itibaren BMMYK, Türkiye'de kurumsal kapasitenin geliştirilmesine ve özellikle YUKK'un hazırlanma sürecinde önemli katkılar sağlamıştır.[77] Kurum Türkiye'de çeşitli sivil toplum kuruluşları ve kamu kurum ve kuruluşları ile ortak proje ve faaliyetler yürütmektedir.

BMMYK'nin Türkiye'de yürüttüğü faaliyetler şöyledir;

[77] Ekşi, Nuray, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, Cilt:77, No:1, s.363

- *"BM kuruluşlarının, Türkiye'de yaşanan Suriye mülteci krizine yönelik olarak yaptıkları çalışmalara liderlik etmek ve koordinasyonunu sağlamak,*
- *Uluslararası koruma ihtiyacında olan kişiler için Türkiye'de mevcut olan koruma ortamını ve sosyal destek mekanizmalarına erişimi güçlendirmek*
- *Türk yetkililer ile yakın işbirliği içerisinde çalışarak kamplarda ve kentsel alanda yaşayan mültecilere insani yardım sağlamak*
- *Ulusal sığınma sisteminin güçlendirilmesi için kurumsal ve yasal kapasite arttırma aktivitelerine destek sağlamak ve katkıda bulunmak.* [78]"

Türkiye'de göç alanında devlet içerisinde yer alan örgütlenmelerin yanı sıra göç alanında etkili ve yardımcı olan bazı sivil toplum kuruluşlarından bahsetmek mümkündür. Kızılay, yurtiçi ve yurtdışında olmak üzere, doğal afetlerde ve acil durumlarda faaliyet göstermektedir. Türkiye'de özellikle 2011 yılında yaşanan Suriyeli mültecilerin kitlesel akını sırasında ve devamında çeşitli kademede görevler üstlenmiştir. Çadır kentlerin kurulması ve sağlık hizmetlerin yerine getirilmesi gibi çeşitli alanlarda önemli görevler üstlenmiştir. Kitlesel akının gerçekleştiği ilk andan itibaren, gıda ve barınma yardımlarının yapılması, ulusal ve uluslararası alanda gerçekleşen yardımların ulaştırılması ve dağıtılması konularında faaliyet göstermiştir. Suriye İnsani Yardım Operasyonu kapsamında, 14 sınır noktasında ulusal ve uluslararası yardımları kabul ederek ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaya devam etmektedir.

Kızılaykart Nakit Temelli Destek Programları Koordinatörlüğü ile Suriyeli mültecilere aylık 120 TL nakdi yardım yapılmaktadır. 2021 Şubat ayı itibariyle toplam 1.809.899 mülteci Kızılaykart destek programından yararlanmaktadır.[79] İçişleri Bakanlığı'nın çıkarmış olduğu *"Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarını Ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge"* kapsamında gönüllü geri dönüş işlemleri Türk Kızılay Şubeleri aracılığı ile gerçekleşmektedir.

[78] Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Çevrimiçi, (Erişim Tarihi: 07.04.2021) https://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr

[79] Göç Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türk Kızılayı İnsani Yardım Operasyonu, Çevrimiçi, (Erişim Tarihi: 07.04.2021) https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/subat-2021-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-29-03-2021-98097072.pdf

Şubat 2021 itibari ile toplam 7076 gönüllü geri dönüş işlemi gerçekleştirilmiştir.[80] Göç sırasında kayıp olan aile bireylerin birleştirilmesi, kayıp araştırma ve aile mesajı iletimi gibi hizmetler sunarak, aile bağlarının yeniden tesis edilmesi yönünde çalışmalar yapmaktadır.

Göç alanında etkili bir diğer sivil toplum kuruluşu ise Afet ve Acil Durum Başkanlığı(AFAD)'dır. AFAD göç konusu ile doğrudan ilgili bir sivil toplum kuruluşu olmamasına rağmen özellikle 2011 yılında yaşanan Suriyeli mültecilerin kitlesel akını esnasında kilit bir rol oynamıştır. Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde Suriyeli Mültecilerle ilgili tüm hizmetlerin koordinasyonu AFAD'a verilmiş ve 2011 yılında kitlesel akının başlaması ile, AFAD bölgede görevlendirilmiştir. AFAD kamplarda veya kamp dışında yaşayan mültecilerin güvenlik, eğitim, sağlık ve barınma ihtiyaçlarının giderilmesinde görev almıştır. 2011 yılından sonra 21 barınma merkezinde fiziksel, sosyal, psikolojik hizmetler vermeye devam etmiştir.[81] 2018 yılında barınma merkezleri Göç İdaresi Başkanlığı'na devredilmiştir.

Alanda çalışmalar yürüten ve sürecin biçimlenmesine katkı sunan çok sayıda STK'da vardır. Bunlardan bazıları ulusal ve uluslararası partnerlerle büyük çaplı çalışmalar yürütmektedir. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği(SGDD), merkezi Ankara'da bulunan mülteci ve sığınmacılara yardım etmek amacıyla kurulmuş bir dernektir. Dernek 1995 yılında BM'nin desteği ile kurulmuştur. SGDD Türkiye'de sığınmacı kavramını kullanan ilk dernektir. Dernek, mülteci ve sığınmacıların temel hak ve hizmetlere erişimi, sağlık, psiko-sosyal ve hukuki danışmanlık, barınma mali destek, mülteci ve hukuk alanlarında akademik çalışmalarda bulunmak ve kanun yapma usullerine katkıda bulunmak gibi çeşitli konularda hizmet vermektedir.[82] Türkiye'de 40'ın üzerinde şehirde 60'dan fazla ofis ile çalışmalarına devam eden SGDD BM ve diğer sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparak, mülteci ve sığınmacıların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve mülteci ve

[80] Göç Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türk Kızılayı İnsani Yardım Operasyonu, Çevrimiçi, (Erişim Tarihi: 07.04.2021) https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/subat-2021-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-29-03-2021-98097072.pdf

[81] Afet ve Acil Durum Başkanlığı(AFAD) web sitesi, Çevrimiçi (Erişim Tarihi:07.04.2021) https://www.afad.gov.tr/nufus-hareketleri

[82] Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği(SGDD) web sitesi, Çevrimiçi, (Erişim Tarihi: 07.04.2021) http://sgdd.org.tr/visionmission/

sığınmacılara karşı toplumsal farkındalığı arttırmak amacıyla faaliyetlerine devam etmektedir. Dernek mülteci ve sığınmacılara yardım sağlamak amacıyla ulusal ve uluslararası aktörler ile işbirliği yaparak çeşitli projeler üretmektedir.

Mülteci-Der göçmen ve sığınmacıların haklarını korumak ve bu alanda faaliyet göstermek amacıyla 2008 tarihinde İzmir'de kurulmuştur. Gıda, giyecek, tıbbi yardımların yanı sıra hukuki ve psiko-sosyal danışmanlık hizmetleri ile mülteci ve sığınmacılara yardım etmeyi amaçlamaktadır ve bu alanda çeşitli etkinlikler düzenlemektedir. Dernek çalışma alanlarını, mülteci ve sığınmacıların karşılaştıkları sorunların çözümü ve toplumsal farkındalık oluşturulması amacıyla çalışmalar yapmak, mültecilik ve göçmenliğe dair araştırmalar yapmak ve yayınlamak, mültecilere beslenme, barınma, sağlık, eğitim ve çalışma gibi alanlarda yardımlar sağlamak, uluslararası alanda çeşitli kurum ve kuruluşlar ile projeler yürütmek olarak belirlemiştir.[83]

[83] Mülteci-Der web sitesi, Çevrimiçi, (Erişim Tarihi: 07.04.2021) http://www.multeci.org.tr/hakkimizda/tuzuk/

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SURİYELİLERİN EKONOMİK ENTEGRASYONU

Mülteciler göç ettikleri ülkelere uyumları konusunda çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunlar ev sahibi toplumun üyeleri ve mültecilerle ilgili olmak üzere çift yönlü bir süreci ifade etmektedir. Özellikle ekonomik entegrasyon meselesi ülkelerin politika yapıcıları tarafından özenle üzerinde durulması gereken bir konudur. Mültecilere yönelik olarak son yıllarda ırkçı ifadelerin artış göstermesi, mültecilik durumunun ülkeler için istenmeyen bir konu haline gelmesi, mültecilerin ülkeye uyumunu zorlaştırmaktadır. Mültecilere yönelik genel kanı, mültecilerin işsizliği arttırdığı ve refahı düşürdüğü yönünde olmaktadır.

Özellikle ekonomik olarak sıkıntı yaşayan ülkelerde, sorunun hedefi genellikle mülteciler olmaktadır. Mülteci kabul eden ve alan ülkeler bu durumlara hazırlık için çeşitli çabalar göstermekte ve hukuki düzenlemeleri gerçekleştirmektedir. Ancak 2011 yılında Suriye'den ülkemize gelen mülteci akınında olduğu gibi beklenmedik kitlesel akınlar söz konusu olduğunda entegrasyon aşamalarının zor olduğu bilinmektedir. Kitlesel akının ilk zamanlarında çeşitli STK'lar, uluslararası örgütler ve ev sahibi devlet organizasyonları aracılığı ile çeşitli yardımlar ve destekler verilmektedir. Bu destekler kısa süreli çözümleri içermektedir. Bu sebeple entegrasyon basamaklarının uzun vadeli çözüme kavuşturulmasını önemlidir.

Yukarıda da tartışıldığı gibi entegrasyon genel tanımıyla, göçmenler ve ev sahibi ülke arasında gerçekleşen yasal, sosyal, ekonomik uyum sürecini tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. İki yönlü bir süreci ifade eden entegrasyonun pek çok boyutu bulunmaktadır. Entegrasyonun, uyum ve asimilasyon kavramlarından ayrışmalarının en önemli basamağı, mültecilerin öz kimliklerini kaybetmeden ev sahibi toplumun kimliği ile uyum sağlayabilmeleridir. Entegrasyon sürecinin hukuki, sosyo-kültürel ve ekonomik basamakları bulunmaktadır. Hukuki sürecin nasıl belirlendiği diğer basamaklar için önem taşımaktadır. Mültecilerin hangi hukuki

şartlar kapsamında ülkeye entegre olacakları yasa yapıcılar tarafından belirlenmektedir. Sosyo-kültürel boyut ise daha uzun bir süre ve karşılıklı anlayışı gerektirmektedir. Ekonomik boyutuna baktığımız zaman, diğer süreçlerle bağlantılı olmasının yanı sıra, ekonomik entegrasyonun hızlı bir şekilde halledilmesi uyum sürecinin önemli bir basamağını ifade etmektedir. Ekonomik entegrasyonu kısaca mültecilerin ekonomik hayata katılım sağladıkları bir süreç olarak ifade edebiliriz. Tezin ana konusunu oluşturan ekonomik entegrasyon meselesi, entegrasyon sürecinin en az sorunla atlatılması için büyük bir önem taşımaktadır. Ekonomik hayata kolayca entegre olan mültecilerin toplumsal hayata daha kolay entegre olacağı beklenmektedir.

Ekonomiye katılımın pek çok boyutu bulunmaktadır ve bu katılım süreci ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Kuhlman[84] ekonomik entegrasyonun göstergelerini ekonomiye yeterli katılım, ülkenin yaşam standartlarına uygun bir gelir, ev sahibi toplumun olanaklarına eşit erişim, sosyo-ekonomik konumların dengesi bozulmadan göçmenlerin ev sahibi toplumun bireylerine etkilerinin dengeli olması olarak değerlendirmektedir. Genel kanı mültecilerin ülkede var olan gelir dengesini bozacağı ve işsizliği arttıracağı üzerinedir. Bu durum mültecilerin toplumdan dışlanmasına ve mültecilere karşı önyargıların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Mültecilerin ekonomiye nasıl dahil olacakları ve hangi alanlarda çalışacakları büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin çeşitli şehirlerine dağılmış olarak yaşayan Suriyeli mülteciler kayıtlı veya kayıt-dışı olarak çeşitli sektörlerde çalışmaktadırlar. Çalışma hayatına dahil olmaları ile ilgili, işsizliği arttırdıkları, ev sahibi toplumun bireylerinin istihdamına engel oldukları yönünde düşünceler olmasına karşın, belirli iller üzerinde işsizliği azalttıkları ve bazı sektörleri kurtardıkları yönünde istatistikler mevcuttur. Bu bölümde Suriyeliler özelinde, ülkemizde ekonomik entegrasyon ile ilişkili genel bir çerçeve çizilecek ve ilişkili aktörlerin de dahil olduğu süreçler tartışılacaktır.

Türkiye'de Suriyelilerin ekonomi entegrasyonuna dair ulusal ve uluslararası literatürde yer alan çalışmalar sahaya dair önemli bilgiler sunmaktadır. Bu araştırmaların verileri karşılaştırmaları olarak ele alarak–sınırlılıkları olmakla birlikte-

[84] Kuhlman, **a.g.e.,** s.16

bir değerlendirme yapılacaktır. Çizilen çerçeve Suriyelerin yaşadıkları ekonomik zorluklar ve iş hayatında karşılaştıkları engellerin analitik bir çerçevede tartışılmasını sağlayacaktır.

3.1.Suriyelilerin Ekonomik Entegrasyonuna dair bir Durum Tespiti

Çeşitli STK'lar ve devlet kurumları aracılığıyla yapılan yardımlar olsa dahi her Suriyeli haneden en az bir kişinin çalışma hayatına katıldığı tahmin edilmektedir. Kayıt-dışı ekonomide çalışan oldukça fazla Suriyeli olduğu bilinmektedir. Kayıt dışı ekonominin tercih edilmesi, genel olarak mültecilerin yerli çalışanlarla rekabet gücünün düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Dünya genelinde mülteciler düşük ücretli ve yerli halkın tercih etmediği alanlarda çalışmaktadırlar. Kayıt-dışı ekonomide daha hızlı iş bulunması ve ücretlerin günlük alınması tercih edilme sebepleri arasında yer almaktadır. Ayrıca Suriyeli mültecilerin çalışmasına yönelik olarak işverenlerin çeşitli başvurularda bulunmaları gerekmesi, sigorta ve ücretler konusunda belirli şartların bulunması, işverenler açısından yerli işçi yerine Suriyeli işçilerin tercih edilmesinde zorluk yaratmaktadır. Bu konuda net sayılar mevcut değildir.

Kayıt-dışı ekonominin yüksek oranda tercih edilmesi devletin kontrol mekanizmasını zayıflatmakta, istatistiki verilerin alınmasını ve ekonomik entegrasyonun doğru yöntemlerle sağlanması konusunda eksiler katmaktadır. Ayrıca kayıt-dışı ekonomide çalışma koşullarının oldukça düşük olması çeşitli hak ihlallerine yol açmakta ve mültecileri zor durumda bırakmaktadır. Kayıt-dışı ekonomide ikame edilen yerli işçilerin, işlerini düşük ücretler sebebiyle mültecilere kaptırmaları sosyo-kültürel açıdan çeşitli sorunlara ve mülteci karşıtı söylemlerin gündemde yer almasına sebebiyet vermektedir.

Mültecilerin ekonomik entegrasyonlarının sağlanmasının bir kolu eğitimden geçmektedir. Ekonomik entegrasyon ve eğitimi ayrı düşünülmemelidir. Eğitimin hayat boyu devam ettiği ancak özellikle entegrasyon konusunda çocukların eğitiminin elzem olduğu unutulmamalıdır. 18 yaş üstünde yer alan mültecilere çeşitli kurslar ve projeler aracılığı ile destekler yapılmaktadır. Ancak 18 yaş altında bulunan çocuk mültecilerin eğitimi meselesi ekonomik entegrasyonun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Mevcut

sistemde hali hazırda çalışma hayatına dahil olan mültecilere gerekli dil ve mesleki beceri eğitimlerinin ve eğer varsa diplomalarının geçerliliği için denklik çalışmalarının yapılması elzemdir. Bunun yanı sıra geçici korumanın süresinin belirsizliğini koruması ve 10 yılı aşması sebebiyle mülteci çocukların eğitimi meselesi de bir hayli önem taşımaktadır. Mülteci çocukların okullaşma oranlarına bakıldığında Milli Eğitim Bakanlığı[85] tarafından açıklanan rakamlara göre 2019-2020 tarihinde Suriyeli mülteci çocukların okullaşma oranı %63,29 ile toplam 684.919 kişidir. Eğitim kademelerine göre okullaşma oranlarına bakıldığında, okul öncesi %30,77, ilkokul %88,80, ortaokul %70,13 ve lise %32,55'dir. Özellikle lise çağlarında yaşanan düşüsün iki temel sebebi, çalışma hayatına geçiş yapan çocuklar ve ne yazık ki kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesidir.[86]

Eğitim konusunda yapılan bir çalışma Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan Mesleki Eğitim Merkezleri aracılığı ile usta-çırak ilişkisi temelinde ilerleyen programdır. Program sayesinde usta-çırak ilişkisi temelinde teorik eğitimin yanı sıra yoğunluklu olarak pratik eğitime önem verilmektedir. 1 gün okulda teorik eğitim ve 5 gün işletmelerde pratik eğitim olmak üzere 6 günlük bir süreci kapsamakta aynı zamanda öğrencilere asgari ücretin %30'undan az olmamak kaydıyla ücret ödemesi yapılmaktadır. Mesleki Eğitim Merkezi aracılığı ile çırak yetiştiren işletmelere devlet ödedikleri ücretlerin 1/3 ile 2/3 tutarını geri ödemektedir.

Özellikle istihdam konusunda sıkıntı yaşayan mesleklere yönelik olarak hazırlanan programda, lise çağlarındaki çocuklara temel mesleki eğitimin verilmesi hedeflenmektedir. Bu programa Suriyeli mülteci çocukların dahil olmasının önü açıktır. Programın yalnız teorik eğitimi kapsamaması sebebiyle çalışma hayatına kademeli ve güvenli geçiş sağlanmakta ve çalışma ücretleri devlet desteği ile ödenmektedir. Eğitim ve çalışma hayatının bir arada ilerlediği program ile ekonomik sebeplerle okul hayatına devam edemeyen çocukların çalışma hayatı devlet güvencesi ile desteklenmekte ve ihtiyaç duyulan alanlara istihdam sağlanmaktadır. Suriyeli

---

[85] Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi) https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_01/27110237_OCAK_2020internet_BulteniSunu.pdf (Erişim Tarihi, 26.05.2021)

[86] Aksoy Erdal, "Türkiye'deki Suriyeli Göçmen Çocukların Okullaşma Durumları", **Akademik Hassasiyetler,** C.VII No:XIV, s.46

mülteci çocukların lise çağlarında eğitime katılımında yaşanan düşüsün bu program ile giderilmesi ve maddi desteğin sağlanması mümkündür. Ancak yapılan bir çalışma ve veri bulunmadığı için kaç Suriyeli öğrencinin istihdam edildiği bilinmemektedir.

Göç İdaresi Başkanlığının resmi sitesinde yer alan güncel verilere göre, Türkiye'deki mültecilerin sayısı Aralık 2022 itibariyle 3.561.883 kişidir. Suriyeli mülteci sayısının %71,7'si kadın ve çocuk nüfusundan meydana gelmektedir. 2 Mart 2022 tarihli açıklamaya göre Türk vatandaşlığı verilen Suriyeli mülteci sayısı, 221.671 kişidir. Gelecek seçimlerde oy kullanabilecek Suriyeli mülteci sayısı ise 19 Ağustos 2022 tarihli açıklamaya göre 120.133 kişidir.[87] Yıllara göre Suriyeli mültecilerin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Grafik 1.1. Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mültecilerin Sayısının Yıllara Göre Dağılımı[88]

Potansiyel işgücü olarak görülen 15-64 yaş aralığında olan Suriyeli mültecilerin sayısı 2.004.069'dur bu da toplam Suriyeli nüfusun %56,26'sına denk

[87]Haberler.com 19.08.2022 tarihli çevrimiçi haber, (Çevrimiçi) İçişleri Bakanı Soylu: 2023 seçimlerinde oy kullanabilecek Suriyeli seçmen sayısı 120 bin - Haberler (Erişim Tarihi: 10.12.2022)
[88] Göç İdaresi Web Sitesi, (Çevrimiçi) https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 (Erişim Tarihi: 10.12.2022)

gelmektedir.[89] Potansiyel iş gücü bakımından oldukça genç nüfusa sahip olan Suriyeli mültecilerin ekonomik entegrasyonları oldukça önemli bir konudur. 18 yaş altı zorunlu eğitim çağı olarak düşünüldüğünde Suriyeli sığınmacıların neredeyse yarısı okul çağındaki gençlerden oluşmaktadır. Yarısından fazlası ise potansiyel iş gücü olarak sayılabilecek gençlerden meydana gelmektedir. Kutlu çalışmasında Suriyeli nüfus ile, Türk nüfusun ortalamalarını kıyasladığında; 20 yıl içerisinde emekli nüfusun artması ile yeterli sigorta havuzunun oluşamayacağını bu sebeple, Suriyeli vatandaşların taze kan olarak işgücü alanında önemli katkıları olacağını dile getirmiştir.[90] Aşağıdaki tabloda Suriyeli nüfusun yaş ortalamaları gösterilmektedir.

Tablo 1.1. Suriyeli Mültecilerin Yaş Yapısı[91]

YAŞ GRUBU	NÜFUS	NÜFUSA ORANI
0-14	1.490.377	%41,84
15-64	2.004.069	%56,26
65+	67.437	%1,90
TOPLAM	3.561.883	%100

Suriyeli mülteciler genç nüfusa sahip olmalarına rağmen kayıtlı işgücüne katılım oranı düşüktür. Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan'ın yapmış olduğu 31 Mart 2019

[89] Göç İdaresi Başkanlığı verilerinden elde edilmiştir. Göç İdaresi Web Sitesi, (Çevrimiçi) https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 (Erişim Tarihi: 10.12.2022)

[90] Kutlu, Mehtap. "Türkiye'deki Mültecilerin İşgücü Piyasasına ve İstihdama Etkileri; Kilis Adıyaman Gaziantep Örneği", Derleme Makalesi/Review Article, **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 9.17 ,2019, s.49

[91] Göç İdaresi Web Sitesi, (Çevrimiçi) https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 (Erişim Tarihi: 10.12.2022)

tarihli açıklamaya göre Suriye uyruklu çalışma izni verilen kişi sayısı 31 bin 185 kişidir ayrıca en az bir ortağı Suriyeli olan işletme sayısı ise 15 bin 159 adettir.[92]

Suriyeli mültecilerin Türkiye'nin neredeyse her kentinde hayatlarına devam etmektedirler. Barınma merkezlerinde yaşayan Suriyeli mülteciler olmasına rağmen çok büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin çeşitli şehirlerine dağılmış durumda yaşamaktadırlar. 47.667 Suriyeli mülteci ise Türkiye'nin 5 sınır şehrinde bulunan, 7 adet geçici barınma merkezinde hayatlarına devam etmektedir. Şehirlerde yaşayan Suriyeli mülteciler çalışma hayatına kayıtlı veya kayıt-dışı sektörlerde, girişimcilik ve ticari faaliyetler gibi çeşitli alanlarda hayatlarına devam etmektedirler. Suriye ortak sermeyesi ile kurulan şirket sayısının en fazla olduğu il İstanbul olmakla beraber, Mersin, Hatay, Bursa, Adana, Kilis öne çıkan diğer şehirlerdir.

Nüfusa oranla en fazla Suriyeli mülteci barındıran ilk 5 il Kilis, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mersin'dir. Özellikle Gaziantep ve Kilis ili üzerinde yapılan pek çok çalışma Suriyeli mültecilerin ekonomiyi canlandırdığı ve istihdam kapasitesinde artışa sebep olduğu yönündedir.[93] Aşağıdaki tabloda Suriyeli mültecilerin ilk 10 ile göre dağılımı verilmiştir.

[92] **CNNTÜRK**, "Bakan Pekcan; 15bin 159 Suriyeli Şirket Var" (Çevrimiçi) https://www.cnnturk.com/ekonomi/bakan-pekcan-15-bin-159-suriyeli-sirket-var (Erişim Tarihi, 17.05.2021)

[93] Kutlu, Mehtap. "Türkiye'deki Mültecilerin İşgücü Piyasasına ve İstihdama Etkileri; Kilis Adıyaman Gaziantep Örneği", Derleme Makalesi/Review Article, **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 9.17 ,2019, s.53

Grafik 1.2. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 ile göre Dağılımı[94]

3.2.Suriyeli Girişimcilere Dair Bilgiler

Suriyeli mültecilerin, Türkiye'de istihdama dahil olmalarının bir başka yolu kendi girişimcilik hikayelerini oluşturmalarıdır. Ticaret Bakanlığı tarafından 2019 yılında yapılan açıklamaya göre, Türkiye'de en az bir ortağı Suriyeli olan şirket sayısının 15.159 bilinmektedir. Suriyeli mültecilerin girişimcilik yapmalarının, hem Suriyeli mülteciler için hem de Türk vatandaşları için yeni bir istihdam kapısı oluşturması, ekonomik entegrasyonları açısından önemlidir. Ancak girişimcilik faaliyetlerinin kayıt dışı ekonomi üzerinden ilerlemesi, ekonomik entegrasyonun tam sağlanması konusunda bazı sınırlamalara sebep olmaktadır. Kayıt dışı ekonomi ile girişimcilik faaliyetlerinde bulunan Suriyeli mülteciler için, başlangıç aşamasını

[94] Göç İdaresi Web Sitesi, (Çevrimiçi) https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 (Erişim Tarihi: 10.12.2022)

kolaylaştırmakta iken, girişimciliğin ilerlemesi büyümesi ve ekonomik entegrasyonu için sınırlayıcı bir alan oluşturmaktadır.[95] Suriyeli mültecilerin girişimcilik faaliyetlerine yönelik hazırlanan çalışmalar ışığında, Türkiye'de Suriyeli girişimciliği üzerine bir çerçeve sunulacaktır.

İstanbul Göçmen Girişimci Araştırması isimli çalışma, İstanbul'daki girişimci Suriyelilerin iş deneyimleri, motivasyonları, yaşanan sıkıntılar ve göçmenlerin sosyo-kültürel yaşamlarına dair bir çerçeve sunmaktadır. Çalışma sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%62,1), Türkiye'ye gelmeden önce de farklı sektörde olsa dahi, ticaret ve girişimci olduklarını ortaya çıkarmıştır. Kaynak ülkede girişimcilik faaliyetinde bulunmayan mültecilerin, girişimcilik motivasyonları olarak; istihdam olanağı bulamayan mültecilerin, çevresinin desteği ile bu işe girmeleri olarak saptanmıştır. Araştırma, göç ve girişimcilik arasındaki bağlantıyı, Türkiye'de göçmen girişimciliğine uygun ekosistemin varlığı ile açıklamaktadır. Araştırmanın diğer bulgularına bakıldığında;

İstanbul Göçmen Girişimci Araştırması, girişimcilik ile eğitim arasında bağlantı kuramamıştır. Araştırmaya dahil olan katılımcıların, iş kurmalarında tecrübenin ve sosyal bağlantıların etkili olduğunu göstermektedir. Göçmen girişimciliği önündeki engelleri sorgulayan araştırma bulgularına bakıldığında, bürokratik engeller, sermaye yetersizliği, göçmen girişimciliğine karşı önyargı ve bilgi, deneyim, eğitim eksikliği sonuçlarına varılmıştır. Katılımcıların iş yapma motivasyonlarında, Türkiye'de daha iyi bir yaşama kavuşma arzusunun öne çıktığı görülmektedir. Girişimcilik yolculuğunda en fazla destek görülen alan olarak kendi ülkesinden sosyal çevresi öne çıkmakta iken, bankalardan yeterli desteği alamadıklarını belirtmişlerdir. Girişimcilerin, göçmenlerin edinilmiş tüketim alışkanlıklarına yönelik sektörleri tercih ettikleri görülmektedir. Doğrudan kaynak ülkenin damak tadına uygun restoranlar listede ne başta yer almaktadır. Kadınlar ve erkekler arasında cinsiyete dayalı farklılıklar incelendiğinde, kadınların girişimcilik konusunda geri planda kaldıkları, özellikle bilgi ve deneyim isteyen danışmanlık (kadın girişimci oranı %5) gibi alanlarda var olamadıkları öne çıkmaktadır. Kadın

[95] Atasü-Topcuoğlu, Reyhan. "Syrian refugee entrepreneurship in Turkey: Integration and the use of immigrant capital in the informal economy." **Social Inclusion** 7.4, 2019, 200-210

girişimciliğinin en yoğun olduğu sektör ise terzilik olarak belirlenmiştir. Suriyeli girişimcilerin, elemanlarının yine aynı ülkeden tanıdıkları oldukları görülmüştür. Kurulan işletmelerin etnik bir kültüre hitap etmesi, dil ve kültürel benzerlikler sebebi ile Suriyeli göçmenler tercih edilse dahi, Türk vatandaşlarının da istihdam edildiği dikkat çekmektedir. Araştırmanın bir diğer ilgi çeken bulgusu, Suriyeli girişimcilerin devletin kendilerine yeterli desteği verdiğini bilmelerine rağmen kamu kurumlarının sağladığı imkanlardan yeteri kadar yararlanamamalarıdır.[96]

TEPAV "Suriyeli Sermayeli Şirketler Bülteni" adıyla her ay çeşitli raporlar yayınlamaktadır. Raporun bulgularına göre Suriyeli ortak sermayesi ile kurulan şirketlerin sermayesi 2019 Temmuz bulgularına göre 22,5 milyon TL'dir. Suriyelilerin kurdukları şirket sayısının 15 bini geçmesi ile Suriyeli mülteciler sadece işçi değil aynı zamanda işveren konumunda bulunmaktadırlar. Suriye sermayesi ile veya en az bir ortağı Suriyeli olarak kurulan şirketlerin %71 hizmet sektöründe, %15'i imalat sektöründe hizmet vermekte ve binlerce Suriyeli mülteciye iş vermektedir.[97]

Tablo 1.2. Suriyeli ortaklı kurulan yabancı sermaye şirketlerin genel görünümü (Temmuz, 2019)[98]

ŞİRKET TÜRÜ	ŞİRKET SAYISI	TOPLAM SERMAYE (MİLYON TL)	SURİYELİ ORTAK SERMAYESİ (MİLYON TL)	SURİYE ORTAK SERMAYESİ ORANI (MİLYON TL)
ANONİM	-	-	-	-
LİMİTED	92	32,6	21,5	65,9
GENEL TOPLAM	92	32,6	21,5	65,9

[96] Çaha, Ö., Komsuoğlu Çıtıpıtıoğlu, A., Adıgüzel, Y., Demir, A. O., & Altınkoz, O. (2020). "İstanbul göçmen girişimci haritası: göçmenlerin istihdama ve ekonomiye katkısı", **Uluslararası Göç ve Mülteci Derneği (İMRA**), Ağustos, 2020,

[97] TEPAV, "Suriyeli Sermayeli Şirketler Bülteni", (Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/upload/files/1568701014-5.TEPAV_Suriye_Sermayeli_Sirketler_Bulteni_Temmuz_2019.pdf (Erişim Tarihi, 17.05.2021)

[98] TEPAV, "Suriyeli Sermayeli Şirketler Bülteni", (Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/upload/files/133568701014-5.TEPAV_Suriye_Sermayeli_Sirketler_B25ulteni_Temmuz_2019.pdf (Erişim Tarihi, 17.05.2021)

Temmuz 2019 yılında yabancı ortak sermayeli kurulan 1,204 şirketin 92 tanesi Suriyeli mülteciler tarafından kurulmuştur. Suriye ortak sermeyesi ile kurulan şirket sayısının en fazla olduğu il İstanbul olmakla beraber, Mersin, Hatay, Bursa, Adana, Kilis öne çıkan diğer şehirlerdir. Yabancı ortak sermayesi kurulan şirket sayısı 2018 yılına nazaran, 2019 yılında %66 oranında artış göstermiştir. TEPAV Temmuz 2019 bulgularına göre, yabancı ortak sermayesi, 2018 yılına nazaran 33 milyon TL azalırken, Haziran ayına kıyasla 136 milyon TL artmıştır.

Tablo 1.3. Yabancı Ortak Sermayesi ile Kurulan Şirketlerin En çok Faaliyet Gösterdikleri Alanlar[99]

Faaliyet Alanı	Şirket Sayısı	Toplam Sermaye (Milyon TL)	Yabancı Ortak Sermayesi (Milyon TL)
Toptan Ticaret	407	120,0	99,7
Perakende Ticaret	120	25,1	17,3
Gayrimenkul Faaliyetleri	64	13,6	11,0
Yiyecek ve İçecek Hizmeti faaliyetleri	61	8,9	6,2
İdare Merkezi Faaliyetleri; idari danışamanlık	52	23,1	10,3

Suriyeli mültecilerin kurdukları şirketlerde en fazla toptan ticaret ve perakende ticaret alanlarının öne çıktığı görülmektedir. En fazla tercih edilen bir diğer alan Gayrimenkul hizmetleri olmaktadır. Suriyeli mültecilerin büyük şehirlerde, belirli mekanları tercih ettikleri ve belli bölgelerde yoğun olarak yaşadıkları görülmektedir. Pek çok işyeri, Suriyeli mültecilerin, Suriye'de bulundukları dönemde alışkın oldukları ürün ve hizmetleri devam ettirmektedir. Özellikle yiyecek-içecek kültürüne

[99] TEPAV, "Suriyeli Sermayeli Şirketler Bülteni", (Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/upload/files/133568701014-5.TEPAV_Suriye_Sermayeli_Sirketler_B25ulteni_Temmuz_2019.pdf (Erişim Tarihi, 17.05.2021)

ait pek çok ürünün satışının yapıldığı görülmektedir. Bu durum mültecilerin yiyecek-içecek hizmetleri ile toptan ve perakende satış alanlarında faal olmalarının en önemli nedenlerindendir. Yabancılar için en büyük sorunlardan biride barınma meselesidir. Özellikle Suriyeli mültecilerin gayrimenkul kira ve satış hizmetlerinde fahiş fiyatlarla karşı karşıya kalmaları, aynı evin içinde 3-4 Suriyeli ailenin barınmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda vatandaşlığa geçmek isteyen yabancılar için en kolay tercih edilen yol, gayrimenkul yatırım alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepler gayrimenkul alanında faal olmalarına neden olmuştur.

Orta doğu ile ticaret ve yatırım ilişkileri bulunan, Arapçayı ana dili olarak kullanan Suriyeli mülteciler Orta doğu ile ticari ilişkilerin gelişmesinde büyük rol oynamaktadırlar.[100] Halepli tüccarların, Türkiye'deki malları Orta Doğu ve diğer pazarlara sokmaları veya Suriye'ye gönderilen yardım malzemelerinin ihracatının sınır illerimizde gerçekleşmesi Suriyeli yatırımcıların yiyecek-içecek faaliyetleri veya toptan perakende ticaret alanlarında faal olmalarının bir diğer nedenidir.

İzmir'deki Suriyeli mültecilerin girişimcilik faaliyetlerini, sosyal sermaye ve etnik girişimcilik modelleri üzerinden inceleyen Akyiğit ve Haki sosyal sermaye kavramına dikkat çekmektedirler. Akyiğit ve Haki'ye göre İzmir'in Basmane ilçesine yerleşen mülteciler, etnik ekonomi aracılığı ile "küçük Suriye" olarak adlandırdıkları bölgede mekânsal dokuyu yeniden üretmektedirler.[101] Akyiğit ve Haki'nin diğer çalışma bulgularına bakıldığında;

Katılımcıların göç süreçlerini sosyal sermaye kavramı ile açıklayan Akyiğit ve Haki mültecilerin göç etme sebeplerini mekânsal yakınlık, güvenlik kaygısı ve sosyo-ekonomik yakınlık olarak tespit etmişlerdir. Suriye'den beri var olan sosyal sermaye, mültecilerin ekonomik entegrasyon sürecinde bağlayıcı rol oynamıştır. Ancak bu sosyal sermaye ile ekonomik ilişkiler neticesinde, mültecilerin hayata tutunmalarını sağlamakla birlikte, mültecileri kendi toplumları içerisinde hapsetmiş ve ev sahibi toplumun üyeleri ile ilişkilerini zayıflatmıştır. Araştırma bulgularında görüşülen

[100] (ORSAM, 2015, s. 8

[101] Akyiğit, Handan, and Baki. Zeynep. "Sosyal Sermayenin Göç ve Etnik Girişimcilik Üzerindeki Etkisi; İzmir'deki Suriyeli Küçük Girişimciler" **Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi** 9.1: 67-88.

katılımcıların günlük sosyalleşme mesafelerinin yalnızca aynı etnik kökenden mülteciler ile olduğu gözlemlenmektedir. Suriyeli mültecilerin İzmir'de kurmuş oldukları girişimcilik ağlarının beşeri sermayeye katkı sağlayarak, mültecilerin daha görünür olmasına katkı sağladığı tespit edilmiştir. Diğer araştırma sonuçlarından farklı olarak Akyiğit ve Baki küçük girişimcilerin işletmeci olmaları ile eğitim arasında bir bağlantı kurmamışlardır. İzmir'de kurulan küçük girişimcilik ağları, eğitim ve geçmiş iş deneyimlerinden ziyade kurmuş oldukları sosyal sermayeyle doğrudan ilintilidir. Sonuç olarak, etnik girişimcilik faaliyetlerinin gelişmesi ve işlevsel yönlerinin açığa çıkmasıyla ilgili çalışmalar yapılırken, mültecilerin belli bölgelerde yoğunlaşıp kendi habitatlarını kurmalarının önüne geçilmesine dikkat edilmelidir. Yerel halk ile mültecilerin etkileşim düzeyi arttırılarak, mikro ve makro düzeyde çalışmalar yapılmalıdır.[102]

Toğçuoğlu'nun İstanbul, Hatay ve Gaziantep'te bulunan kayıt dışı Suriyeli girişimciler üzerine yaptığı çalışma; kayıt dışı ekonominin, küçük girişimciliğin ana alanı olan başlangıç aşamasını kolaylaştırıcı etkisi olduğunu ancak, ilerlemesini ve entegrasyonu kısıtladığını ifade etmektedir. Araştırmanın diğer bulgularına bakıldığında;

Mülteci girişimciliği, ekonomik entegrasyonun kurulması açısından oldukça önemlidir. Mülteciler kendi işlerini kurup yönettikçe, ev sahibi topluma ve istihdama entegrasyonları daha kolay olmaktadır. Suriyeli girişimci mültecilerin kayıt dışı ekonomide en fazla etkilendikleri nokta devletle olan ilişkileridir. Çalışma izinleri, kayıt ve harç süreçleri, işgücü piyasasına yönelik düzenlemeler, denetimsiz alanların varlığı, Suriyeli mültecileri kayıt dışı girişimcilik faaliyetlerine yöneltmektedir. Bu durum mültecilerin başlangıç aşamasında işlerinin çok daha kolay ilerlemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak kayıt dışı girişimcilik faaliyetleri mültecilerin devletle ilişkilerini kısıtladığı için sonrasında pek çok kısıtlamayı da beraberinde getirmektedir. Mülteciler sonrasında; piyasada kendilerini savunmak için yasal bir dayanak bulmakta, ticari piyasalara kendisini kabul ettirmekte zorluk çekmekte ve uzun vadede

[102] Akyiğit, Handan, and Baki. Zeynep. "Sosyal Sermayenin Göç ve Etnik Girişimcilik Üzerindeki Etkisi; İzmir'deki Suriyeli Küçük Girişimciler" **Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi** 9.1: 67-88.

kendilerini piyasada tutmak için çeşitli sınırlamalara maruz kalmaktadırlar. Mülteci girişimciliği, sosyal ve ekonomik entegrasyon açısından önemli bir dayanak olabilecekken, kayıt dışı kalan girişimcilik alanları, mülteciler ile devletin arasını açmakta, ev sahibi toplum ile iletişimi kısıtlamaktadır. Kayıt dışılık sebebi ile işletmeleri küçük tutmakta ve göçmenlerin yoğun oldukları bölgelerin dışına çıkarmamaktadır. Devletle ilişkileri, ticareti, büyümeyi, ev sahibi toplum üyeleri ile iletişimi kısıtlayan kayıt dışı girişimcilik faaliyetleri, ekonomik entegrasyonun sağlanmasında etkisiz kalmaktadır.[103]

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de girişimcilik deneyimlerine bakıldığında, eğitimden çok tecrübenin ve geçmiş deneyimlerin girişimcilik hikayelerinde öne çıktığı görülmektedir. Aynı zamanda Suriyeli mülteciler arasında sosyal sermaye birikimlerinin girişimcilik faaliyetlerinde önemli bir çıkış noktası olduğunu söylemek mümkündür. Suriyeli kadınların girişimcilik faaliyetlerinde de düşük oranda katılım gösterdikleri görülmektedir. Kadınların, gıda dışı perakende satış ve terzilik sektörlerinde öne çıktıkları görülmektedir.

Suriyeli girişimcilerin, en çok faaliyet gösterdikleri alanlar; restoran işletmeciliği, toptan ve perakende satış alanları, gayrimenkul işleri, satış ve tamir işleri, danışmanlık hizmetleri olmaktadır.

Suriyeli mültecilerin girişimcilik faaliyetlerinin kayıtlı ilerlemesinin oldukça önemli olduğu saptanmıştır. Kayıt dışı yürütülen girişimcilik faaliyetleri ekonomik entegrasyon önünde sınırlayıcı bir etkiye yol açmaktadır. Girişimcilik alanını küçültmekte, devlet ile ilişkileri sınırlamakta ve göçmenleri etnik alanlarında kalmaya zorlamaktadır. Bu durum göçmen girişimciliğinin uluslararası arenaya taşınmasına, ticaretin büyümesine engel olmaktadır. Girişimcilik faaliyetlerinin göçmenlerin yoğun olduğu bölgelerde kalması, sosyalleşmenin yalnızca aynı etnik kökenden bireyler arasında kalmasına ve ev sahibi toplum üyeleri ile sosyal mesafenin açılmasına sebebiyet vermektedir.

[103] Atasü-Topcuoğlu, Reyhan. "Syrian refugee entrepreneurship in Turkey: Integration and the use of immigrant capital in the informal economy." **Social Inclusion** 7.4, 2019, 200-210

Göçmen girişimcilik faaliyetlerinde yaşanan bürokratik engellerin kaldırılması önemlidir. Göçmen girişimcilerin devlet ile iletişimlerini korumaları, girişimcilik alanlarının büyümesine, ulusal ve uluslararası ticaret faaliyetlerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Göçmen kadın girişimciliğinin desteklenmesi, kadınların işgücü piyasasında varlığına katkı sağlayarak, kurulan işletmeler aracılığı ile Suriyeli kadınların ekonomik ve sosyal entegrasyonlarının tamamlanmasına katkı sağlayacaktır.

3.4.Mültecilerin Temel İstihdam Alanları

2011 yılında yaşanan olaylar sonucunda Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Suriyeli mülteciler 2021 yılı itibariyle 10. Yıllarını doldurmaktadır. Göçün başlangıcı itibariyle kamplarda ve çeşitli çadır kentlerde bulunan Suriyeliler kalma sürelerini uzaması ve geri dönüş durumunun belirsizliğini koruması ve Türkiye'de yeni bir hayata başlama arzusu ile kamplardan ayrılarak Türkiye'ni dört bir yanına dağılmışlar ve çeşitli sektörlerde iş bularak çalışma hayatına dahil olmuşlardır. Suriyeli mülteci grupların çalıştıkları alanlara bakıldığında genel olarak yerel işçilerin tercih etmediği alanları görmekteyiz. Bu durum yerli işgücü ile Suriyelilerin rekabet etme gücünün düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Mevcut durumda Suriyeli mülteciler mevsimlik tarım işçiliği, imalat sanayi, inşaat ve hizmet sektörlerinde çalışmaktadırlar. Aynı zamanda Suriyeli mültecilerin çalıştıkları sektörlerin il bazında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Gaziantep, Mersin, Adana gibi illerde sanayi ve ticaret sektörlerinin yanı sıra mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalıştıkları görülürken, İstanbul, Bursa gibi büyük şehirlerde mültecilerin kayıt-dışı istihdamda çalıştıkları görülmektedir. Suriyeli mültecilerin iş piyasalarındaki dağılımında kent-kır arasında farklılıklar görülürken cinsiyetler arasında da sektörel bazda farklılıklar bulunmaktadır.

Suriyeli mültecilerin belirgin olarak tercih ettikleri alanlardan biri mevsimlik tarım ve hayvancılık işçiliğidir. Türkiye'de yoğun olarak Şanlıurfa, Adana, Gaziantep ve Mersin çevresinde mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerine talep bulunmaktadır. Yerli halk tarafından tercih edilmeyen, Türkiye'de genel olarak yabancı gruplar ve

toplumun yoksul kesimleri tarafından tercih edilen mevsimlik tarım ve hayvancılık işçiliğinin yeni aktörleri Suriyeli mülteciler olmuşlardır. Mevsimlik tarım ve hayvancılık işçiliği Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen çalışma izninden muaf tutulan alan olarak belirlenmiştir. Çalışma izninden muaf olunması, ücretlerin günlük olarak verilmesi, ailenin birçok üyesinin bir arada çalışma imkanı bulması ve akrabalık ağları ile bu sektörde hızlıca iş bulunması Suriyeli mültecilerin mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerini tercih etme sebepleri arasındadır.

Çeşitli göçmen ağları ile Gürcü, Azeri ve Suriyeli göçmenler tarafından tercih edilen mevsimlik tarım ve hayvancılık işçiliğinde Kalkınma Atölyesi tarafından yapılan çalışma da çocuk işçilerin çalışma oranlarının özellikle Suriyeliler arasında yoğun olduğu görülmektedir.[104] Uluslararası Çalışma Örgütünün açıklamış olduğu verilere göre sektörel bazda çocuk işçiliğinin en çok görüldüğü alan tarımdır. Dünyadaki çocuk işçilerin %71, Türkiye'de ise çocuk işçilerin %30,8'i tarım sektöründe çalışmaktadır.[105] Mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışan yabancı grupların şehir hayatında görünümlerinin azalması toplumsal kabule ilişkin farklı bir pencere sunmaktadır. Yerli halk, yerli işçiler ve göçmen grupların karşılaşma alanı haline gelen kırsal kesim farklı etnik gruplar kesiştikleri bir alan haline gelmiş ve dinamik bir sosyal alan olarak biçim değiştirmiştir.[106] Bu karşılaşma yeni bir rekabet alanı oluştururken aynı zamanda düşük ücretli ve zor çalışma şartlarına sahip olan mevsimlik tarım işçiliğinde ücretlerin iyice düşmesine sebep olmuştur. Suriyeli mültecilerin özel durumları sebebiyle iş bulmada ve ücretlerini alma konusunda yaşadıkları zorluklar sebebiyle mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerine mecburi bir şekilde yönelmişlerdir. Mecburi yönelim daha düşük ücret ve daha çok mesai şartlarını kabul edilmesine sebebiyet vermiş ve hem yerli işçiler hem de diğer yabancı gruplar ile bir çatışma ortamı oluşturmuştur. Ücretlerde yaşanan düşüş, iş ağlarının artması ve çalışma izni muafiyetinin olması sebebi ile mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde Suriyeli mültecilerin görünümlerinin artacağı tahmin edilmektedir.

---

[104] Dedeoğlu Saniye, "Yoksulluk Nöbetinden Yoksulluk Rekabetine, Türkiye'de Mevsimlik Tarım Üretiminde Yabancı Göçmen İşçiler", **Kalkınma Atölyesi,** Ankara, 2016 s.22

[105] **Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO),** "Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-2016", Cenevre ,2017, s.34

[106] Dedeoğlu Saniye, **a.g.e.,** s.25

Suriyeli mültecilerin iş piyasasında görünümleri şehir bazında veya sektörel bazda değişiklikler göstermektedir. Şehirlerin istihdam ihtiyaçlarına göre mültecilerin iş piyasalarına entegre olmaları da çeşitlilik göstermektedir. Büyük şehirlerde özellikle sanayi ve hizmet sektörlerinde kayıt-dışı çalışmanın yüksek oranda olduğu görülürken, Gaziantep, Mersin gibi tarımda istihdama ihtiyaç duyulan illerde mültecilerin tarım ve hayvancılık sektörlerine yöneldikleri görülmektedir. Mültecilerin çalıştıkları sektör ve il bazlı yapılan çalışmalara bakıldığında, mültecilerin genellikle emek yoğun sektörlerde ve niteliksiz işlerde çalıştıkları görülmektedir.

Türkiye Ekonomi politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) yapmış olduğu, İşgücü Piyasasında Suriyeliler isimli çalışma sonuçlarına bakıldığında, ankete katılan Suriyelilerin %98'nin meslek sahibi olduğu görülmekte ve "tekstil ve giyim" ve "inşaat" sektöründe çalışan Suriyelilerin öne çıktığı görülmektedir.[107] TEPAV'ın yaptığı çalışma sonuçlarına göre Suriyelilerin %55,8 i bir işte çalıştığını belirtmiştir.[108] Çalışma hayatına katılım oranlarının yüksek olduğu görülürken araştırma bulgularına göre her 10 Suriyeliden 9'nun kayıt-dışı olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Bu durum belirsizliğe yol açması, kayıt dışı ekonomide ücretlerin düşük olması, güvensiz çalışma ortamı sebebi ile mültecileri sürekli iş arama sürecine yönlendirmektedir. TEPAV'ın yapmış olduğu çalışmanın diğer bulgularına bakıldığında;

Araştırma bulgularına göre çalışmadığı ve iş aramadığını belirten kişilerin mesleklerine bakıldığında, öğretmenlik, avukatlık, hemşirelik ve muhasebecilik gibi profesyonel meslek grubundan kişilerin yer aldığı görülmektedir. Öğretmenler geçici eğitim merkezlerinde çalışabilmekte, hatta sözleşmeli olarak işe alınabilirken, avukatlar 1932 yılı yabancılar için yasaklı meslekler listesinde yer almalarından dolayı mesleklerini yapmaları olanaksızdır. Sağlık çalışanları içinse özel izin gerekmektedir. Katılımcılar gelir kaynakları olarak çalıştıklarını veya hanelerinden en az bir kişinin çalıştığını belirtmişlerdir. Hem çalışan hem de Kızılay Kart yardımından yararlanan

[107] **TEPAV** *"İşgücü Piyasasında Suriyeliler, Arz ve Talep Yanlı Analizler",* Ankara, Şubat, 2021, s.20 İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURİYELİLER (wordpress.com)

[108] **TEPAV** *"İşgücü Piyasasında Suriyeliler, Arz ve Talep Yanlı Analizler",* Ankara, Şubat, 2021, s.28 İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURİYELİLER (wordpress.com)

mültecilerin eğitim durumlarına bakıldığında, düşük eğitim seviyesi dikkat çekmektedir.[109]

Mevcut durumda Suriyeli mülteciler mevsimlik tarım işçiliği, imalat sanayi, inşaat ve hizmet sektörlerinde çalışmaktadırlar. Geçici işlerde çalışan mültecilerin iş belirsizliği, düşük ücretler ve güvensiz iş ortamı sebebi ile devamlı bir iş arama ve iş değiştirme sürecine girdiği görülmektedir.

ORSAM'ın yayınlamış olduğu rapora göre, büyük şehirlerde yaşayan mülteciler genel olarak kayıt-dışı sektörlerde ve gündelik işlerde boyacı, seyyar satıcı, baloncu, simitçi olarak çalışmakta ve şehir yaşamına dahil olmaktadırlar. Raporun diğer bulgularına bakıldığında;

Suriyeliler tekstil sektöründe küçük işletmelerde, inşaat sektöründe kayıt-dışı ekonomiye dahil olmaktadırlar. Suriyeli mülteci kadınlar tarım başta olmak üzere evde bakım hizmetlerinde ve diğer hizmet sektörlerinde yoğun olarak çalışmaktalar. Bir diğer çalışma alanı olarak Suriyelilerin kendi işletmelerini açtıkları görülmektedir. Bakkal, lokanta, fırın, berber, kahvehane gibi küçük işletmeleri kurmakta ve işletmekteler.[110]

Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımı konusunda, Çetin'in yapmış olduğu çalışma bulgularına bakıldığında,

Suriyeli mültecilerin çoğunluğu ücretli işçi olarak imalat, tekstil ahşap-doğrama, lokanta, gıda marketleri gibi sektörlerde, gündelik(mevsimlik tarım işçiliği, atık toplayıcılığı, inşaat işçiliği) işlerde ve düşük bir bölümü ise esnaf veya girişimci olarak çalışmakta iken kadınlar kendilerine atfedilen roller gereği yaşlı ve çocuk bakımında ve dokuma-giyim gibi tekstil sektörlerinde çalışmaktadırlar.[111]

En fazla Suriyeli göç alan beş kent üzerinde çalışma yapan Lordoğlu ve Aslan'ın çalışma bulgularına bakıldığında,

---

[109] TEPAV**, a.g.e.,** 2021

[110] Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), "**Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri**", Rapor No: 195, 2015

[111] Çetin, İhsan. "Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği**." Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XV No:IV, 2016

Suriyeli mülteciler bulundukları şehre göre iş piyasalarına üç farklı şekilde entegre olmaktadırlar. Bunlardan birincisi özellikle Mersin ve Gaziantep illerinde Suriyelilerin kurmuş oldukları şirketlerdir. Bir diğeri Suriyelilerin bağımsız çalışarak esnaf veya zanaatkar olarak çalışmalarıdır. Son olarak iş piyasalarına, inşaat, tarım, ticaret ve sanayi sektörlerinde bağımlı olarak çalışarak dahil olmaktadırlar. Suriyeli işgücünün yüksek oranda inşaat ve tarım alanın ucuz işgücü olarak çalıştıkları ve bu durumun yerel işgücü ile bir çatışmayı arttırdığı belirtilmiştir. Suriyeli mültecilerin bir bölümünün ticari ve sınai işletmeler kurarak çalıştıkları görülürken bir kısmının ise bağımsız olarak çalıştıkları görülmüştür.[112]

Suriyeli mültecilerin iş piyasalarına entegre olmaları ile alakalı genel bir veri bulunmadığından, iş piyasasındaki mültecilerin sayılarının verilmesi mümkün olmamaktadır. Ancak bu konuda yapılmış çalışmalara bakıldığında, genel olarak Suriyelilerin iş piyasalarına entegrasyonlarında benzer bulgulara ulaşılmıştır. Suriyeli mültecilerin büyük bir çoğunluğu kayıt-dışı veya kayıtlı olarak imalat, sanayi ve hizmet gibi emek yoğun sektörlerde çeşitli kademelerde çalışmaktadırlar. Kırsal kesimde yaşayan mülteciler çoban, bekçi, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktadırlar. Suriyeli mültecilerin bir diğer kısmı ise kendi adına çeşitli küçük işletme sahibi (bakkal, tatlıcı, kuruyemişçi, lokanta, market, vb.), zanaatkar veya girişimci olarak çalışmaktadırlar. Suriyeli mültecilerin küçük bir kısmı ise şirket kurarak faaliyet göstermektedir bu konuda Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan 26 Şubat 2019 tarihli açıklamaya göre ise en az bir ortağı Suriyeli olan işletme sayısı ise 15 bin 159 adettir.

Türkiye'de profesyonel meslek sahibi öğretmen, doktor, mühendis olarak çalışan Suriyelilerde bulunmaktadır ancak sayıları tam olarak bilinmemektedir. Kalifiye işgücü olarak değerlendirebileceğimiz çeşitli Suriyeli mülteciler arasında, diploma denkliklerinde yaşanan sıkıntılar sebebiyle geriye doğru mesleki hareketliliğe neden olduğu görülmektedir.[113] Bir başka alan olarak Suriyeli akademisyenlerde

[112] Lordoğlu, Kuvvet, Mustafa Aslan. "En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014" **Çalisma ve Toplum,** C.XXXXIX No:II, 2016

[113] Aygül Hasan Hüseyin, "Mülteci Emeğinin Türkiye İşgücü Piyasalarindaki Görünümü ve Etkileri." **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C.IX No:XX, 2018, s.74

bulunmaktadır, YÖK Başkan Vekili Mandal'ın yaptığı açıklamaya göre Türkiye'de toplam 392 adet Suriyeli akademisyen bulunmaktadır.[114]

Kutlu'nun yapmış olduğu *"Türkiye'deki Mültecilerin İşgücü Piyasasına ve İstihdama Etkileri; Kilis Adıyaman Gaziantep Örneği"* isimli çalışma sonuçlarına göre; Kutlu, göçmen nüfusun eğitim seviyesi ve işsizlik oranı arasında bir bağlantı kurmaktadır. Türk toplumunun çalışmayı tercih etmediği alanlar dikkate alınarak, Suriyeli mültecilere yönelik mesleki eğitim kurslarının arttırılması ve kursların özellikle istihdamına ihtiyaç duyulan alanlara yönelik hazırlanması gerektiğini belirtmektedir. Kutlu'ya göre yaş, cinsiyet, yetenek durumları göz önüne alınarak açılacak olan kursların, İŞKUR verileri dikkate alınarak, iş açığı olan, eleman bulunamayan sektörlere aktarılması gerekmektedir. Gaziantep, Adıyaman ve Kilis örnekleri üzerinden ekonomik uyum araştırması yapılan çalışma sonuçlarına bakıldığında;

Kutlu bu üç ilin, Suriyeli mülteci göçünün ardından işsizlik rakamlarındaki düşüşe işaret etmektedir. Özellikle Gaziantep, Adıyaman ve Kilis örnekleri üzerinden gidildiği zaman, yerel halkın tercih etmediği sektörlerdeki arza karşılık gelen mültecilerin, kayıt-dışı istihdamı tercih etseler dahi, ekonomiyi canlandırdıkları ve işsizliği azalttıkları görülmektedir. Kutlu, Suriyeli mültecilerin istihdama etkilerinin Türkiye genelinde değil, mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları iller baz alınarak ilerlemesi gerektiğini ve işgücü bulunamayan sektörlere yönelik çalışmaların yoğunlaşması gerektiğini söylemektedir. Dil sorununun sosyal ve çalışma hayatında büyük bir problem teşkil etmesi ve acilen çözümlenmesi gerektiği, doğru mesleki yönlendirme ile Suriyelilerin iş hayatına dahil edilmesi gerekliliği, çocuk işçiliğine yönelik yaptırımlar ve Suriyeli mültecilerin istihdamında teşvik edici (SGK prim indirimi, vergi indirimleri) desteklerin uygulanması gerekliliği, araştırmanın bir diğer bulguları arasındadır.[115]

---

[114] **Anadolu Ajansı**, "Üniversitelerde 392 Suriyeli Akademisyen Çalışıyor" (Çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/universitelerde-392-suriyeli-akademisyen-calisiyor/816254 (Erişim Tarihi, 17.05.2021)

[115] Kutlu, Mehtap. "Türkiye'deki Mültecilerin İşgücü Piyasasına ve İstihdama Etkileri; Kilis Adıyaman Gaziantep Örneği", Derleme Makalesi/Review Article, **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 9.17 ,2019, 45-59.

Mültecilerin çoğunlukla güvencesiz ve emek yoğun sektörlerde çalıştıkları görülmektedir. Bu durum mültecilerin çalışma hayatına entegrasyonları konusunda sıkıntılı bir duruma işaret etmektedir. Kalifiye işgücü olarak sayabileceğimiz işgücünün geriye doğru mesleki hareketlilik içinde olması da bir başka soruna işaret etmektedir. Suriyeli mülteciler arasında işgücü piyasasında çeşitli sorunlar yaşayan bir diğer grup ise Suriyeli kadınlar ve çocuklardır. Sonraki bölümde Suriyeli mültecilerin istihdama dahil olurken yaşadıkları temel sorunlara değineceğiz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİNDE TEMEL SORUNLAR VE ÇÖZÜME YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Suriyeli mülteciler, Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde genellikle yerli işçilerin tercih etmediği emek yoğun sektörlerde çalışmaktadırlar. Bu sektörlerin başında tarım ve hayvancılık, imalat sanayi, inşaat ve hizmet sektörleri gelmektedir. Literatürde mültecilere yönelik olarak yapılan çeşitli çalışmalarda, mültecilerin göç ettikleri ülke ekonomisi üzerindeki etkilerinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır.[116] Ancak toplumsal bazda değerlendirildiğinde özellikle son zamanlarda artan mülteci karşıtı görüşlere göre mülteciler ekonomik olarak yük ve işsizliği arttırıcı etkenler olarak görülmektedirler. Bu durum toplumsal olarak mültecilerin entegrasyonunda çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Türkiye'de 2011 yılı itibari ile başlayan Suriyeli mültecilerin zorunlu göçleri, göçün ilk zamanlarında durumun geçici olarak algılanması ve misafir söylemli yaklaşımlar gereği benzer sıkıntılara sebep olmamıştır.

Ancak göçün uzun süre devam etmesi, geri dönüş ihtimallerinin günden güne azalması ve mültecilerin şehirlerde ve iş hayatında görünümlerinin artması ile mültecilere yönelik çeşitli söylem ve önyargılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu

[116] Duruel Mehmet. "Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Etkileri Fırsatlar ve Tehditler." **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C.III, No:II, 2017, s.211

söylem ve önyargılardan doğan sıkıntılar sebebi ile Suriyeli mültecilerin iş piyasalarına entegrasyonlarında çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Toplumsal önyargılar ve Suriyeli mültecilere bakış sebebi ile doğan sıkıntıların yanı sıra, işsizlik oranlarına etkileri ve çeşitli teknik/hukuki sorunlarda bulunmaktadır. Suriyeli mültecilerin dil engelleri, eğitim ve diploma denklik sorunları, işe giriş ve çıkışta yaşanan hukuki sorunlar da ekonomik entegrasyon önünde çeşitli engeller oluşturmaktadırlar.

4.1.Ekonomik Entegrasyonla İlişkili Sorunlar

Türkiye Ekonomi politikaları Araştırma Vakfı(TEPAV) yapmış olduğu, İşgücü Piyasasında Suriyeliler isimli çalışma sonuçlarına bakıldığında, işgücü piyasasında karşılaşılan en büyük sorunlar, "düşük ücretler" , "kayıtdışı ve güvencesiz çalışmak" ve "dil sorunu-sosyalleşememek, işlerini halledememek" olarak belirlenmiştir.[117]

Üstün'e göre Suriyeli mültecilerin çalışma hayatı konusunda karşılaştıkları en ciddi sorun, çalışma izinleri ve kayıt dışılık sorunudur. Asgari ücretin alında belirsiz işlerde kayıt dışı çalışan mülteciler tekrar tekrar iş arama süreçlerine girmektedirler.[118] Yapmış olduğu çalışma bulgularına göre Suriyeli mültecilerin çalışma hayatında yaşadıkları en büyük zorluklar; dil sorunu, yasal süreçlere hakim olmama, kimlik sorunu, toplumsal baskılar öne çıkmaktadır.[119]

4.1.1.Hukuki Sorunlar

Suriyeli mültecilerin hukuki olarak yaşadıkları temel sorun statülerinin belirsizliğidir. Türkiye'nin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde koymuş olduğu

[117] **TEPAV** *"İşgücü Piyasasında Suriyeliler, Arz ve Talep Yanlı Analizler",* Ankara, Şubat, 2021, s.28 İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURİYELİLER (wordpress.com)

[118] Üstün, Nazlı. "Suriyelilerin Türk İşgücü piyasasina enregrasyonu sorunlar-öneriler." **Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü** *Araştırma Raporu*, 2016.

[119] Kocadaş, Bekir. "Suriyeli sığınmacılar ve çalışma hayatı: Sorunlar, tespitler ve öneriler." **Sosyolojik Düşün** 3.1-2, 2018.

coğrafi çekince sebebi ile Suriyeli göçmenler esasen mülteci statüsünde kabul görmemektedirler. Suriyeli mülteciler Türkiye'de bulundukları süre zarfında hukuki olarak Geçici Koruma statüsüne sahiptirler.

Geçici Koruma statüsü zorunluluktan kaynaklanmakta ve bir geçicilik ifade etmektedir. BMMYK geçici koruma statüsü sona eren göçmenlerin kalıcı çözümlerine yönelik şu önerileri sunmaktadır; menşe ülkesine gönüllü geri dönüş, üçüncü bir ülkeye yerleştirme, mülteci statüsü veya başka bir uluslararası koruma statüsüne geçiş, ikamet ya da çalışma gibi yabancılık statüsüne geçiş ve kabul ülkesinde vatandaşlık verilmesidir. Suriyeli mültecilerin yasal statüleri meselesi hukuki haklar bakımından ve toplumsal alanda birtakım sorunları beraberinde getirmektedir. Toplumsal olarak durumun geçici olarak algılanması başlangıçta "misafir" söylemini beraberinde getirirken, durumun uzun yıllar devam etmesi ve belirsizliğini koruması Türkiye toplumunda bir huzursuzluğa sebebiyet vermektedir.

Hukuki olarak bakıldığında geçici korumanın süresinin sınırlı olması sebebi ile en makul çözüm menşe ülkesine dönüş veya kabul ülkesinde vatandaşlık olarak görülmektedir. Ancak Suriyeli mültecilerin durumunda şuan için menşe ülkesine dönüşler yapılıyor olsa dahi bu durum kalıcı bir çözüm olarak değerlendirilememektedir. UHRC'nin çalışmasına göre dünyada mültecilerin yalnızca %1'inden azı üçüncü ülkeye yerleştirilmektedir.[120] Türkiye'nin üçüncü ülkeye yerleştirme ve yük paylaşımı konusunda talepleri olsa dahi özellikle Avrupa ülkelerinin isteksizlikleri bilinmektedir. Vatandaşlık verilmesi hususunda ise Türkiye vatandaşlarının isteksiz oldukları görülmektedir. 2020 yılında yapılan Suriyeliler Barometresinde elde edilen verilere göre Suriyelilerin %64,4'ü çifte vatandaşlık, %7,9'sı ise T.C. vatandaşı olmak istemekte ancak Türk vatandaşlarının %71,8'i Suriyelilere vatandaşlık verilmemesini istemektedirler.[121] Türk toplumundan gelen baskı siyasi olarak da karşılık almaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği 25.md.

"Geçici koruma kimlik belgesi, Türkiye'de kalış hakkı sağlar. Ancak bu belge Kanunda düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer

[120] UNHCR Global Trends 2018, (Çevrimiçi) www.unhcr.org/globaltrends (Erişim Tarihi, 18.05.2021)
[121] Erdoğan Murat, "Suriyeliler Barometresi, Suriyelilerle Uyum İçerisinde Yaşamın Çerçevesi" **UNHCR Rapor**, 2020, Syrians Barometer-2020-TR (1).pdf

sayılmaz, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanımaz, süresi ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz"[122]

maddesi gereğince vatandaşlığa geçiş engellenmiştir. Ancak ikamet süresi harici yollar ile vatandaşlığa geçiş mümkündür. Türkiye'de vatandaşlık kazanan yaklaşık 221.671 kadar Suriyeli mülteci bulunmaktadır, bunların büyük bir çoğunluğu Türk vatandaşı ana ve babadan evlilik birliği içinde doğmuş çocuk olması nedeniyle vatandaşlık kazanmış kimselerdir.[123]

Suriyeli mültecilerin iş piyasalarına entegrasyonları konusunda yaşanan en temel sorunlardan bir diğeri ise çalışma izinleri meselesi idi. Çalışma izinleri çeşitli hükümler ile düzenlenirken, Türk vatandaşlarının istihdam alanında çıkarlarının gözetilmesine ve işgücü dengesinin korunmasına önem verilmiştir. Suriyeli mültecilerin çalışma izinleri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından alınmaktadır. Suriyeli mülteciler turkuaz kart hariç olmak üzere Türkiye'de yabancılara sağlanan her türlü çalışma iznine başvuru yapabilmektedirler. Suriyeli mültecilerin çalışma izinleri konusunda yaşadıkları en büyük sorun kota sınırıdır. Yasa gereği bir iş yerinde çalışan Suriyeli çalışan sayısı, o işyerinde çalışan Türk vatandaşlarının sayısının %10'ndan fazla olamaz.[124] Bu durum Türk vatandaşlarının, Suriyeli mülteciler karşısında işlerini kaybetmelerinin önüne geçilmesi amacıyla konulmuştur. İşverenlerin başvurusu ile eğer Suriyeli mültecinin yerine çalışacak Türk vatandaşı bulunamamış ve bu durum belgelenmiş ise kota sınırı aşılabilmektedir. Yine bakanlık kararı ile kota sınırı kaldırılabilmektedir.

İşverenlerin Suriyeli mülteci çalıştırması konusunda çaba harcamaları gerekmesi, mültecilerin çalıştırılması yönünde isteksizliğe yol açmaktadır. Ayrıca Suriyeli mültecilerin durumunun belirsizliğini koruması, mültecilere yönelik önyargıların toplumda daha hissedilir olması, mültecilerin Türkçe bilmemesi,

---

[122] Geçici Koruma Yönetmeliği (Çevrimiçi) https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf (Erişim Tarihi, 18.05.2021)

[123] Bostan, Hakan. "Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin uyum, vatandaşlık ve iskân sorunu." **Göç Araştırmaları Dergisi,** C.IV, No: II, 2018, s.62-63

[124] Kaya Ceren, "Geçici Koruma Statüsü Sahibi Yabancıların Çalışma Hakları." **Middle East Journal of Refugee Studies**, C.IV, No: II, 2019, s.46

Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin genel olarak eğitimsiz[125] kimselerden oluşması, Türk vatandaşı yerine Suriyeli mültecilerin çalıştırılması konusunda işverenlerin isteksizliğine sebebiyet vermektedir. Mültecilerin genel olarak ucuz işgücü olarak görülmeleri sebebi ile mülteciler genel olarak kayıt-dışı sektörlere yöneltilmektedirler. Bir diğer husus olarak, işyerlerinde yapılan ayrımcılık, ücretlerin gecikmesi veya hiç verilmemesi, uzun zamanlı çalışma saatleri ve ağır iş yükü sebebi ile Suriyeli mülteciler gündelik işlere ve kayıt-dışı sektörlere yönelmektedirler. Kayıt-dışı sektörlerin uzun çalışma saatleri ve ağır iş yükü sebebi ile mülteciler açısından pek çok hak ihlaline sebebiyet verdiği bilinmektedir. Kayıt dışı çalışma, işverenler için ucuz işgücü sebebi ile cazip görünse dahi, devletin vergi kaybına, emek istismarından haksız rekabete, yerli işgücünün olumsuz etkilenmesine ve buna bağlı olarak sosyal tepkilere yol açacaktır.[126] Çalışma izinleri konusunda yapılacak çalışmalar ve kayıt-dışı sektöre yönelik denetleme mekanizmaları ile sorunlara çözüm bulunması gereklidir.

Suriyeli mültecilerin işgücü piyasasına doğru sektörler ve doğru yollar aracılığı ile girmeleri, kalkınma açısında oldukça önemli bir fırsatı teşkil etmektedir. Özellikle kayıtlı istihdamın desteklenerek, mültecilerin emek sömürüsünün önüne geçmek gerekmektedir. Ancak pek çok Suriyeli mülteci, kayıt-dışı çalışmaktan ötürü, daha fazla ücret talep etme veya yasal yollar ile haklarını savunmaktan mahrumdurlar. Devlet politikaları ile bu durum hukuki düzeyde düzenlense dahi, kayıt-dışı istihdamı engelleme konusunda yerel aktörlere oldukça fazla iş düşmektedir.

4.1.2.Türkçe Öğrenimine Dair Sorunlar

İş yaşamına dair uyumda Suriyeli göçmenlerin yaşadıkları en büyük sorunların başında dil problemi gelmektedir. Dil sorununun çözülmesi amacı ile Milli Eğitim Bakanlığı ve çeşitli STK girişimleri ile dil kursları düzenlenmekte ve gündelik hayata uyum sağlayacak bir dil bilgisi yetişkin göçmenlere verilmeye çalışılmaktadır.

[125] Erdoğan Murat, "Suriyeliler Barometresi, Suriyelilerle Uyum İçerisinde Yaşamın Çerçevesi" **UNHCR Rapor**, 2020, s.168 Syrians Barometer-2020-TR (2).pdf

[126] Üstün Nazlı, "Suriyelilerin Türk İşgücü Piyasasına Entegrasyonu Sorunlar-Öneriler." **Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü Araştırma Raporu**, 2016, s.8

Türkçe'nin öğretilmesi konusunda çalışmalar belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarının çabaları ile devam etmektedir. 2014-2020 arasında Türkçe öğrenmek amaçlı düzenlenen kurslara, 496.739 Suriyeli mülteci katılmıştır.[127] Buna rağmen Suriyeli mülteciler arasında Türkçe bilme oranları oldukça düşük seviyelerdedir. 2020 yılında yapılan Suriyeliler Barometresi verilerine göre, Suriyeli mültecilerin %25,1'i çok az Türkçe bildiğini, %18,3'ü hiç Türkçe bilmediğini, ifade etmişlerdir.[128] Kadınların toplam %50,5 Türkçeyi hiç bilmediğini veya çok az bildiğini beyan ederken, erkeklerde bu oran %36,1'dir.[129]

Mültecilerin ekonomik entegrasyonları konusunda en büyük engeli şüphesiz dil sorunu oluşturmaktadır. Mültecilerin ekonomik veya toplumsal alana katılmaları için dil engelini aşmaları gerekmektedir.

Dil meselesi, hem mülteci çocukların eğitimi ve toplumsal alanda entegrasyonları için hem de yetişkin mültecilerin iş hayatına ve toplum hayatına entegrasyonları için oldukça önemli bir konudur. Ancak özellikle yetişkin Suriyeli mültecilerin çok büyük bir kısmının Türkçe bilmediği görülmektedir. Çocuklarda oranlar yüksek olsa dahi dil problemi büyük bir sorun olmaya devam etmektedir. Kadınların yarısından fazlasının Türkçeyi yeterli ölçüde konuşamıyor olması, toplumsal ve ekonomik entegrasyonları açısından oldukça sıkıntılıdır. Dil sorunu hem toplumsal hayata entegrasyonda hem de ekonomik entegrasyonun sağlanmasında bir engel oluşturmaktadır.

4.1.3.Kayıtsız İstihdam, Güvencesiz İş Modelleri ve Ücretlendirme

Suriyeli mültecilerin, sürekli iş değiştirmelerine, düzenli istihdam modelinin sağlanamamasının bir diğer sebebi ise, düşük ücret politikalarıdır. Dünya genelinde mültecilerin ekonomiye katılımda ucuz işgücü olarak görüldükleri ve genel olarak

[127] Erdoğan Murat, "Suriyeliler Barometresi, Suriyelilerle Uyum İçerisinde Yaşamın Çerçevesi" **UNHCR Rapor**, 2020, Syrians Barometer-2020-TR (2).pdf
[128] Erdoğan Murat, "Suriyeliler Barometresi, Suriyelilerle Uyum İçerisinde Yaşamın Çerçevesi" **UNHCR Rapor**, 2020, s.167 Syrians Barometer-2020-TR (2).pdf
[129] Erdoğan Murat, "Suriyeliler Barometresi, Suriyelilerle Uyum İçerisinde Yaşamın Çerçevesi" **UNHCR Rapor**, 2020, s.168 Syrians Barometer-2020-TR (2).pdf

yerli işgücünün talep etmediği sektörlere yöneldikleri bilinmektedir. Bu durum mültecilerin çok ağır şartlarda çalışmalarını gerektirmektedir.

Suriyeli mültecilerin kamp dışına çıkıp şehirlere dağılmaları ile hayata tutunmak için çok düşük ücretli işleri kabul etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla kısa sürede Türkiye iş gücü piyasalarında ucuz işgücü olarak görülmüşlerdir. Bu durum, bazı ucuz işgücü piyasalarında çalışan diğer azınlık grupların iş kaybına ve ücretlerin düşmesine neden olmuş, böylece toplumun baskısı ve önyargıları artmış, azınlık gruplar arasında çatışmalara sebep olmuştur. Benzer bir durum son yıllarda sayıları artan Afgan göçmenler ile Suriyeli göçmenler arasında yaşanmaktadır.

Genellikle vasıfsız, emek yoğun ve beden gücü ile yapılan işlerde çalışan mülteciler günlük olarak çok düşük ücretler ile çalışmakta ve yapılan iş ile ücret arasında orantı sağlanamamaktadır. Suriyeli çalışanların aldıkları günlük ücretlerin araştırıldığı bir çalışmanın bulgularına göre; Hatay'da günlük 5.6 TL, Urfa'da günlük 14 TL, Gaziantep'de ise aylık 406 TL olmakla beraber, Türkiye ortalamasında Suriyelilerin aylık maaş ortalaması 1000 TL civarına tekabül etmektedir.[130] Sayıların oranları artsa dahi, bugün geldiğimiz noktada pek çok Suriyeli mülteci asgari ücret düzeyinin çok altına çalışmaktadır.

Ucuz işgücü olarak, özellikle sınır illerde ekonomiyi canlandırdıkları bilinmektedir. Ancak bu durum istismar seviyesinde kendini göstermekte, Suriyeli mülteciler ayrımcılığa, dışlanmaya, haksızlığa ve hakarete maruz kalmaktadırlar. Yine bir araştırma bulgularına göre; işverenler "Bir yerli çalışan yerine iki Suriyeli çalıştırmanın daha uygun olacağı" yönünde ifadelerde bulunmaktadırlar.[131] İnşaat sektöründe çalışan yerli işçiler, işlerini Suriyeli mültecilere yaptırarak "taşeronluk" sistemini farklı bir boyuta taşımaktadırlar.[132]

Mültecilerin kendi aralarında kurdukları ağ sistemi ile, sürekli iş değiştirerek ücretleri arttırmış olmalarına karşın, güvensiz ve kayıt-dışı çalışma ortamı halen

[130] Murat, Erdoğan, "Syrian Refugess in Turkey", 2019, (Çevrimiçi) 5d3d4091-e56d-3c42-2a9c-4e7f5d98706f (kas.de) (Erişim Tarihi: 12.12.2022)
[131] Lordoğlu, Kuvvet, and Mustafa Aslan, "Araştırma Saha Notları: Beş Sınır Kenti ve İşgücü Piyasalarında Değişim: 2011-2014." **Göç Dergisi** 2.2, 2015, s.263
[132] Erdogan, Mahmut, and Mustafa Unver. "Determinants of foreign direct investments: Dynamic panel data evidence." **International Journal of Economics and Finance** 7.5 ,2015.

devam etmektedir. Ücretlerin çok düşük olması aynı hanedan birden fazla kişinin çalışma hayatına katılımını zorunlu kılmaktadır, özellikle çocuk işçiliğinin Suriyeli mültecilerin arasında oldukça yaygın olduğu bilinmektedir.

4.1.4.Kadınlar ve Çocukların Yaşadığı Sorunlar

Suriye yaşanan olayların en fazla etkilediği kişiler kadınlar ve çocuklar olmuştur. Özellikle çocukların eğitim süreçleri, Türkiye'ye gelmeden önce etkilenmeye başlamıştır. Ekonomik entegrasyonun uzun vadeli süreçlerinde gençler ve çocukların eğitimi meselesi oldukça hayatidir. Eğitimlerini tamamlayan gençlerin ekonomik entegrasyon süreçleri daha kolay olacaktır.

Suriye'de olayların ve çatışmaların başladığı yıllardan itibaren okulların kapanması ile Suriyeli çocukların eğitimi yarıda kesilmiş ve eğitimsiz geçen yılların ardından çeşitli prosedürlerin sonrasında Türkiye'de eğitimlerine devam etmelerinin önü açılmıştır. Suriyeli çocuklar geçici eğitim merkezlerinde ve MEB bakanlığına bağlı okullarda eğitime devam edebilmektedirler. Okullara kayıt için, geçerli bir ikametgah adresi, geçici koruma kimlik belgesi veya Yabancı Tanıtım Kartı olması gerekmektedir.[133] Geçici kimlik belgesini henüz alamamış çocuklar ise misafir statüsünde okullara kayıt edilmektedir. Gerekli belgelerin sağlanmasının ardından çocuğun eğitim düzeyi ve genel yeteneklerine bakılarak, geçici eğitim merkezlerinde veya MEB bağlı okullarda eğitimlerine devam etmektedirler.

Ancak Suriyeli çocukların okula devam oranları oldukça düşüktür. Bu durumun pek çok sebebinin olmasının yanı sıra, Suriyeli mülteciler arasında çocuk işçiliği oldukça yaygındır. Türkiye'de çocuklar mevsimlik tarım işçiliğinde, işletmelerde imalat sanayinde ve sokaklarda çeşitli işlerde çalışmaktadırlar. Tarımsal üretimde çocuklar ücretli olarak değil, aile işçisi olarak da çalışmaktadırlar. Türkiye'de çocuk işçiliği sorunu ciddi bir sosyal sorundur. UNİCEF verilerine göre; Türkiye'de

[133] Akpınar Teoman, "Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar." **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, C.III No;III, 2017, s.20

en az 42.000 çocuğun sokaklarda yaşadığı ve çalıştığı tahmin edilirken, Suriyeli mülteci çocuklarından dahil olması ile sayılarının 100 bine kadar çıktığı ön görülmektedir.[134] Küçük yaşta, yetişkinler için bile tehlikeli sayılabilecek işlerde çalışan çocuklar, yetişkinlere oranla yarı-yarıya ücret almaktadırlar. Erken yaşta çalışan çocuklarda meslek hastalıkları da görülmektedir.[135]

Tablo 1.4. Dünya'da Çocuk İşçiliğinin Sektörel Dağılımı (2012-2016)[136]

SEKTÖRLER	**2012**	**2016**
TARIM	%58,6	%70,9
SANAYİ	%7,2	%11,9
HİZMET	%32,5	%17,2

Tablo incelendiğinde %71 gibi bir oranla tarımda çocuk işçili oranlarının oldukça fazla olduğu dikkat çekmektedir. Yalnızca ücretli işçi olarak değil aile işçisi olarak da çalışan çocuklar tarım sektöründe ağır çalışma koşullarında çalışmaktadırlar. ILO ve UNİCEF'in 2021 yılında yayınladıkları rapor sonuçlarına bakıldığında; dünyada 97 milyon erkek, 62,9 milyon kız çocuk olmak üzere 160 milyon çocuk işçi bulunmaktadır.[137] TUİK 2019 Çocuk İşgücü Analizi Raporuna Bakıldığında, çocukların %30.8'i tarım, %23.7'si sanayi, %45.5'i ise hizmet sektöründe çalışmakta iken 5-14 yaş grubu arasında çalışan çocukların, %64.1 tarım, 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise 51.0 hizmet sektöründe çalışmaktadırlar.[138] Çocukların çalışma

[134] Teoman, **a.g.e.,** s.23
[135] Tarlan, K. V. "Suriyeli mülteciler: büyüyen sorunlar, daralan zaman." **Birikim Dergisi**, 28.329 ,2016, 53-62.
[136] Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO), "Suriyelilerin İşgücü Piyasasına Etkilerine İlişkin Değerlendirmeler" (Çevrimiçi) wcms_442661.pdf (ilo.org) (Erişim Tarihi: 12.12.2022)
[137] Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO), "ILO'NUN TÜRKİYE'DE ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE MÜCADELE PROGRAMI (2021-2025)" (Çevrimiçi) wcms_817876.pdf (ilo.org) (Erişim Tarihi: 12.12.2022)
[138] **TUİK,** "Çocuk İşgücü Anket Sonuçları", (Çevrimiçi) TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr) (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

nedenleri incelendiğinde, %35.9 ile hane halkının ekonomik faaliyetlerine destek olmak çıkarken, %34.4 ile iş ve meslek sahibi olmak öne çıkan sebepler arasındadır.

Tablo 1.5. Ekonomik faaliyette bulunan çocukların çalışma sebepleri[139]

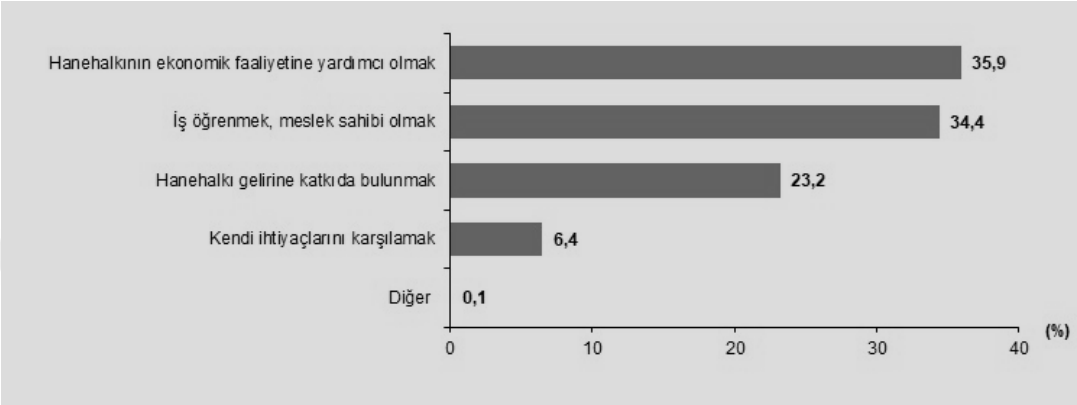

Kadınlar ve çocukların ekonomik alanda yaşadıkları sorunlara bakıldığında çok daha kötü ve zor şartlarda çalıştıkları görülmektedir. Kadınların ve çocukların ucuz işgücü piyasalarında daha düşük kademeli işler olan mevsimlik tarım işçiliğinde ve imalat sektöründe uzun saatli işlerde çalıştıkları görülmektedir. Kamplarda yaşayan kadın mültecilerin hamilelik oranı %13, kamp dışında yaşayanların ise %14 olduğu bilinmektedir. Savaştan en fazla etkilenen kadınlar ve çocukların, savaş sonrası dönemde birçok sıkıntıyla baş ettikleri görülmektedir. Mülteciler arasında çocuk işçi oranlarının oldukça fazla olduğu tahmin edilmektedir. Kadınlarda çalışma hayatına büyük oranda kayıt dışı istihdamda imalat ve tekstil sanayinde uzun süreli çalışarak devam etmektedirler. Kadınlar arasında hamilelik oranlarının yüksek olması, çalışma koşullarını iyice zorlaştırmaktadır.

Suriyeli mültecilere ödenen ücretlerin genel olarak düşük olmasından kaynaklı hane içerisinde birden fazla kişinin çalışmasını gerekli kılmaktadır. Kadınlar ve çocukların çalışma hayatına kayı dışı yollarla dahil olmaları kaçınılmaz bir hal

[139] **TUİK,** "Çocuk İşgücü Anket Sonuçları", (Çevrimiçi) TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr) (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

almaktadır. Bu durum çocukların çok ağır işlerde çalışmalarının yanı sıra, eğitim hayatından da mahrum kalmalarına neden olmaktadır. Savaş mağduru çocukların çalışma hayatına katılma zorunlukları sosyal uyum önüne büyük bir engel oluşturmaktadır. Eğitime katılım oranlarına bakıldığında özellikle ortaokuldan sonra yaşanan düşüşün temel nedeni, ekonomik sebepler ile çocukların çalışma hayatına katılması ve kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesidir. 15-18 yaş arasındaki Suriyeli kız çocuklarına bakıldığında evlilik oranının %14 olduğu görülmektedir.[140]

Dedeoğlu, Bayraktar ve Çetinkaya'nın Suriyeli tarım işçileri üzerine yapmış oldukları çalışmaya bakıldığında; genç yaş ve kalabalık aile yapısının tarım işçiliği için ön koşullardan bir olduğundan bahsedilmektedir. Mevsimlik tarım işçiliğinde işçiler değil, haneler üzerinden çalışma ortamı üretilmekte, özellikle kadınlar ve çocukların dahil olması ile hane geliri artmaktadır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında:

Araştırma katılımcılarının yaş oranlarının düşük, kalabalık aile formatlarından oluştukları çocukların bu katmanlarda önemli bir yeri olduğuna dikkat çekmektedirler. Çocukların büyük bir çoğunluğunun okuma-yazma bilmediği görülmektedir. Türkiye'de mevsimsel tarım işçiliğine yönelik, işgücü talebinden kaynaklı olarak Suriyeli göçmenler için birincil çalışma alanı olmuştur. Göç sürecinin çocuk emeği üzerindeki baskıyı arttırması ile, çocuklar arasında işçileşme artmış ve okullaşma oranları düşmüştür. Araştırmaya katılanların yarısının Türkiye'ye gelmeden öncede tarım işçiliğinde çalıştıkları ve Türkiye'de başka geçim kaynaklarının olmadığı görülmüştür. Görüşülen 112 hane içerisinde çocuk işçiliğinin ana sebebinin hane gelirine destek sağlamak olduğu görülmüştür. Katılımcılar arasında, çocukluğun yaş ile bağlantısı koptuğunda, işçilik, "aklı işe eren" kişilerin işi olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Kız çocukları için ise durum daha vahimdir. Suriyeli mülteciler arasında erken yaşta kız çocuklarının evlendirilmesi, birden fazla kadınla evlenme ve kadınların çok fazla çocuk sahibi oldukları görülmektedir. Mevsimlik tarım işinin yoksulluk döngüsünü besleyen yapısı sonucunda çocuk emeği bu çarkın önemli bir gücünü

[140]Akpınar Teoman, "Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar." **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, C.III No;III, 2017, s.25

oluşturmuştur. Araştırma sonucuna göre, sosyal politikalar bağlamında müdahalelere, desteklere ve çözümlere ihtiyaç vardır.[141]

Lordoğlu ve Aslan'ın *Görünmeyen Göçmen Çocuk İşçiliği; Türkiye'de Suriye'li Çocuklar* çalışma sonuçlarına bakıldığında;

Araştırma bulgularına göre, Suriyeli çocukların çalışmalarının temel sebebi ailelerine destek olmaktır. Suriyeli ailelerin içinde bulundukları zor ekonomik şartlar nedeni ile çocuklar düşük ücretler karşılığında, çok uzun süreler çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Araştırma kapsamında görüşülen 6-14 yaş arasındaki çocukların büyük bir kısmı çalışmaktadırlar. Çocukların çalışması konusunda ailelerin kız ve erkek çocuklar arasında herhangi bir tercih yapmadıkları, çalışabilecek her çocuğun bir işe gönderildiği görülmektedir. Göçmen çocuk işçilerin ortalama çalışma saatleri 12 ila 14 arasındadır. Uzun sürelerde çalışmak zorunda kalan çocuk işçilerin ücretleri ise, yetişkinlere nazaran yarı yarıya düşüklük göstermektedir. Göçmen çocukların küçük yaşta çalışmaya başlaması, her şeyden önce eğitim hakkında mahrum kalmalarına sebep olmaktadır.[142]

Suriyeli göçmen çocukların ve kadınların çalışma hayatına katılımda daha büyük sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Türkiye 2001 yılında "En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi'ni" imzalamıştır. Sözleşme 18 yaş altındaki her bireyi 'çocuk' olarak kabul etmektedir ayrıca ülke vatandaşlarının yanı sıra tüm çocukları kapsamaktadır. Kadınların aile içi yaşadıkları psikolojik durumları, savaş sonrası travmaları dikkate alınmalı, psikolojik danışmanlık hizmetleri arttırılmalı, doğum kontrol yöntemleri ve çocuk ve anne bakımı üzerine eğitimler verilmelidir. Çocuk ve kadın emeğinin çalışma hayatında kayıt dışı olarak yer almasının önüne geçilmeli, özellikle 15 yaş altı çocukların iş hayatından okul hayatına geçişleri konusunda düzenlemeler yapılmalıdır.

[141] Dedeoğlu, Saniye, Sinem Sefa Bayraktar, and Özgür Çetinkaya "Yoksulun Umudu Çocuk: Türkiye'de Suriyeli Tarım İşçisi Çocuklar" **Çalışma ve Toplum,** 63, 2019, 2585-2610.
[142] Lordoglu, Kuvvet, and Mustafa Aslan. "Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriye'li Çocuklar." **Calisma ve Toplum**, 57.2, 2018.

4.1.5.Önceki Öğrenmenin Tanınması ve Diploma Denklikleri

Yaşanan diğer bir sorun ise her zaman önceki öğrenmenin bugüne taşınamamasıdır. Saha verileri bu noktada tabloda olumsuzluklar olduğunu göstermektedir. Suriyeli mülteciler Geçici Koruma Kanunu uyarınca, istihdama dahil olmaktadırlar. Yabancıların istihdama nasıl dahil olacakları, YUKK'ta, Uluslararası İşgücü Kanunu'nda ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik'te yer alan düzenlemelerle belirlenmektedir. Yabancıların diplomalarının tanınması ve denklik süreciyle ilgili olarak denklik;

"Yükseköğretim Kurulunca tanınan yurt dışı yükseköğretim kurumlarından ve programlarından alınan önlisans, lisans ve yüksek lisans diplomalarının, ilgili eğitim düzeyindeki kazanımlar bakımından Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarınca verilen önlisans, lisans ve yüksek lisans diplomaları ile eşdeğerliğinin tespit edilmesidir"[143]

Önceki öğrenmenin tanınmasında, ilgili belgelerin verilmesinde yetkili birim YÖK'tür. Doktora ve üstü derecelerde denklik verilmesi hususu Üniversiteler Arası Kurul tarafından değerlendirilmektedir. Denklik işlemleri *"Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Tanıma ve Denklik Yönetmeliği"*[144] ilkeleri uyarınca gerçekleştirilmektedir.

Suriyeli mültecilerin ekonomiye dahil olurken yaşadıkları diploma denkliği ve önceki öğrenmenin tanınmaması sorunu, mültecilerin eğitim seviyelerinin altında işlerde çalışmalarına veya istihdama dahil olmamalarına sebebiyet vermektedir.

Türkiye Ekonomi politikaları Araştırma Vakfı(TEPAV) yapmış olduğu, İşgücü Piyasasında Suriyeliler isimli çalışma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların

[143] Yıldız, Ayselin. "Suriye Uyruklu Öğrencilerin Türkiye'de Yükseköğretime Katılımları", **Yaşar Üniversitesi**, 2019, s. 18, file:///C:/Users/user/Downloads/SURIYE_YUKSEKOGRETIM_KATILIM.pdf

[144] Yurtdışı Yükseköğretim Diplomaları Tanıma ve Denklik Yönetmeliği, (Çevrimiçi) Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü (resmigazete.gov.tr) (Erişim tarihi: 12.12.2022)

%67.8'inin eğitimleri veya geçmiş iş deneyimleri ile uyumlu işlerde çalıştıkları görülmüştür. Araştırma bulgularına göre ;

Deneyimleri olmadıkları bir alanda çalışan Suriyeli mülteciler genellikle geçim sağlamak amaçlı aciliyetle iş bulduklarından ve daha sonrasında mecburen o alanda devam ettiklerinden bahsetmişlerdir. İktisadi işbirliği ve Gelişme Teşkilatı OECD'nin 2016 yılında yayınlamış olduğu rapora göre, Avrupa genelinde mültecilerin %60'nın yaptıkları işe göre fazla deneyimli oldukları otaya çıkmıştır.[145]

Genel olarak Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin geçimlerini sağlamak amacıyla, ev sahibi ülke vatandaşların tercih etmediği zorlu işlerde çalıştıkları görülmektedir. TEPAV'ın araştırma sonuçlarında çalıştıkları işle alakalı eğitim aldım diyenlerin oranının düşük olması ise mesleki eğitim kurslarına katılımın ve sonrasında kurs ile benzer işte çalışma oranlarının düşüklüğünü göstermektedir.

İlişkili olarak Suriyeli mültecilerin çalışma hayatına katılımda yaşadıkları bir diğer sorun diploma denkliği veya diplomaların kabulü meselesidir. 2011 yılında ve sonrasında yaşanan göçün başlangıç nedeni sebebiyle pasaport, diploma ve çeşitli belgelerin ulaştırılmasında ve diploma denkliklerinin sağlanması hususunda çeşitli sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Kalifiye eleman sayılan öğretmen, doktor, mühendis vb. mesleklere sahip mültecilerin genel olarak Avrupa ülkelerini tercih ettikleri bilinmektedir.

Türkiye'de bulunan kalifiyeli Suriyeli mülteciler çeşitli iş kollarına çalışmaktadırlar ancak sayıları konusunda net bir veriye ulaşılamamaktadır. Diploma denkliği sağlayamamış veya çeşitli sorunlar sebebiyle kendi mesleğini Türkiye'de yerine getiremeyen kalifiye mülteciler farklı meslek dallarında çalışmaktadırlar. Kalifiye eğitime sahip mültecilerin geriye dönük mesleki hareketlilik içerisinde oldukları görülmektedir.[146] Yabancıların çalışmalarının yasak olduğu meslekler "dişçilik, ebelik, hasta bakıcılık, eczacılık, veterinerlik, özel hastanede müdürlük, noterlik, avukatlık, özel güvenlik görevlisi, gümrük müşavirliği, kara sularında

[145] **TEPAV** *"İşgücü Piyasasında Suriyeliler, Arz ve Talep Yanlı Analizler",* Ankara, Şubat, 2021, s.28 İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURİYELİLER (wordpress.com)

[146] Aygül Hasan Hüseyin, "Mülteci Emeğinin Türkiye İşgücü Piyasalarindaki Görünümü ve Etkileri" **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C,IX, No: XX, 2018. s.74

kaptanlık, dalgıçlık, arayıcılık, kılavuzluk, çarkçılık, katiplik, tayfalık" olarak belirlenmiştir.[147] Bu mesleklere sahip mülteciler Türkiye'de mesleklerini yerine getirememektedirler.

Diploma denklik süreçleri ile ilgili olarak, Suriyeli mülteciler ÇSGB'nın gerekli gördüğü meslekleri yapabilmek için diplomalarını sunmaları zorunludur. Geçici Koruma altında bulunan Suriyeli mültecilerin diploma denklikleri konusunda, YÖK tarafından kolaylaştırıcı pek çok karar alınmıştır

"Ülkelerinde savaş, ilhak veya işgal koşulları bulunduğundan Tanıma ve Denklik Yönetmeliği çerçevesinde ibraz etmeleri gerekli belgeleri ibraz edemeyen ya da diploma teyitleri yapılamayan başvuru sahipleriyle ilgili olarak savaş dönemi veya olağanüstü durum ile sınırlı kalmak ve belgelerin teyidi yazışmalarına cevap alınamaması durumunda geçerli olmak üzere"[148]

Geçici Koruma altında bulunan Suriyeli mültecilerde dahil olmak üzere, Suriye, Yemen, Filistin, Irak, Libya, Güney Sudan, Somali ve Kırım ülkelerinden gelen yabancılar belgelerin asıllarını sunamasalar dahi, YÖK tarafından belirlenen üniversitelerde kurulan Diploma ve Derece Tespit Kurulları incelemesi ile alan tespiti yapılabilmektedir. Suriyeli mülteciler diplomalarının asılları ve kopyaları ile başvuruda bulunabilirken hiçbir evrak teslim etmeden de denklik sürecini başlatabilmektedirler.[149]

Suriyeli mültecilerin yaşadığı göçün niteliğine bağlı olarak, sağlık hizmetlerinin sunulmasında yaşanan sıkıntıları gidermek, sayıların çoğalması ise eksik kalan personel ihtiyacının giderilmesi adına Suriyeli sağlık çalışanlarına özel olarak teorik ve pratik eğitimlerini tamamlamaları ile denklik süreci hızlandırılmıştır. AB ile Türkiye arasında Suriyeli göçmenlere sağlık hizmeti sunulmasına yönelik olarak

---

[147] Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Resmi web Sitesi, (Çevrimiçi), https://www.csgb.gov.tr/uigm/calisma-izni/turk-vatandaslarina-hasredilen-meslekler/ (Erişim tarih: 12.11.2022)

[148] Yıldız, Ayselin. "Suriye Uyruklu Öğrencilerin Türkiye'de Yükseköğretime Katılımları", **Yaşar Üniversitesi**, 2019, s.20

[149] Yıldız, Ayselin, and Ayca İzmirlioğlu, "Türkiye'de Yaşayan Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüsündeki Yabancıların Çalışma İzni, İş Sözleşmeleri, Diploma Denklik ve Meslek İcrasına İlişkin Durumlarının Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi" **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** 71.1,s.56

hazırlanan SIHHAT(Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi) projesi kapsamında Suriyeli sağlık çalışanları, Göçmen Sağlığı Merkezlerinde istihdam edilmektedir. Suriye göçünün mevcut durumu, gerçekleşme şekli ve mevcut durumda Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin sayılarının ciddi rakamlara ulaşması ile Suriyeli doktorları desteği kaçınılmaz bir hal almıştır. Suriyeli sağlık çalışanları, beş günlük teorik ve altı haftalık pratik eğitimlerini tamamlamalarının ardından, Mülteci Sağlığı Merkezlerinde hizmet vermeye başlamışlardır.[150]

Suriyeli mültecilerin kalıcı olma potansiyellerinin artması ile birlikte, yukarıdaki örnekte yaşanan durumun diğer profesyonel mesleklere aktarılması entegrasyon süreci için olumlu bir aşama kaydedebilir. Doktorlar gibi profesyonel mesleklere sahip mültecilerin, denklik ve iş bulma konusunda sıkıntı yaşamaları onları istihdamın dışarısına itmektedir. Nitelikli mültecilerin istihdama katılmaması, toplumdan uzaklaşma ve mesleki körelme yaşama tehlikeleri bir yana, ciddi bir potansiyele sahip olan nitelikli mülteci gücünün de istihdamdan engellenmesine sebep olmaktadır. Mülteci sağlık çalışanlarının, sağlık sistemine entegre edilmeleri ulusal otoritelerin koordinasyonunda ve ulusal ve uluslararası aktörlerin desteği ile işler ve sonuç verici bir sürece işaret etmektedir.[151]

Tablo 1.6. 2018 yılı itibari ile denklik verilen ilk beş ülke[152]

	LİSANS		YÜKSEK LİSANS	
	ÜLKE	**DENKLİK**	**ÜLKE**	**DENKLİK**
1	AZERBAYCAN	764	UK	319
2	SURİYE	596	ABD	309

[150] Ozekmekci, M., C. Ark Yildirim, and A. Komsuoglu. "The integration of Syrian refugee doctors into Turkish health system: a case of good practice in the field of refugee employment." **Arc Health Sci Res** 7, 2020, s.90

[151] Ozekmekci, M., C. Ark Yildirim, and A. Komsuoglu, a.g.e., s.92

[152] Açıkgöz, Ö. "Yükseköğretimde şeffaflık ve hesap verilebilirlik kapsamında diploma ve denklik: Dijital Dönüşüm", **Yüksek Öğretim Dergisi**. Ocak-Şubat-Mart, 11, ss.51-57.

3	BULGARİSTAN	282	ALMANYA	92
4	UKRAYNA	200	FRANSA	62
5	ABD	184	SURİYE	56

Tabloda görüldüğü üzere Suriyeli mülteciler lisans seviyesinde en fazla denklik sağlanan ikinci ülke, yüksek lisans seviyesinde ise en fazla denklik sağlanan beşinci ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Suriyeli mültecilerin mevcut sayıları değerlendirildiğinde sayıların oldukça düşük olduğu göze çarpmaktadır. Diploma denkliği meselesi ile ilgili olarak, Yıldız ve İzmirlioğlu, diploma denkliği ile doğrudan meslek icrası sağlayan alanların, ÇSGB, Mesleki Yeterlilik Kurumu(MYK), ilgili meslek odaları ve YÖK işbirliği ile düzenlenmesi ve eğitim hakkı ve çalışma hakkının gözetilmesi önemine dikkat çekmektedir.[153]

Bunların yanı sıra AB ve BM destekli çeşitli projeler ile mesleki eğitimi olmayan kimselere yönelik çeşitli kurslar düzenlenmekte ve istihdama ihtiyaç duyulan sektörlere eleman yetiştirilmektedir. Kalifiye mültecilerin uzmanlık alanlarında çalışmalarının önü açılmalı, kalifiye olmayan mültecilere yönelik ise özellikle istihdama ihtiyaç duyulan alanlara yönelik dil ve mesleki becerilerin kazandırılmasına öncelik verilmelidir. Çalışma alanında ücretler, çalışma saatleri ve iş güvenliği diploma denklikleri, önceki öğrenimin sayılması konularında düzenlemeler yapılmalıdır.

4.1.6.Önyargılar ve Göçmen Karşıtlığı

Suriyeli mültecilerin ekonomik hayata katılımının önündeki bir diğer engel toplumsal alanda oluşan önyargılar ve mülteci karşıtı söylemlerdir. Toplumun büyük bir kısmına hakim olan Suriyeli mültecilerin yerli vatandaşları işlerinden ettikleri düşüncesi, işverenler açısından mültecilerin çalıştırılması yönünde isteksizliğe

[153] Yıldız ve İzmirlioğlu, **a.g.e.,** 55-59.

sebebiyet vermektedir. Suriyelilerin iş piyasalarında daha fazla görünür olmaları, toplum tarafından işsizliğin sebebi olarak Suriyeli mültecilerin görünmesine ve toplumsal baskının artmasına sebep olmaktadır. Yerli halk ile Suriyeli mültecilerin yaşadıkları gerilimler, toplumsal dışlanma olgusunu doğurmuş ve bu dışlanma sosyo-ekonomik faktörlerden beslenmiştir.[154] Toplumsal dışlanmanın, toplum geneline yayılması ile mülteci karşıtı söylemlerde artış meydana gelmektedir. Bu durum kendisini hem toplumsal hayata katılımda, hem de çalışma hayatına katılımda göstermektedir.

Suriyeli mültecilerin işsizliği arttırdığı ve ekonomiyi olumsuz etkilediği yönünde çalışmalar bulunurken, ekonomiye olumlu katkılarını olduğu ve işsizliği arttırmadığı yönünde çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmalara bakıldığında, Bahçekapılı ve Çetin(2015)[155]'nin sonuçlarına göre Elazığ, Malatya, Tunceli, Bingöl, Konya, Kilis, Gaziantep ve Adıyaman gibi bazı illerde işsizliğin artırdığını ortaya koymaktadır. Ancak bu durumun tamamen Suriyeli mültecilerden kaynaklandığını söylemek olaya yanlış bakmaya sebep olacaktır. Suriyeli mültecilerin yerli işgücünün tercih etmediği işlere yönelmesinden dolayı işsizliği artırıcı değil, ekonomik kalkınmayı artıran etkisi olduğunu düşünen çalışmalarda bulunmaktadır.

TUİK'in verilerinde, 2008-2013 yılları arasında değişen işsizlik oranlarına bakıldığında Gaziantep, Adıyaman, Kilis gibi illerde işsizlik oranlarının düştüğü görülmektedir. Bu durum yerli işgücünün tercih etmediği işlerde bir canlanmaya sebebiyet verdiği yönünde değerlendirilmektedir ancak iş piyasaları Suriyelilerin ekonomiyi canlandırdığı yönünde bazı veriler sunarken, toplumsal alanda Suriyelilerin yerli işgücünü işinden ettiği düşüncesi hakim olmaya devam etmektedir.[156]

ORSAM'ın beş ilde yaptığı çalışmanın sonuçlarına bakıldığında ise, bu illerde kiraların ve tüketim mallarının genel fiyatlarında artış yaşanmış ve enflasyon oranları Türkiye genelinin üzerinde çıkmıştır. İşsizliğin yanı sıra pek çok ekonomik faktörün

[154] Kocadaş Bekir, "Suriyeli sığınmacılar ve çalışma hayatı: Sorunlar, tespitler ve öneriler." **Sosyolojik Düşün,** C.III No;I-II, 2018, s.6

[155] Bahcekapılı Cengiz ve Buket Cetin, "The impacts of forced migration on regional economies: The case of Syrian refugees in Turkey." **International Business Research,** C.VIII No;IX, 2015

[156] Man Fuat, " Günah Keçileri ya da Olağan Şüpheliler Olarak Suriyeliler" **Çalışma ve Toplum Dergisi**, C.III, 2016, s.1160

Suriyeli mültecilerin gelişinden etkilenmesiyle birlikte araştırmaya göre işini kaybeden kişiler, il bazında %40 ile %100 arasında değişen oranda, işlerini Suriyeli mülteciler sebebi ile kaybettiklerini düşünmektedirler.[157] Suriyeliler sebebi ile kaybettiğine inanmaktadır. Toplumsal alanda yaşanan kaygıların giderilmesi için Suriyelilerin işgücü piyasasına etkileri konusunda detaylı çalışmaların yapılması ve verilerin kamuoyu ile paylaşılması gerekmektedir. Ayrıca kamuoyunu bilgilendirici çalışmaların desteklenmesi ve artması gerekmektedir.

4.2. Düzenlenen Mesleki Eğitim Kursları ve İlişkili Projeler

Göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde en büyük sorunları iş bulma konusunda yaşanmaktadır. Göç eden bireylerin dil becerileri, mesleki becerileri, eğitim düzeyleri, göç edilen ülkenin ekonomik yapısı gibi pek çok etkenden ötürü iş bulmak zorlaşmaktadır. Yapılan çalışmalarda özellikle doğu ülkelerinden gelen mültecilerin iş riskinin daha fazla olduğu çünkü göç edilen ülkedeki işgücü piyasasına uygun yeterlilikte olmadıkları vurgulanmaktadır.[158] Ayrıca göçmenlerin işgücü piyasasında hangi sektörlerde var olacakları önemlidir.

Yabancıların çalışmalarının yasak olduğu meslekler "dişçilik, ebelik, hasta bakıcılık, eczacılık, veterinerlik, özel hastanede müdürlük, noterlik, avukatlık, özel güvenlik görevlisi, gümrük müşavirliği, kara sularında kaptanlık, dalgıçlık, arayıcılık, kılavuzluk, çarkçılık, katiplik, tayfalık" olarak belirlenmiştir.[159] Bunların dışında kalan meslekleri yapabilmeleri için çalışma iznine ve gerekli yeterliliğe ihtiyaçları olan Suriyeli mültecilere yönelik çeşitli meslek edindirme kursları verilmektedir. Meslek edindirme kurslarına katılan Suriyelilerin %30 gibi büyük bir çoğunluğu "giyim ve tekstil endüstrisi" ile "kuaförlük" alanlarında kurslara katılırken, diğer öne çıkan

[157] Öztürkler Harun ve Türkmen Göksel, "Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye ekonomik etkileri: Sentetik bir modelleme." **ORSAM Rapor,** No;196, 2015

[158] Ereş Figen, " Mesleki Eğitim Merkezine Devam Eden Göçmenlerin Meslek Kurslarına Yönelik Sorunları" **TÜBAV Bilim Dergisi**, C.X No;II, 2017, s.94

[159] Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Resmi web Sitesi, (Çevrimiçi), https://www.csgb.gov.tr/uigm/calisma-izni/turk-vatandaslarina-hasredilen-meslekler/ (Erişim tarih: 12.11.2022)

kurslar; bakım ve onarım hizmetleri, aşçı çıraklığı, kaynakçılık, ambalaj ve paketleme, pastacılıktır.[160]

Göç alan ülkeler açısından mülteciler istihdamına ihtiyaç duyulan sektörler için önemli bir kaynak olabilmektedirler. Suriyeli mülteciler Geçici Koruma Yönetmeliğindeki şartlara göre, kayıt olmalarından 6 ay sonrasında çalışma izni alabilmektedirler. Çalışma izni ile çalışma hayatına katılan mültecilerin, istihdamına ihtiyaç duyulan, ev sahibi toplumun tercih etmediği ve işverenlerin işçi bulmakta zorlandığı alanlara yönelmesi oldukça önemlidir. Bu sayede ev sahibi toplum üyeleri ile çalışma hayatında olumsuz kesişmeler önlenmiş, mültecilerin ekonomik hayata katkılarında olumlu bir ivme kazanılmış olacaktır. Eleman temininde en çok güçlük çekilen meslekler; makineci, satış danışmanı, beden işçisi, garson, kaynakçı, şoför, mobilyacı, güvenlik görevlisi, temizlik görevlisi meslekleri yer almaktadır.[161]

Çalışma hayatında gerekli olacak mesleki bilgi ve becerilerin kazandırılması amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının desteği ile mesleki eğitim kursları düzenlenmektedir. Bu kurslar aracılığı ile eleman ihtiyacı duyulan sektörlerde mültecilerin iş bulmalarına yönelik gerekli eğitimler verilmektedir. Mesleki Eğitim Merkezleri aracılığı ile yetişkin mültecilere mesleki eğitim hizmeti verilmektedir.

Göçmenler istihdamına ihtiyaç duyulan sektörler için verimli aktörler olabilmektedirler. Türkiye'ye 2011 yılında göç eden Suriyelilere yönelik mesleki becerilerin kazandırılmasına yönelik olarak çeşitli kurslar düzenlenmektedir. Özellikle istihdamına ihtiyaç duyulan alanlarda işverenlerle ortak yapılan projeler ile ekonominin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, yerel aktörlerin çabaları ile düzenlenen kurslar ile birlikte göçmenlerin işgücü piyasasına girişleri kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır.

Suriyeli mültecilere yönelik olarak verilen dil, sağlık, barınma ve meslek edinme hizmetlerinin yanı sıra yapılan ayni ve nakdi yardımlar da

---

[160] **TEPAV** *"İşgücü Piyasasında Suriyeliler, Arz ve Talep Yanlı Analizler",* Ankara, Şubat, 2021, s.26 İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURİYELİLER (wordpress.com)

[161] Kutlu, Mehtap. "Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Türkiye'nin Makroekonomik Dengelerine Etkisi." **Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi** 3.1 (2019), s.28

bulunmaktadır. Yerel ve uluslararası sivil toplum örgütlerinin yapmış oldukları eğitim, giyim, temel gıda ve nakdi yardımlar bulunmaktadır. Bu yardımlar içerisinde en bilineni Avrupa Birliği tarafından finanse edilen Sosyal Uyum Yardım(SUY) programıdır. SUY kapsamında Kızılay kart aracılığı ile Geçici Koruma Altında bulunan yaklaşık 1.8 milyon kişiye nakdi yardım yapılmaktadır.[162] Yardımların pek çoğu ihtiyaç ve muhtaçlık durumlarına göre sunulmaktadır. Türkiye Ekonomi politikaları Araştırma Vakfı(TEPAV) yapmış olduğu, İşgücü Piyasasında Suriyeliler isimli çalışma sonuçlarına bakıldığında, Kızılay Kart (SUY) Programına dahil olup aynı zamanda kayıt dışı ekonomide çalışan %49 katılımcı olduğu görülmüştür.[163]

Suriyeli mültecilerin istihdamı konusunda pek çok proje geliştirilmektedir. Ulusal, uluslararası veya yerel aktörlerin finansmanını veya yürütülmesini sağladığı pek çok proje hayata geçirilmiştir. Bu projelerin tamamının incelenmesinin mümkün olmaması sebebi ile seçilen birkaç proje ve etki alanlarına dair bir değerlendirme yapılacaktır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 2017 yılından itibaren toplamda 9 proje yürütülmektedir. Projeler işgücü piyasasına katılımının desteklenmesi, girişimcilik ve iş yaratmanın desteklenmesi, kadınlar ve çocuklara yönelik projeler olmak üzere hem Suriyeli mültecilerin hem de Türk vatandaşlarının ekonomik entegrasyonları konusunda destekleyici projeleri içermektedir. Bu projelerin dördü Aralık 2022 itibari ile halen devam etmektedir.

Bu kapsamda "Geçici Koruma Sağlanan Suriyeliler ve Türk Vatandaşları İçin İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Desteklenmesi" projesi hayata geçirilmiştir. Finansmanını Alman Federal Cumhuriyetinin üstlendiği ve Uluslararası Çalışma Örgütünün yürüttüğü proje kapsamında, işgücü piyasasına erişimin kolaylaşması, işgücü piyasasına uygun becerilerin kazandırılması ve güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

[162] Kızılay Kart Online (Çevrimiçi) https://kizilaykart.org/tr/ (Erişim Tarihi: 24.06.2021)
[163] **TEPAV** *"İşgücü Piyasasında Suriyeliler, Arz ve Talep Yanlı Analizler",* Ankara, Şubat, 2021, s.24 İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURİYELİLER (wordpress.com)

Proje ILO Türkiye ofisi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı(ÇSGB), Sosyal Güvenlik Kurumu(SGK) ve Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü ortaklığında ilerlemekte ve esnaf ve zanaatkarlar odaları ve yerel yönetimler işbirliği ile ilerletilmektedir.[164]

Proje İşyerinde Mesleki Eğitim ve Gelişim Programı (İŞMEP) ve Bilgi Merkezleri (BİLMER), Kayıtlı İstihdama Geçiş (KİGEB) olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır.

İşyerinde Mesleki Eğitim ve Gelişim Programı (İŞMEP) ile Suriyeliler ve Türk vatandaşları arasından iş arayanların mesleki eğitimlerine erişim sağlanmakta ve işverenlerin nitelikli işgücüne ulaşması sağlanmaktadır. Program, aylık ücret desteği, sosyal güvenlik primi, çalışma izin harcı gibi yan destekleri de içermektedir. Kadınlara ayrıca çocuk bakım hizmetleri, engelli bireyler içinse ulaşım kolaylıkları sağlanmaktadır. Proje, Gaziantep, Adana, Ankara, Denizli ve Bursa illerinde uygulamaya geçirilmiştir.

Bilgi Merkezleri (BİLMER) aracılığı ile kayıt dışı esnaf ve zanaatkarların kayıtlılığa geçiş süreçlerine destek verilmesi, işgücü piyasasındaki kural ve düzenlemelere ilişkin farkındalık yaratılması, çalışma izni başvuru desteği, eğitim ve istihdama yönelik yönlendirmeler yapılmaktadır. Çalışma kapsamındaki illerde Bilgi Merkezleri kurulmuştur.

Kayıtlı İstihdama Geçiş Programı (İŞMEP) bileşeni ile, işverenlere kayıtlı istihdam için destek vermektedir. İşverenlere yönelik olarak, altı aylık süre ile destek ödenmesi, Suriyeli çalışan kişi sayısına göre bir defaya mahsus çalışma izni harcı desteği, idari ve mali destekler, SGK primleri ödemeler gibi maddi destekler yapılmıştır. KİGEP ofisleri SGK İl Müdürlükleri bünyesinde faaliyet göstermektedir

Proje 2023 Haziran'a kadar devam edecektir. Proje kapsamında İŞMEP aracılığı ile en az 2.000 katılımcının mesleki becerilerinin geliştirilmesi, Bilgi Merkezleri ile 12.400 işgücü piyasası danışmanlığı verilmesi, KİGEP aracılığı ile

[164] Uluslararası Çalışma Örgütü web sitesi (Çevrimiçi) Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları için İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Desteklenmesi (ilo.org) (Erişim Tarihi: 06.11.2022)

10.000 kişinin sosyal güvenlikten yararlanması hedeflenmektedir. Projenin her bir bileşeninden eşit sayıda Suriyeli ve Türk vatandaşı yararlanacaktır.

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından devam edilen bir diğer proje ise "Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar İçin İş Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları Projesi"dir. AB tarafından fonlanan proje, Ankara, İstanbul, Bursa, Konya, Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, Mersin ve Hatay illerinde uygulanmakta olup, yaklaşık olarak 12.600 Suriyeli mülteci ve 4.300 ev sahibi topluluk üyesinin yararlanması beklenmektedir. Projenin hedef kitlesi, başta gençler ve kadınlar olmak üzere Suriyeliler ve ev sahibi topluluklar, merkez ve taşra düzeyindeki devlet kurumları, belediyeler, işçi ve işveren kuruluşları olarak belirlenmiştir.[165]

Proje kapsamında birincil olarak işgücü piyasası ihtiyaçlarına uygun becerilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, mesleki ve işgücü piyasası becerileri eğitimlerinin uygulanması, kamu istihdam hizmetleri hakkında eğitimlerin düzenlenmesi, çırak adayların eşleştirilmesi ve çıraklık sistemine yönlendirilmesi, girişimcilik eğitimlerin uygulanması gibi hedefler ve aktiviteler ortaya konulmuştur.

İkincil olarak istihdam yaratmanın desteklenmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, çalışma izni harçları ve SGK primleri gibi yerel ekonomik kalkınma analizleri yapılmakta, işletme kurma ve genişletme konularında danışmanlık hizmetleri sunulmakta, mevcut işletmeler için sürdürülebilirlik ve insana yakışır işler hakkında eğitimler verilmekte, teşvik programları sunulmaktadır.

İşgücü piyasasına yönetişim mekanizmalarının desteklenmesi kapsamında ise, ilgili paydaşların personeli için tematik çalıştayların düzenlenmesi, yerel ve uluslararası düzeyde savunuculuk çalıştaylarının düzenlenmesi ve ilgili paydaşların temsilcileri için eğitim programların geliştirilmesi ve uygulanması için çalışmalar yapılmaktadır.

[165] Uluslararası Çalışma Örgütü web sitesi (Çevrimiçi) Suriyeli Mülteciler: Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar için İş Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları Projesi (ilo.org) (Erişim Tarihi: 06.11.2022)

Bir diğer proje, "İnsana Yakışır Geçim Fırsatlarıyla Dayanıklılığı ve Sosyal Uyumun Desteklemesi Projesi" dir. Proje kapsamında, insana yakışır işe erişimin yanı sıra, insana yakışır iş ilkelerine dayanan kapsayıcı ekonomik büyümeyi destekleyerek, mülteciler ve ev sahibi toplumun sosyal uyumunun güçlendirilmesine odaklanmaktadır.[166] Türkiye'nin Onbirinci kalkınma planı ile uyumlu olarak geliştirilen projenin amacı, herkese eşit fırsat sağlamak, ayrımcılığı önlemek, çalışanları korumak ve sosyal diyaloğu desteklemektir. Türkiye'de onbeş farklı ilde kadınlar ve gençler önceliğinde hayata geçirilen proje ABD nufüs ve göç ve mülteciler bürosu tarafından fonlanmaktadır.

İnsana Yakışır Geçim Fırsatlarıyla Dayanıklılığı ve Sosyal Uyumun Desteklemesi Projesi geliştirilmiş istihdam, sosyal uyum, ev sahibi topluluk üyelerinin işgücü piyasasına daha iyi erişimi, sürdürülebilir gelir ve iş yaratma yoluyla mülteciler ve ev sahibi toplulukların daha iyi gelir olanaklarının sağlanmasına odaklanmaktadır.

Mülteciler Derneği, Meksa Vakfı ve Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından Sultanbeyli belediyesi işbirliği ile mesleki eğitim kursları düzenlenmektedir. Kurs sürecinden katılımcılara 35 tl günlük maddi destek, devam günleri baz alınarak ödenmektedir.[167] Bursa ili özelinde Uludağ Üniversitesi Sürekli Eğitim ve Uygulama Araştırma Merkezi(USEM) ile Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Merkezi (IMPR) tarafından, otomotiv ve imalat sanayisine yönelik pek çok kurs hizmete geçirilmiştir.

Figen Ereş tarafından yapılan "Mesleki Eğitim Merkezine Devam Eden Göçmenlerin Meslek Kurslarına Yönelik Sorunları"[168] isimli çalışma sonuçlarına göre, mesleki eğitimde dil sorunu başlıca öne çıkmaktadır. Pek çok mülteci, özellikle gençler ve kadınlara yönelik açılan kurslarda kursları mesleki eğitim öğrenmek amaçlı değil aylık maddi kazanç sağlamak amaçlı tercih edildiği görülmektedir. Kursların

[166] Uluslararası Çalışma Örgütü web sitesi (Çevrimiçi) İnsana Yakışır Geçim Fırsatlarıyla Dayanıklılığı ve Sosyal Uyumu Destekleme Projesi (ilo.org) (Erişim Tarihi: 06.11.2022)

[167] Mülteciler Derneği web sitesi (Çevrimiçi) Türk Vatandaşları ve Suriyeliler için Mesleki Eğitim Kursları – Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (multeciler.org.tr) (Erişim Tarihi : 07.11.2022)

[168] Ereş, Figen "Mesleki eğitim merkezine devam eden göçmenlerin meslek kurslarına yönelik sorunları." **TÜBAV Bilim Dergisi** 10.2, 2017.

süresinin yeteri kadar olmaması, uygulamalı eğitimlere yeterince yer verilmemesi, kurs içeriklerinin yetersiz olması çalışmanın diğer sonuçlarıdır.

Mesleki eğitim kursu katılımcılarının, eğitim bittikten sonrada takip edilmesi, gerekli teşviklerin ve maddi desteklerin sağlanması oldukça önemlidir. Katılımcıların önceden tanınması, yeterli dil eğitimlerinin tamamlanması ve kurslara bu doğrultuda yönlendirme yapılması da bir diğer önemli konudur.

Suriyeli mültecilerin ekonomik entegrasyonların desteklenmesi, nitelikli işgücü kazanımı, girişimcilik faaliyetleri, kadınların işgücüne katılımı gibi alanlarda daha pek çok proje ve çalışma yerel ve uluslararası örgütlerin desteği ile devam etmektedir. Ancak tüm projelere detaylı yer verilmesi mümkün değildir.

Çok sayıda program yürütülmesine rağmen saha araştırmalarına bu programlara dair veriler kısıtlı yansımaktadır. Türkiye Ekonomi politikaları Araştırma Vakfı(TEPAV) yapmış olduğu, İşgücü Piyasasında Suriyeliler isimli çalışma sonuçlarına bakıldığında katılımcıların %92'si herhangi bir meslek edinme kursuna katılmamıştır.[169] Sürdürülebilir iş hayatı çerçevesinde mülteciler için meslek edinme kursları oldukça önemlidir. Özellikle herhangi bir meslek sahibi olmayan gençler ve kadınların çalışma hayatına katılımları konusunda büyük önem arz etmektedir.

[169] **TEPAV** *"İşgücü Piyasasında Suriyeliler, Arz ve Talep Yanlı Analizler",* Ankara, Şubat, 2021, s.25 İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURİYELİLER (wordpress.com)

SONUÇ

Göç tarihsel bir olgu olmakla beraber, günümüzün en önemli meselelerinden biridir. Suriye'de başlayan iç karışıklıkların ardından yaklaşık 300-400 Suriyeli sığınmacının 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay Cilvegözü sınır kapısına gelmesi, Türkiye'nin göç politikaları açısından farklı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Türkiye Suriye iç savaşının sonucunda yaşanan göç akınından en çok etkilenen ülke olmuştur ve bugün 4 milyona yakın mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Sürecin giderek uzaması ve nasıl sonuçlanacağının halen belirsizliğini koruması sebebi ile, göçü sınır bölgelerde tutmak imkansız hale gelmiştir. Bugün geldiğimiz noktada Suriyeli mültecileri, Türkiye'nin her ilinde görmek mümkündür. Suriyeli mültecilerin şehirlerde görünürlüğünün artması ile kalıcı entegrasyon çalışmalarının yapılması elzem hale gelmiştir.

Ekonomik entegrasyon süreci göçmenlerin iş piyasasına uygun kanallar ile katılması ve sürdürülebilir geçim kaynaklarına ulaşarak kendi kendilerine yetecek maddi imkanlara ulaşmalarını kapsamaktadır. Ekonomik hayata dahil olan göçmenlerin sosyo-kültürel alanda daha çabuk kabul görmeleri mümkündür. İş piyasalarına uygun kanallar aracılığı ile dahil olmaları önemlidir. Hak kayıplarının yaşanmaması için ev sahibi toplumdaki politika yapıcıların bu alanları yasal olarak düzenlemeleri ve gerekli denetimlerin yapılması önemlidir.

Tezin ana fikri, ekonomik entegrasyonunu sağlayan mültecilerin, sosyal ve kültürel entegrasyon basamaklarında daha başarılı olacaklarını savunmaktadır. Çeşitli maddi yardımlar ile hayatına devam eden mültecilerin çalışma hayatına katılmaları zorunludur. Her ne kadar göç dalgasının ilk zamanlarında sınır bölgelerde çadır kentlerde mülteciler kontrol altında olsalar dahi, çok kısa sürede göç sınır şehirlere ve sonrasında tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Göçmenlerin Türk toplumunda daha hızlı kabul görmeleri için sürdürülebilir ekonomik özgürlüklerini elde etmeleri de gerekmektedir. İstihdam konusu ekonomik entegrasyonunun en çok ilgilenilen alanıdır. İstihdam, mültecilerin geleceğe yönelik planlar yapması ile ilgili olduğu için entegrasyon konusunda motivasyonları artacaktır. Ekonomik entegrasyonun temeli

mültecilerin çalışma hayatında doğru kanallar aracılığı ile istihdam edilmesidir. İstihdamın kayıt dışı ekonomiden ziyade, doğru kanallar aracılığı ile kayıtlı hale taşınması ise, hem mültecilerin yaşayacakları sorunların giderilmesinde hem de ev sahibi toplumun mültecilerin ekonomiye katılımları ile elde edeceği kazançların değerlendirilmesi açısından gereklidir.

Sonuç olarak bugün geldiğimiz noktada göç olgusunu tek taraflı olarak ele almak mümkün değildir. Göç kavramı artık yalnızca ne göç eden insanların ne de göç edilen ülkenin problemi olmaktan çıkmıştır. Göç coğrafi bir olgu olmasının yanı sıra sosyolojik bir olgudur. Göçün boyutu ne olursa olsun sosyolojik ve ekonomik etkileri gün geçtikçe daha etkili bir hale gelmektedir. Özellikle kitlesel göçler toplumsal yapıda büyük ölçüde değişikliklere sebep olmaktadır. Bu değişiklikler bir sorun olmakla birlikte çeşitli fırsatları da içerisinde barındırmaktadır. Göç eden kişiler ev sahibi toplum açısından bazı fırsatlar ve sorunlar ortaya koymaktadır. Entegrasyon basamaklarının doğru ilerlemesi ise fırsatların açığa çıkması açısından önemlidir. Entegrasyonun sağlanması için, tüm basamakların eksiksiz giderilmesi gerekmektedir. Ekonomik entegrasyonu sağlanmış mülteciler diğer entegrasyon basamaklarında daha az sorunla karşılaşacaktır. Entegrasyon hem göçmen bireyler hem de ev sahibi toplumun bireyleri açısından büyük önem taşımaktadır. Ekonomik entegrasyon başarılı bir entegrasyon sürecinin en önemli adımıdır. Sosyal ve kültürel entegrasyonun sağlanması uzun vadeli bir süreci ifade ederken, ekonomik entegrasyon ise daha hayati ve öncelikli bir konudur.

Mültecilerin Ekonomik Uyumu başlıklı tez ile, ekonomik entegrasyon ile ilgili temel kavramları, alanda yapılan çalışmaları ve araştırmaları tartışarak bir durum tespiti yapılmıştır. Konunun farklı parametrelerini genel bir çerçeve içinde değerlendirmek ilgili alanda örnek olay olarak çalışılan Türkiye'deki Suriyelilerin ekonomik entegrasyonu ile ilgili bir yol haritası sunulmuştur. Suriyeli mültecilerin ekonomik entegrasyonları ile ilgili olarak yaşadıkları sorunlar altı başlık altında incelenmiş ve araştırma bulguları karşılaştırmalı olarak incelenerek bir değerlendirme sunulmuştur. Temel olarak, hukuki sorunlar, dil engelleri, kayıtsız istihdam sonucu ortaya çıkan problemler, kadınlar ve çocukların ekonomiye katılımlarına dair sorunlar, diploma denklikleri ve önceki öğrenmenin tanınmasına dair sorunlar ve Suriyeli

mültecilere yönelik önyargılar olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma sonucu bulgularına bakıldığında; Mültecilerin çalışma hayatına katılımları konusunda yalnızca yasal düzenlemelerin ve desteklerin sağlanması değil aynı zamanda çeşitli kanallar aracılığı ile bu konularda bilgilendirme çalışmalarının yapılması da elzemdir. Pek çok mülteci çalışma izin başvuruları ve çalışma süreçleri hakkında yeterli bilgiye sahip değildir. Çeşitli yerel, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların sürdürülebilir ekonomik entegrasyon, çalışma hayatına kayıtlı yollar ile katılım konusunda çalışmaları ve bilgilendirici servisleri bulunmaktadır. Bu tarz bilgi masalarının arttırılması, yalnızca Suriyeli mültecilerin değil, işverenler ve ev sahibi toplumunda kayıtlı ekonominin getirileri konusunda bilgilendirilmeleri önemlidir. İşverenlerin üzerinde oluşan çeşitli maddi ve manevi yüklerin hafifletilmesi, destekleyici çalışmaların arttırılması amacıyla projelerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bir diğer konu Suriyeli göçmen girişimcilerin ekonomik entegrasyona dahil olmalarıdır. Göçmen girişimcilik faaliyetlerinde yaşanan bürokratik engellerin kaldırılması önemlidir. Göçmen girişimcilerin devlet ile iletişimlerini korumaları, girişimcilik alanlarının büyümesine, ulusal ve uluslararası ticaret faaliyetlerinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Göçmen kadın girişimciliğinin desteklenmesi, kadınların işgücü piyasasında varlığına katkı sağlayarak, kurulan işletmeler aracılığı ile Suriyeli kadınların ekonomik ve sosyal entegrasyonlarının tamamlanmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca kayıt dışı yürütülen girişimcilik faaliyetleri ekonomik entegrasyon önünde sınırlayıcı bir etkiye yol açmaktadır. Girişimcilik alanını küçültmekte, devlet ile ilişkileri sınırlamakta ve göçmenleri etnik alanlarında kalmaya zorlamaktadır. Girişimcilik adımlarının kayıtlı ekonomi üzerinden ilerlemesi için çeşitli destekler ve yardımlar sağlanarak, ekonomik entegrasyona katkı sağlanmalıdır.

Bir diğer önemli mesele ise, mesleki eğitime yönelik kurslardır. Yerel, ulusal, uluslararası pek çok kurum aracılığı ile Suriyeli mültecilerin çalışma hayatına katılımlarını desteklemek amaçlı pek çok kurs hizmete sunulmuştur. Ancak kurslara katılım genellikle, kurs süresince ödenen maddi yardımdan kaynaklı olmakta, kursun bitiminde alınan eğitimle alakalı çalışma hayatına katılım düşük düzeyde kalmaktadır. Bu konuda hem kurs esnasında hem de sonrasında iş bulma konusunda desteklerin arttırılması elzemdir.

Yaşanan diğer bir sorun ise her zaman önceki öğrenmenin bugüne taşınamamasıdır. Saha verileri bu noktada tabloda olumsuzluklar olduğunu göstermektedir. Suriyeli mültecilerin ekonomiye dahil olurken yaşadıkları diploma denkliği ve önceki öğrenmenin tanınmaması sorunu, mültecilerin eğitim seviyelerinin altında işlerde çalışmalarına veya istihdama dahil olmamalarına sebebiyet vermektedir. Nitelikli mültecilerin istihdama katılmaması, toplumdan uzaklaşma ve mesleki körelme yaşama tehlikeleri bir yana, ciddi bir potansiyele sahip olan nitelikli mülteci gücünün de istihdamdan engellenmesine sebep olmaktadır. Suriyeli sağlık çalışanlarına özel olarak teorik ve pratik eğitimlerini tamamlamaları ile denklik süreci hızlandırılmıştır. Suriyeli mültecilerin kalıcı olma potansiyellerinin artması ile birlikte, yukarıdaki örnekte yaşanan durumun diğer profesyonel mesleklere aktarılması entegrasyon süreci için olumlu bir aşama kaydedebilir.

Entegrasyon konularında önemli adımlardan bir diğeri ise, ev sahibi toplum ile mültecilerin çalışma hayatına katılımları konusundaki önyargıların giderilmesidir. Mültecilerin ekonomiye dahil olmalarındaki engeller tespit edilmeli ve buna uygun projeler geliştirilmelidir. Literatürde yapılan temel çalışma bulgularının gösterdiğine göre, Suriyelilerin ekonomiye katılımda yaşadıkları temel zorluklar diploma denklikleri, yasal zorlukların yanı sıra sosyal mesafeler ve önyargılardır. Suriyeli mültecilerin Türkiye'de kalma konusunda eğilimlerinin artması ekonomik entegrasyon ile doğrudan ilintilidir. Sosyal mesafenin açılmaması, Suriyeli mültecilerin kendi kendine yeterlilik ve sürdürülebilir maddi kaynaklarının devamlılığı için ekonomik entegrasyonun önemi oldukça fazladır.

Literatürde yapılan temel çalışma bulguları gösteriyor ki, Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de çeşitli ağlar aracılığı ile bağlantı kurdukları ortaya konmuştur. Göç teorilerine göre benzer süreçlerden geçmiş veya aynı soydaşlık bağına sahip mültecilerin geldikleri ülkelerde çeşitli ağlar kurdukları bilinmektedir. Literatürde yapılan temel çalışmalar incelendiğinde Suriyeli mültecilerin iş bulma, yasal süreçlerde bilgi alma, kalacak yer ayarlama gibi temel ve hayati ihtiyaçları konularında göçmen ağları aracılığı ile hareket ettiklerini göstermektedir.

Kadınlar ve çocukların ekonomik alanda yaşadıkları sorunlara bakıldığında çok daha kötü ve zor şartlarda çalıştıkları görülmektedir. Kadınların aile içi yaşadıkları

psikolojik durumları, savaş sonrası travmaları dikkate alınmalı, psikolojik danışmanlık hizmetleri arttırılmalı, doğum kontrol yöntemleri ve çocuk ve anne bakımı üzerine eğitimler verilmelidir. Çocuk ve kadın emeğinin çalışma hayatında kayıt dışı olarak yer almasının önüne geçilmeli, özellikle 15 yaş altı çocukların iş hayatından okul hayatına geçişleri konusunda düzenlemeler yapılmalıdır. Genel olarak tüm dünyanın en önemli sorunlarının başında gelen göç ve mültecilik meselesinde entegrasyon çalışmalarının arttırılması, göçe çok boyutlu olarak bakılması ve ekonomik entegrasyon çalışmalarının öncelikli alan olarak belirlenmesi önemlidir. Ekonomik entegrasyon alanında karşılaşılan temel problemler belirlenmeli bir yol haritası çizilerek, entegrasyon meselesi çok boyutlu olarak ele alınmalıdır.

Sonuç olarak; Suriyelilerin entegrasyonu meselesi kaçınılmaz bir gerçekliktir. Mevcut sorunların çözülmesi ancak, doğru entegrasyon çalışmaları ile mümkün olacaktır. Her Suriyeli haneden en az bir kişinin çalışma hayatına katıldığı ve Suriyeli mültecilerin ekonomik hayata katılımlarının her geçen gün arttığı bilinmektedir. Ulusal, uluslararası ve yerel aktörlerin katılımları ile ekonomik entegrasyon süreçlerinin doğru kanallar aracılığı ile yürütülmesi ileride ortaya çıkacak pek çok sorunun giderilmesi açısından oldukça önemlidir. Ekonomiye katılımın kaçınılmaz olduğu bu dönemde belirsizliklerin giderilmesi, konuya bütüncül ve sistematik bakış açısının getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, Nermin: **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, Vol:1, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

Açıkgöz, Ö. "Yükseköğretimde şeffaflık ve hesap verilebilirlik kapsamında diploma ve denklik: Dijital Dönüşüm", **Yüksek Öğretim Dergisi**. Ocak-Şubat-Mart, 11, ss.51-57.

Adıgüzel, Yusuf: "Diyasporadaki Kimlik Algılamalarına Göç Tipinin Etkisi: Almanya ve İngiltere Türk Toplumlarının Karşılaştırması" **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, C.III, No:20, 2010, 97-119.

Ağır, Osman: "Türkiye'deki Suriyelilere sağlanan kamusal hizmetlere yönelik bir değerlendirme." **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.VIII No;II, 2018, 121-128.

Alba, Richard, and Victor Nee: "Rethinking assimilation theory for a new era of immigration." **International migration review**, C.XXXI, No:4, 1997, 826-874.

Akdemir, A. Müslim: "Küreselleşme ve kültürel kimlik sorunu." **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** C.III, No:1, 2004, 43-50.

Akpınar, Teoman: "Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar." **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, C.III No;III, 2017, 16-29.

Aksoy, Erdal: "Türkiye'deki Suriyeli Göçmen Çocukların Okullaşma Durumları", **Akademik Hassasiyetler,** C.VII No:XIV, 37-51.

Akyiğit, Handan, and Baki. Zeynep. "Sosyal Sermayenin Göç ve Etnik Girişimcilik Üzerindeki Etkisi; İzmir'deki Suriyeli Küçük Girişimciler" **Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi** 9.1: 67-88.

Atasü-Topcuoğlu, Reyhan. "Syrian refugee entrepreneurship in Turkey: Integration and the use of immigrant capital in the informal economy." **Social Inclusion** 7.4, 2019, 200-210

Aygül, Hasan Hüseyin: "Mülteci Emeği nin Türkiye İşgücü Piyasalarindaki Görünümü ve Etkileri" **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C,IX, No: XX, 2018, 68-82.

Bahcekapili, Cengiz, and Buket Cetin: "The impacts of forced migration on regional economies: The case of Syrian refugees in Turkey." **International Business Research**, C.VIII, No:9, 1-15.

Bakker, Linda, Jaco Dagevos, and Godfried Engbersen: . "The importance of resources and security in the socio-economic integration of refugees. A study on the impact of length of stay in asylum accommodation and residence status on socio-economic integration for the four largest refugee groups in the Netherlands." **Journal of International Migration and Integration**, C.XV, No:3, 2014, 431-448.

Bartram David, Maritsa V. Poros, and Pierre Monforte: **Göç Meselesinde Temel Kavramlar,** Ankara: Hece İnceleme, 2017.

Bloch, Alice: "Refugees in the UK labour market: The conflict between economic integration and policy-led labour market restriction." **Journal of Social Policy,** C.XXXVII, No: 1, 2008, 21-36.

Bostan, Hakan: "Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin uyum, vatandaşlık ve iskân sorunu." **Göç Araştırmaları Dergisi,** C.IV, No: II, 2018, 39-88.

Bozkurt, Kutluhan: "Geri kabul ve vize serbestisi anlaşması," **Türkiye Barolar Birliği Dergisi,** No:125, 387-408.

Bulcha, Mekuria **Flight and integration: Causes of mass exodus from Ethiopia and problems of integration in the Sudan**, Nordic Africa Institute, 1988

Castles, Stephen, Mark J. Miller: **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, (çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.

Çağlar,Ali, Abdülkadir Onay: "Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz", **Göç ve uyum**, Ed. by. B. Şeker; İ. Sirkeci ve M. Yüceşahin, 2015, 39-76.

Çaha,Ö., Komsuoğlu Çıtıpıtıoğlu,A., Adıgüzel,Y., Demir,A. O., & Altınkoz, O. "İstanbul göçmen girişimci haritası: göçmenlerin istihdama ve ekonomiye katkısı", **Uluslararası Göç ve Mülteci Derneği (İMRA)**, Ağustos, 2020,

Çelik, Didem Şahal, Sühal Şemşit: "Türkiye–Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmasının Uygulanmasında Suriyelilerin Etkisi ve Rolü." **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** No:18, 66-84.

Çetin, İhsan: "Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği**." Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XV No:IV, 2016, 1001-1016.

Danış, Aslı Didem: "Yeni göç hareketleri ve Türkiye," **Birikim Dergisi**, No:184-185, Ağustos-Eylül 2004, 216-224.

Dedeoğlu, Saniye: "Yoksulluk Nöbetinden Yoksulluk Rekabetine, Türkiye'de Mevsimlik Tarım Üretiminde Yabancı Göçmen İşçiler", **Kalkınma Atölyesi,** Ankara, 2016, 37-68.

Demirhan, Yılmaz, and Seyfettin Aslan: "Türkiye'nin sınır ötesi göç politikaları ve yönetimi." **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi,** C.V, No.1, 2015, 23-62.

Duruel, Mehmet: "Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Etkileri Fırsatlar ve Tehditler." **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C.III, No:II, 2017, 207-222.

Eke, Hasan Hüseyin Aygül- Erdal: **21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi**, Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.

Ekici, Süleyman, Gökhan Tuncel: "Göç ve insan", **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi,** C.5, No:1, 2015, 9-22.

Ekşi, Nuray: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, Cilt:77, No:1, 343-370.

Erdogan.Mahmut , and Mustafa Unver. "Determinants of foreign direct investments: Dynamic panel data evidence." **International Journal of Economics and Finance** 7.5 ,2015.

Erdoğan, Murat ve Çorabatır, Metin: ''Suriyeli Mülteci Nüfusunun Demografik Gelişimi, Türkiye'deki Eğitim, İstihdam ve Belediye Hizmetlerine Yakın Gelecekte Olası Etkileri'' **UDRA Pogramme Research Panel**, s.37, (Çevrimiçi) https://igamder.org/TR/igam/suriyeli-multeci-nufusunun-demografik-gelisimi-turkiyedeki-egitim-istihdam-ve-belediye-hi zmetlerine-yakin-gelecekte-olasi-etkileri-raporu%E2%80%99 (Erişim Tarihi:18.01.2021)

Erdoğan, M. Murat, and Can Ünver: "Perspectives, expectations and suggestions of the Turkish Business Sector on Syrians in Turkey". **TISK**, 2015, (Çevrimiçi) https://www.tisk.org.tr/yayin/1262903466-perspectives-expectations-and-suggestions-of-the-turkish-business-sector-on-sy rians-in-turkey---2010.pdf (Erişim Tarihi.18.01.2021)

Erdoğan, Murat, "Syrian Refugess in Turkey", 2019, (Çevrimiçi) 5d3d4091-e56d-3c42-2a9c-4e7f5d98706f (kas.de) (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Erdoğan, Murat; Ereş, Figen: "Suriyeliler Barometresi, Suriyelilerle Uyum İçerisinde Yaşamın Çerçevesi", **UNHCR Rapor**, 2020, Syrians Barometer-2020-TR (2).pdf

"Mesleki Eğitim Merkezine Devam Eden Göçmenlerin Meslek Kurslarına Yönelik Sorunları" **TÜBAV Bilim Dergisi**, C.X No;II, 2017, 93-101.

Ergün, M.Serkan: "Mültecilerin Ekonomik Entegrasyonu, Avrupa Birliği ve Türkiye Özelinde", Gaziantep Üniversitesi, **Yüksek Lisans Tezi**, 2019.

Erkal, Mustafa E., Burhan, Baloğlu, and Filiz Baloğlu: **Ansiklopedik sosyoloji sözlüğü**, Der Yayınları, 1997.

Esser, Hartmut: "Does the "New Immigration Require a New Theory of Intergenerational Integration? 1" **International Migration Review**, C.XXXVIII, No:3, 1126-1159.

Gılbert, Geoff: "Is Europe Living Up to Its Obligations to Refugees?", **The European Journal of International Law,** C.XV, No:5, 2004, 963-987.

Güleç, Cansu: "Avrupa Birliği'nin göç politikaları ve Türkiye'ye yansımaları", **Tesam Akademi Dergisi**, C.II, No:2, Temmuz 2005, 81-100.

Güllüpınar, Fuat: "Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme." **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, C:II, No:4, 2012, 53-85.

Güner, Cemil: "İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.XXXXXVI, No:4,

2007, 81-109.

Hopyar, Zehra: "Avrupa'nın Mülteci Politikası" **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi,** C.II, No:3, 2016, 59-67.

İçduygu, Ahmet, and Eleni Diker: "Labor Market Integration of Syrians Refugees in Turkey: From Refugees to Settlers." **Göç Araştırmaları Dergisi**, C.III, No:1, 2017, 12-35.

İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya: "**Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023 Ulus devlet Oluşumundan Ulus ötesi Dönüşümlere**" . Ahmet İçduygu, Sema Erder, Ömer Faruk Gençkaya (Ed.). MireKoç, İstanbul, 2019.

İnce, Celal: "Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme." **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, C:11, No:18, 2019, 2579-2615.

İnat, Kemal: ''Almanya'nın Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası'', **Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstütüsü**, 2016, (Çevrimiçi),(ErişimTarihi:18.01.2021) https://ormer.sakarya.edu.tr/20,3,,50,almanya_nin_suriyeli_multecilere_yonelik_politikasi.html

Kahraman Fatih: "Mültecilik, Refakatsizlik ve Çocukluk: Suriyeli Refakatsiz Mülteci Çocukların Türkiye'deki Durumu", **21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi,** Nobel Akademik Yayıncılık, Ed. By. Hasan Hüseyin Akgül, Erdal Eke,Ekim, 2018, 211-231.

Kaya Ceren: "Geçici Koruma Statüsü Sahibi Yabancıların Çalışma Hakları." **Middle East Journal of Refugee Studies**, C.IV, No: II, 2019, 33-65.

King, Russell, and Aija Lulle: "Research on Migration Facing Realities and Maximising Opportunities : A Policy Review. A Policy Review". **Loughborough University**. https://hdl.handle.net/2134/13079600.v1 , 2020.

Kocadaş Bekir: "Suriyeli sığınmacılar ve çalışma hayatı: Sorunlar, tespitler ve öneriler." **Sosyolojik Düşün,** C.III No;I-II, 2018, 1-13.

Köse, Ceceli Sezen: "Çokkültürcülük politikalarından entegrasyon politikalarına geçiş: Hollanda'daki türkiye kökenli göçmenler üzerine bir inceleme" **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, 2012.

Kuhlman, Tom: "The economic integration of refugees in developing countries: a research model." **Journal of refugee studies**, C.IV, No:1, 1991, 1-20.

Kutlu, Mehtap "Türkiye'deki Mültecilerin İşgücü Piyasasına ve İstihdama Etkileri; Kilis Adıyaman Gaziantep Örneği", Derleme Makalesi/Review Article, **Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** 9.17 ,2019, 45-59.

Lordoğlu, Kuvvet, Mustafa Aslan: "En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014" **Çalisma ve Toplum,** C.XXXXIX No:II, 2016.

Lordoglu, Kuvvet, and Mustafa Aslan "Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriye'li Çocuklar." **Calisma ve Toplum**, 57.2, 2018.

Man Fuat: " Günah Keçileri ya da Olağan Şüpheliler Olarak Suriyeliler" **Çalışma ve Toplum Dergisi**, C.III, 2016, 1147-1170.

Mat Tülay Yıldırım ve Selman Özdan: "AB ile Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi." **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.XXIV, No:1, 36-49.

Memişoğlu, Fulya: "Assessing the Development-Displacement Nexus in Turkey", **International Center For Mıgratıon Policy Development,** 2018 s.7, (Çevrimiçi) https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Assessing%20the%20Development-Displacement%20Nexus%20in%20Turkey_FINAL.PDF (Erişim Tarihi: 25.11.2019)

Ozekmekci, M., C. Ark Yildirim, and A. Komsuoglu "The integration of Syrian refugee doctors into Turkish health system: a case of good practice in the field of refugee employment." **Arc Health Sci Res** 7, 2020

Özcan, Deniz Ela: "Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme." **İş ve Hayat,** C:II, No:4, 2017, 183-215.

Özkan, Işıl: **Göç, İltica ve Sığınma Hukuku**, Seçkin Yayınları, 2013.

Öztürkler Harun ve Türkmen Göksel: "Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye ekonomik etkileri: Sentetik bir modelleme." **ORSAM Rapor,** No;196, 2015.

Potocky, Miriam: "Toward a new definition of refugee economic integration." **International Social Work** , C.XXXIX, No:3, 1996, 245-256.

Sağıroğlu, Ali Zafer: "Türkiye'de merkezi göç yönetimi." Esen, M. Duman, H. Alper, **Türkiye 'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler**, İstanbul, 2016, 45-70.

Santon, Rachel: "How Do Policy Differences Impact the Capacity of Refugees to Make Economic Contributions?", **Doctoral dissertation** , Saint Louis University, 2019.

Songur Haluk, Fatma Sırtkaya: "Türk Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Osmanlı'dan Cumhuriyete Göç Olgusu", **21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler: Bir Türkiye Perspektifi**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ed. By. Hasan Hüseyin Akgül, Erdal Eke, Ekim, 2018, 1-31

Sönmezoğlu, Faruk, Güneş, Hakan, Keleşoğlu, Erhan: **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 2013.

Şahin, Birsen: "Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: Kültürleşme." **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, No:55, 2010, 103-134.

Şeker, Betul Dilara, Ibrahim Sirkeci, and M. Murat Yüceşahin: **Göç ve uyum**. Transnational Press London, 2015.

Tarlan, K. V "Suriyeli mülteciler: büyüyen sorunlar, daralan zaman." **Birikim Dergisi**, 28.329 ,2016, 53-62.
Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO), "Suriyelilerin İşgücü Piyasasına Etkilerine İlişkin Değerlendirmeler" (Çevrimiçi) wcms_442661.pdf (ilo.org) (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Triebel, Hans: "Bases in function spaces, sampling, discrepancy, numerical integration", **European Mathematical Society**, No:11, 2010.

Üstün Nazlı: "Suriyelilerin Türk İşgücü Piyasasına Entegrasyonu Sorunlar-Öneriler." **Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü Araştırma Raporu**, 2016.

Yıldız, Ayselin "Suriye Uyruklu Öğrencilerin Türkiye'de Yükseköğretime Katılımları", **Yaşar Üniversitesi**, 2019,

Yıldız, Ayselin, and Ayca İzmirlioğlu "Türkiye'de Yaşayan Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüsündeki Yabancıların Çalışma İzni, İş Sözleşmeleri, Diploma Denklik ve Meslek İcrasına İlişkin Durumlarının Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi" **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** 71.1

Afet ve Acil Durum Başkanlığı(AFAD) web sitesi, Çevrimiçi (Erişim Tarihi:07.04.2021) https://www.afad.gov.tr/nufus-hareketleri

Anadolu Ajansı, "Üniversitelerde 392 Suriyeli Akademisyen Çalışıyor" (Çevrimiçi) https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/universitelerde-392-suriyeli-akademisyen-calisiyor/816254 (Erişim Tarihi, 17.05.2021)

Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi, (Çevrimiçi) https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

(Erişim Tarihi: 25.11.2019)

Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, (Çevrimiçi) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf

BBC Online Haber, "Erdoğan: Suriye'de Güvenli Bölge takvimi işliyor" başlıklı haber, Çevrimiçi. (Erişim Tarihi: 18.03.2021), https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49847842

BMMülteciÖrgütü(UNHRC), (Çevrimiçi), https://www.unhcr.org/tr/22075-dunya-capinda-yerinden-edilmis-kisi-sayisi-70-milyonu-gecerken-bm-multeciler-yuksek- komiseri-duruma-mudahale-icin-daha-guclu-bir-dayanisma-cagrisinda-bulunuyor.html#:~:text=2018%20y%C4%B1l%C4

%B1nda%2C%20d%C3%BCnya%20genelindeki%20m%C3%BCltec i,m%C3%BClteci%20de%20bu%20say%C4%B1ya

%20d%C3%A2hildir (Erişim Tarihi: 25.12.2020)

BM Mülteci Örgütü(UNHRC), Türkiye İstatistiği, (Çevrimiçi), https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri (Erişim Tarihi:25.12.2020)

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Türkiye Resmi Web Sitesi, (Çevrimiçi) https://www.unhcr.org/protection/operations/52403d389/new-beginning-refugee-integration-europe.html (Erişim Tarihi: 18.01.2021)

BM Genel Kurulu (1966), Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, (Çevrimiçi) https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx

(Erişim Tarihi: 25.11.2019)

BM Genel Kurulu İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme, (Çevrimiçi) https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx (Erişim Tarihi: 25.11.2019)

CNNTÜRK, "Bakan Pekcan; 15bin 159 Suriyeli Şirket Var" (Çevrimiçi) https://www.cnnturk.com/ekonomi/bakan-pekcan-15-bin-159-suriyeli-sirket-var (Erişim Tarihi, 17.05.2021)

Durable Solutions Platform ve İGAM İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi, 'Kendi kendine yeterliliğe yönelik çalışmalar: Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin ekonomik katılımı', 2019 s:16 (Çevrimiçi) https://igamder.org/uploads/belgeler/DSP-IGAM-Turkey-Final-Report-Mart-2019-TR.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2019)

Göç İdaresi Başkanlığı, (Çevrimiçi) https://www.goc.gov.tr/

Göç Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türk Kızılayı İnsani Yardım Operasyonu, Çevrimiçi, https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/subat-2021-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-29-03-2021-98097072.pdf

Göç Terimleri Sözlüğü, IOM, N° 31, 2.Baskı, Türkçe, 2019.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, **Geçici Korumanın Unsurları**, (Çevrimiçi)

https://www.goc.gov.tr/gecici-korumanin-unsurlari (Erişim Tarihi: 26.11.2019)

İskan Kanunu, (Çevrimiçi) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf (Erişim Tarihi:25.11.2019)

Kızılay Kart Online (Çevrimiçi) https://kizilaykart.org/tr/ (Erişim Tarihi: 24.06.2021)

Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi) https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_01/27110237_OCAK_2020internet_BulteniSunu.pdf (Erişim Tarhi, 26.05.2021)

Mülteci-Der web sitesi, Çevrimiçi, (Erişim Tarihi: 07.04.2021) http://www.multeci.org.tr/hakkimizda/tuzuk/

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, (Çevrimiçi), http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf (Erişim Tarihi:24.12.2020)

OECD Multilingual Summaries International Migration Outlook, 2018 Uluslararası Göç Görünümü , (Çevrimiçi), (Erişim Tarihi: 18.01.2021)

https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/8b53829e-tr.pdf?expires=1574903372&id=id&accname=guest&checksum=E67E691AAD64022035381612 43D11ACB

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), "Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-2016", Cenevre ,2017, s.34

Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO), "ILO'NUN TÜRKİYE'DE ÇOCUK İŞÇİLİĞİYLE MÜCADELE PROGRAMI (2021-2025)" (Çevrimiçi) wcms_817876.pdf (ilo.org) (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Türk Dil Kurumu Web Sitesi, Türk Dil Kurumu Online Sözlük, https://sozluk.gov.tr/

TUİK, "Çocuk İşgücü Anket Sonuçları", (Çevrimiçi) TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr) (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, (Çevrimiçi), https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/GocmenIscilerinVeAileFertlerininHaklarininKorunmasinaDairSozlesme.pdf (Erişim Tarihi: 24.12.2020)

Türkiye'deki Mülteciler İçin AB Mali Yardım Programı (FRİD), Çevrimiçi, (Erişim Tarihi: 18.03.2021), https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2018-03/FRIT%20Factsheet%20TR%20version.pdf

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Çevrimiçi, (Erişim Tarihi: 18.03.2021) http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf

UNHCR Global Trends 2018, (Çevrimiçi) www.unhcr.org/globaltrends (Erişim Tarihi, 18.05.2021)

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) (Çevrimiçi) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf (Erişim

Tarihi: 26.11.2019)

TEPAV *"İşgücü Piyasasında Suriyeliler, Arz ve Talep Yanlı Analizler",* Ankara, Şubat, 2021, İŞGÜCÜ PİYASASINDA SURİYELİLER (wordpress.com) (Erişim Tarihi, 07.06.2022)

TEPAV, "Suriyeli Sermayeli Şirketler Bülteni", (Çevrimiçi) https://www.tepav.org.tr/upload/files/1568701014-5.TEPAV_Suriye_Sermayeli_Sirketler_Bulteni_Temmuz_2019.pdf (Erişim Tarihi, 17.05.2021)